

Journal of New Century Innovations

VOLUME

21

ISSUE-3

Journal of new
century innovations

Exact and natural sciences

Pedagogical
sciences

Social sciences
and humanities

Engineering and
Medical Sciences

AREAS

ISSN (p): 2181-3671
ISSN (e): 2181-368X

Google
Scholar

newjournal.org

**JOURNAL OF NEW CENTURY
INNOVATIONS**

VOLUME - 21 | ISSUE - 3

JANUARY- 2023

SUVDAN SAMARALI FOYDALANISH VA G'O'ZANI YETARLI MINERAL O'G'ITLAR BILAN OZIQLANTIRISH

*Raximov Jo'ra Suyunovich, qishloq xo'jaligi fanlari nomzodi, dotsent
(Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti),
Fayzullayeva Zebiniso Radjabboy qizi magistr (Urgench Davlat Universiteti)*

Annotatsiya: Ekinlarni sug'orishni sharbat usulida olib borish suvdan samarali foydalanishda va g'o'zaning mineral oziqani to'liq o'zlashtirishida muhim dasturiy amal bo'lib xizmat qiladi. Sharbat usulida berilgan ozuqa g'o'zaga keskin ta'sir qilib, suvning ortiqcha bug'lanishini kamaytiradi, tuproqqa singishini yaxshilaydi, yerdagi namlikni uzoq muddat saqlanishiga asos bo'ladi.

Аннотации: Орошение посевов соковым методом является важной программой эффективного использования воды и полного усвоения хлопчатником элементов минерального питания. Подаваемая соковым способом оказывает острое воздействие на глубину, уменьшает избыточное испарение воды, улучшает проникновение ее в почву, является основой длительного сохранения почвенной влаги.

Abstract: Irrigation of crops by the juice method is an important program for efficient use of water and complete absorption of mineral nutrients by cotton. Nutrient given in the form of juice has a strong effect on cotton, reduces excessive evaporation of water, improves its absorption into the soil, and is the basis for long-term preservation of soil moisture.

Калит сўзлар: Шарбат, озуқа, ғўза, тупрок, суғориш режими, шарбат суви, минерал озуқа, тажриба даласи.

Ключевые слова: Сок, корм, зерно, почва, режим полива, сок, минеральное питание, опытное поле.

Keywords: Juice, feed, cotton, soil, irrigation regime, juice water, mineral feed, experimental field.

O'zbekiston Respublikasi Paxtachiligida iyun-iyul oylarida bajariladigan qishloq xo'jaligi ishlari mo'l hosildorlikka erishish va hosil sifatining yaxshi bo'lishini ta'minlaydi. Fermerlarimiz tomonidan olib boriladigan asosiy ishlardan biri g'o'zani o'z vaqtida sug'orish va chilpishdan iboratdir. Ilmiy izlanishdagi tajriba dalasining tuprog'i, mexanik tarkibi, sug'orish meyorlari va soni quyidagicha belgilanadi.

Mintaqaning sizot suvlari chuqur joylashgan yerlarda g'o'zaning gullash va hosil tugish davrida sug'orish meyori yengil tarkibli tuproqlarda gektariga 600–900, o'rta va og'ir tuproqlarda 900-1000m³ atrofida rejalashtiriladi. Sug'orish davomiyligi mexanik tarkibi yengil tuproqlarda g'o'zaning gullash davrida 10-12soat, o'rta va og'ir

tuproqlarda 12-14soat, asosiy gullash va hosil tugish davrida esa mos ravishda 14-16 va 16-18soat meyor darajasi deb qabul qilinadi.

Shuni e'tirof etish joizki, g'ozu suvga kelgan davrda guli yuqoriga ko'tarilishiga yo'l qo'yilmaydi. Yoz oylarida harorat yuqori bo'lganda suv vaqtida berilmasa, g'ozu suv tanqisligiga uchrab, rivojlanishi past ko'rsatkichda bo'ladi. Ekin dalasini begona o'tlardan tozalamasdan, g'ozu egatlariga suvni oqizish va sug'orish ma'qul emas. Agar begona o'tlar chopiq qilinmay sug'orilsa ular o'g'itni tez o'zlashtirib oladi va paxta hosildorligini samarasi keskin pasayadi. Bunday hollarda begona o'tlar jadal rivojlanib, g'ozuning hosil shoxlari rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Olib borilgan tajribalardan ma'lumki, g'ozuni gullash davrida sug'orishning kechiktirilishi hisobiga 10–15 s/ga paxta hosildorligi kamayishiga olib keladi. Fo'zani sug'orish kechayu - kunduz amalga oshirilishi yaxshi natija beradi, ayniqsa tungi sug'orish suvni 20–25% tejaydi hamda o'simlikning o'sib - rivojlanishi uchun mo'tadil mikroiklim yaratilishiga asos bo'lib xizmat qiladi.

Hamisha sug'orishni sharbat usulida olib borish suvdan samarali foydalanishda va g'ozuning mineral oziqani to'liq o'zlashtirishida muhim dasturiy amallardan biri hisoblanadi. Sharbat usulida berilgan ozuqa g'ozuga keskin ta'sir qilib, suvning ortiqcha bug'lanishini kamaytiradi, tuproqqa singishini yaxshilaydi, yerdagi namlikni uzoq muddat saqlanishiga asos bo'ladi.

Albatta buning uchun har bir dalaning suv taraladigan joyiga sharbat uchun maxsus chuqur qazilib, sug'orishdan 5–7kun oldin 1:1 nisbatda suv bilan go'ng aralashmasi tayyorlanadi, bunda asosan kompostdan ham foydalanish mumkin. Dalaga sharbat suvini berish uchun sug'orishni yakunlashdan oldin suv sarfi oshirilib, sug'orish suvi ushbu chuqur orqali o'tkazilib, suvning rangi to'q jigarrang tusga kiringuncha jija aralashtirilib turiladi va suv egatlar oxirigacha borishi ta'minlanganda maqsadga erishildi deb hisoblanadi va to'xtatiladi. Sug'orilgan maydonlar tuprog'i yetilishi bilan g'ozu qator oralariga bir meyorda ishlov berish amalga oshiriladi. Agar kultivatsiya kechikib o'tkazilsa, tuproq namligi qochib, yer yorilib ketadi va ishlov paytida g'ozu ildizi shikastlanadi, o'sib-rivojlanishi keskin pasayadi, hosil bo'lgan nishonalari to'kilib ketadi. Ushbu oylarda g'ozuni chilpish asosiy ishlardan biri hisoblanadi.

G'ozuni chilpishni o'z vaqtida va sifatli bajarish orqali, g'ozuning o'sib-rivojlanishi tezlashadi, hosil elementlarining to'kilishi kamayadi, gul va ko'saklar soni oshadi, ko'saklarning pishishi 10–15 kunga tezlashadi, hosildorlik 6–8s/ga, hattoki 10–12s/ga oshadi.

Shu sababli g'ozuni o'z vaqtida chilpish talab etiladi, bu esa ko'saklar paydo bo'lishi va yetilishini tezlashtiradi, ertangi mo'l va sifatli hosil yetishtirish imkonini beradi, ko'sak qurtining zararini kamaytirib, defoliatsiya samaradorligini oshishiga asosiy omil bo'ladi. Fo'zani o'z muddatida va sifatli chilpish juda katta mehnat va

xarajat evaziga yetishtirilgan hosilning saqlab qolinishiga va uning ko'payishiga, sifatining yaxshilanishiga, ertagi paxta salmog'ining ortishiga olib kelsa, aksincha uning kechiktirilishi, sifatsiz va e'tiborsizlik bilan chala o'tkazilishi yoki o'tkazmaslik oqibatida paxta hosili 20–25% kamayib, pishib yetilishi 10–15 kunga kechikib, ko'saklari kichrayib, vazni ham kamayadi, g'o'za serbarg bo'lib, barglar ko'payib hasharotlarni o'ziga ko'proq jalb etadi. Fo'za paykallarining tuprog'i, g'o'zaning o'sib-rivojlanishi hamda navlariga qarab unumdor tuproqlarda 13–14, o'rtacha unumli tuproqlarda 12–13 va unumdorligi past yerlarda 11–12 hosil shoxi to'planganda chilpish o'tkaziladi.

Shu bois har bir fermer xo'jaligi rahbari va mutaxassislar qo'lda chilpishni boshlashdan oldin dalada ishlovchilar o'rtasida tushuntirish ishlarini olib borishi va chilpish jarayonida esa nazoratni kuchaytirishlari lozim.

Mexanik usulda chilpishda g'o'zaning uchki o'suv qismi maxsus moslama – kultivator oldiga o'rnatilgan agregat bilan kesiladi, yon shoxlari esa yana qayta chilpiladi. Chilpishning kimyoviy usuli g'o'zaning hosil to'plashi va maqbul o'sishi uchun samarali va qulaydir. Kimyoviy chilpishda Sojean, Entojean, Dalpiks kabi tarkibida mepikvat xlorid bo'lgan preparatlar yuqoridagi tavsiya etilgan chilpish muddatlarida g'o'zani sug'orishdan 5–7 kun avval yoki sug'orishdan 5–7 kun keyin OVX va boshqa purkagich moslamalarda 250–300 l/ga suvga aralashtirilib sepiladi. Shunda dorilar g'o'zaning bargi orqali yaxshi singib, tanasi bo'yicha tarqaladi va o'simlik hujayralarining bo'linishini to'xtatadi, natijada g'o'za birvarakayiga bo'yiga va yoniga o'sishdan to'xtaydi, barglari to'q yashil rangga kiradi, o'simlikning rivojlanishi va hosil to'plashi jadallashib, tupi ixcham archasimon bo'lib, qatorlar orasida havo almashinuvi va mikroiklim yaxshilanadi. Eng asosiysi pishib yetilishi 10–12 kunga tezlashadi, birinchi terim salmog'i 6–7 sentner, umumiy hosil 5–8 s/ga va undan ham ortib, paxtani qisqa muddatlarda yuqori navlarda yig'ishtirib olish imkoni yaratiladi. Kimyoviy chilpishdan keyin qo'lda chilpishga hojat qolmaydi, qo'l mehnatiga barham beriladi, mexanizmda chilpishga nisbatan yonilg'i sarfi 5–6 marta tejaladi.

Chilpish uchun ishlatiladigan yuqoridagi preparatlar kam zaharli, atrof-muhitga va hayvonlarga zararsizdir. Kimyoviy usulda chilpish quyidagi tartibda amalga oshiriladi: avval traktorning suv baki yarmigacha toza suv bilan to'ldiriladi, so'ngra belgilangan preparat meyorlari ikkala bakka bir xil miqdorda bo'lib-bo'lib solinadi va uning ustidan suv quyilib oxirigacha to'ldiriladi. Traktorning maxsus aralashtirgichi yoki qo'lda biror moslama bilan yaxshilab aralashtiriladi, shundan so'ng dalaga sepishga ruxsat beriladi.

Qashqadaryo viloyatida ekilgan Buxoro–6 va Buxoro–8 g'o'za navlari shoxlanib o'sishini hisobga olib, tuproq unumdorligi past bo'lgan maydonlarda gektariga 110–120 ming ko'chat sonida 11–12, unumdorligi o'rtacha bo'lgan cho'l, yarim cho'l va

dasht hududlarida 100–110 ming tup sonida 12–13, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida ekilgan Buxoro–102 navida 95–100 ming ko‘chat sonida 13–14, Namangan–77, Sulton navlarida 110–115 ming tup sonida 13–14 hosil shoxida, tuproq unumdorligi yuqori bo‘lgan yerlarda Buxoro–102 navida 90–100 ming tup sonida 14–15, Namangan–77, Sulton, Beshqahramon navlarida 100–110 ming tup sonida 13–14 hosil shoxida chilpish o‘tkaziladi.

Xorazm viloyatida ekilgan Buxoro–102 navi ekilgan unumdor yerlarda 85–90 ming tup sonida 13–14, o‘rtacha unumdor joylarda 95–100 ming tup sonida 12–13, past unumdor yerlarda 100–110 ming tup sonida 11–12 hosil shoxi to‘planganda, Omad g‘o‘za navida 100–120 ming tup sonida 13–14 hosil shoxida chilpish ishlari o‘tkazilishi tavsiya etiladi.

Xulosa. Chigit qo‘shqator ekilgan barcha hududlarda 10–11 hosil shoxida chilpishni o‘z vaqtida o‘tkazilishi maqsadga muvofiqdir. Har bir fermer xo‘jaligi o‘z dalalaridagi g‘o‘zalarda yuqoridagi tavsiyalardan kelib chiqib, g‘o‘zani sug‘orish va chilpishni to‘g‘ri hamda sifatli amalga oshirishi o‘ta muhimdir. Ushbu tavsiyalar asosida parvarishlangan g‘o‘za hosili mo‘l, sifati yuqori bo‘lish bilan birga terimni yomg‘irli kunlarga qoldirmay, qisqa muddatda tugallab, mahsulotni yuqori navlarga sotish va pirovardida iqtisodiy samaraning ortishiga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мирзажанов К.М. Ветровая эрозия в Узбекистане. Сельское хозяйство Узбекистана, 1962, № 3.
2. Мирзажанов К.М. Ветровая эрозия почв на поливных землях и борьба с ней. Ташкент, 1971.
3. Мирзажанов К.М. Ветровая эрозия орошаемых почв Узбекистана и борьба с ней. Изд-во «Фан», Ташкент, 1979.
4. Мирзажанов К.М. Научные основы борьбы с ветровой эрозией на орошаемых землях Узбекистана. Изд-во «Фан», Ташкент, 1981.
5. Мирзажанов К.М., Эшмуратов Б.Х. Теория и методы управления дефляционными процессами в зоне хлопкосеяния Республики Узбекистан, часть I, II, Ташкент, 1994.

BRONXIAL ASTMA KASALLIGI

Toshtemirova Xadiya Baxtiyorovna

Mirova Marhabo Baxriddinovna

Davirova Gulbahor Mamasoliyevna

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

Anotatsiya: Bronxial astma yuqumli-allergik kasallik bo'lib, bronxlar muskulaturasi tortishib, qisqarishi natijasida, odamning birdan nafasi qisib, bo'gilib qolishi, keyin yopishqoq balg'am tashashi bilan kuzatiladi.

Kalit so'zlar: Astma, allergiya, bronxlar, surunkali, qo'zg'atuvchi, emfizema, xurujlar.

Bu kasallik yosh tanlamasligi, ayniqsa yosh bolalarda kuzatiladigan surunkali xastaliklar orasida yetakchi o'rinda turishi bilan barchani jiddiy tashvishga soladi. Bronxial astma endi boshlanayotganida bo'g'ilish xuruji bir necha minutdan, bir necha minutgacha davom etadi. Biroq, bemorlar astmatik holatdan bir necha sutka davomida chiqa olmaydigan holler ham ro'y beradi.

Bu kasallikning belgilari quydagilardan iborat: Xastalik kechayu kunduz muntazam yo'tal, bo'g'ilish va nafas chiqarishning qiyinligi, jismoniy harakatlar natijasida hosil bo'ladigan yo'tal, allergenlar bilan muloqotda bo'lganda xurujlarning qo'zg'alganligi hamda kukrak qafasidagi noqulaylik kabi belgilar bilan kechadi. Bunday bemorlarda nafas qisilganda tananing diafragma sohasida kuchli og'riq kuzatiladi. Xurujlar yo'tal tutishi bilan boshlanadi, bronxlar ichki yuzasidagi balg'am chiqgach ancha yengillashadi va bu vaqtda o'pkada gazlar almashinuvi bir muncha sezilarli susayadi. Natijada tana kuchsizlanibgina qolmasdan nutqda muammolar va taxikardiya kelib chiqadi. Kasallik xuruj qilgan vaqtda jismoniy mashqlar qilayotgan bo'lsak va bu mashqlarni zudlik bilan to'xtatmasak xuruj yanada kuchayadi. Ushbu kasallikka jiddiy qarash zarur! Agar o'z vaqtida muolaja qilinmasa bu o'limga ham olib kelishi mumkin.

Xush ushbu kasallik bugungi kunda qanday davolanmoqda ekan?

Bu kasallik bolalarda ikki bosqichda davolanadi. Avvalo kasallikni keltirib chiqaruvchi omillar: allergen, sovuq havo, muhiddagi begona moddalarni aniqlash va vaqtida bartaraf etish. Bundan tashqari kasallikni dori bilan davolash usuli ham mavjud bo'lib, bu dorilardan doimiy va hastalik xuruj qilganda foydalanish mumkin. Bu vaqtda asosan gormanal preparatlar, glukortikoidlar, ingalyasion vositalar, antileykotriyen dorilardan keng foydalanilmoqda. Bolalarda davolash to'g'ri olib borilsa bu kasallik 50 foizgacha tuzalik ketish mumkin.

Kattalarda astma qancha erta aniqlansa, muolajalar shunchalik foydali bo'ladi. Bu kasallik darajasiga qarab , turli dori vositalari va fiziomuolajalar bilan shug'ullaniladi. Branxial astmada ingalyatsion bronxolitiklar, ingalyasion glukokortikoidlar, antilekotriyent dori vositalari yaxshi samara bermoqda. Bemor doimiy ravishda o'zini-o'zi yoki shifokor nazorat qilib turishi maqsadga muvofiqdir. Bunday bemorlar avvalo allergenlarda o'ta ehtiyot bo'lishi lozim, bemorlar istiqomad qiluvchi xonadonlar ozoda saqlanishi, atrofda chang zarralari, hayvonlar kimyoviy vositalar bo'lmasligi lozim. Ammo bularga amal qilinmaganda Bronx devorlari yallig'lanishi oldini olishi, bu jarayonni bir meyorda ushlab turishi talab etiladi. Astma ko'proq uyqu paytida namoyon bo'ladi, bunda nafas olish yo'llari sezilarli ortib , o'pkaning qisqarishi sezilarli ortadi. Ushbu hastalik bilan og'rigan bemorlarga kamiga yilida ikkibor tabiat qo'ynida joylashgan oromgohlarda sihatgohlarda davolanishlari ayniqsa archalar bilan o'ralgan joylarda bo'lishlarini tavsiya qilgan bo'lardik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. [https:// mymedic.uz/](https://mymedic.uz/)
2. <https://uz.wikipedia.org/>

CHEMICAL COMPOSITION AND MEDICINAL PROPERTIES OF
SAFFRON PLANT

Ermat Shermatovich Sanayev - docent

Maksumova Dilrabo Kuchkarovna - docent

Shokirova Mukaddas Musakhonovna - docent

Islamov Fayyozbek Shakhobiddin ugli - master of group M21-12

Abstract: This article provides information on the chemical composition and medicinal properties of the saffron plant.

Key words: saffron, saffron, essential oil, vitamins, spice, mother flower, pollinator, seed, beak, flower, onion head.

Crocus (*Crocus sativus* - Latin.) is a perennial herbaceous bulbous plant belonging to the family of crocus. Not found in the wild. It is planted in large areas in India, Pakistan, China, Southern Europe, Azerbaijan. The diameter of the onion is 1-2 centimeters. 5-15 leaves, pale yellow; 2 mm wide, glabrous. Flowers 1-4, yellow discharge, lower part (outer side) purple color, length 2-4 cm. Changchilari is shorter than a saffron. The calyx is long, 6-7 mm wide. It blooms in February-July, bears fruit in April-August. It has a very sharp and pleasant smell due to the presence of essential oil. From 90-100 thousand saffron flowers, 1 kg of dried flower buds are obtained. Dried buds of the saffron flower are used to improve the color and taste of jam, cakes, food (to color cheese, butter, liquor, etc.), and in the perfume industry. It is used as a medicine in medicine. Saffron is the only spice whose price and value have not decreased since the Middle Ages. In the Middle Ages, one pack (450 g) of saffron could be exchanged for a thoroughbred Arab horse. The name of this spice is derived from the Arabic word "Zaffaron", which means "yellow" in almost all languages, and indicates that this rare plant was used as a dye in ancient times. Nowadays, saffron has lost its ancient importance and is mainly used in cooking and is the only spice valued equal to gold. Today, only three hundred tons of saffron are grown on earth per year. It is known that saffron has been used as a spice by mankind for more than four thousand years. Traces of its use in food in ancient Mesopotamia have been found by archaeologists. The first mentions of it in writings are found in the remains of the Sumerian civilization. In Iran, in the 10th century BC, saffron fibers were used to dye sacrificial cloths, and they were also used as a strong astringent to prepare attar goods and delicious oils. It was used to treat wounds in Alexander the Great's army. In the Old Testament (Torah), it is written about the use of saffron as an auxiliary tool in sacrifices, as a dye and as an attar material. It is mentioned in ancient Chinese sources as a healing medicine. In the East, it was used to dye the robes of Buddhist monks. In

Europe, the rich who used it expressed their belonging to the cyborg class in society. The Roman archon state used saffron as a medicine, as a dye for leather and fabrics, and as an attar. It is the most delicious spice, a high-quality natural dye, and an expensive aphrodisiac, a cure for all ailments. In the East, it was called "red gold". There are two reasons for the price of saffron: firstly, its cultivation is very laborious, and secondly, saffron is unmatched among spices in terms of aroma, taste and healing properties. [1]The red "crocus" (Latin name) is dried buds of mother flower. The processing of saffron flowers, especially mother flowers, is done only by hand. Beaks of mother-of-pearl flowers should be cut only on the first day the flowers open. Its quality depends on the skin and the speed of its drying. In order to collect one kilogram of saffron, around 150,000 flowers must be picked before the sun dries up the mother's flowers in the morning. 8-12 kilograms of saffron can be harvested from one hectare of land, depending on the skill of the pickers and suitable weather conditions. The chemical composition of saffron is 10-12% water, 5-7% mineral substances, 5-8% oil and wax, 12-13% It is composed of unique and aromatic pleasant substances consisting of protein and a minimum amount of oil extract. It is known from ancient times that it has rare and unparalleled properties. It relieves pain, gives joy and happiness, relieves depression, and has the property of producing the hormone of happiness - serotonin. Thus, saffron is a light psychotropic substance that a person does not get used to constant consumption. Hakim Ayurveda uses saffron to improve digestion, strengthen the senses and respiratory organs, cleanse the liver, kidneys, lymph glands, suppress tremors, move stagnant blood in the veins, clear the complexion, noted that it also serves to activate sexual energy. [2]In ancient times, women belonging to the Kibor community drank water dissolved in saffron to relieve pain before childbirth. In modern medicine, it is used in the preparation of eye drops and various general strengthening medicines. It has been proven that saffron has anticarcinogenic and antimutagenic properties. If you drink it with boiling milk, it strengthens brain function and improves memory. If consumed with honey, it helps to break down kidney stones. The solution of saffron flower buds is rich in substances such as carotene, thiamin, riboflamin, flavonoids, calcium, phosphorus and various vitamins necessary for the human body. In the history of four thousand years of use, its use in the treatment of ninety different diseases has been determined. Smelling the aroma of saffron has a positive effect on the respiratory organs, calms a person and helps to get rid of insomnia. In case of severe headache and ear cold, cotton or soft cloth soaked in saffron water and pressed on the affected part will relieve the pain. In addition, it also reduces the feeling of flatulence. If saffron is used in excess, it can cause a severe strain on the senses. In addition to spoiling food, saffron added to food in excess of the norm can cause poisoning, and consumption of a few grams of freshly cut quality saffron can cause death. It is not recommended for pregnant women to use it as a sedative without

the advice of a specialist. When buying saffron, it is advisable to buy whole fibrous flowers, not crushed ones. Two thousand years ago, Pliny warned that crushed saffron could be fake. In the Middle Ages, anyone who faked saffron was burned at the stake. Real saffron has never been sold cheaply.[3]

It cannot be stored for a long time, so it cannot be taken out in advance. Saffron improves digestion, increases appetite, improves the vital activity of the body, people use it to strengthen the stomach, heart, liver, respiratory organs and nervous system, cleanse the kidneys, relieve pain, relax, urinate, bile. and sweat is used as a driving tool. But it cannot be consumed during pregnancy, because it can cause premature miscarriage. Saffron is widely used in the pharmaceutical industry, it is part of more than 300 medicines of oriental medicine. Cataracts were treated with its tincture in ancient times, and even now it is included in eye drops.

Saffron nourishes the cells of the whole body, makes the skin smooth, clears the color, improves memory and mental activity, and improves mood. Saffron has healing properties that cure more than 100 diseases. Practically any disease, whether it is in the initial stage or in the last stage of development, can be cured by 85-87% with the help of saffron. Research has proven this time and time again.

The healing properties of saffron include:

In the treatment of oncological diseases (even at the last stage of the disease, it resists cancer tumors and stops their cell growth);

In cleaning the blood (it renews and cleans it, therefore strengthens the cardiovascular system, nourishes all cells of the body);

Improves brain activity (grows brain tissues, improves memory);

Gets rid of neurosis;[4]

Relieves headache and insomnia;

Normalizes gastrointestinal activity;

Get rid of excess grass;

Heals the kidney and bladder (saffron mixed with honey crushes kidney and bladder stones);

Has an antioxidant effect (improves energy metabolism, removes harmful substances);

Energizes the body;

Restores eyesight, cures eye diseases;

Improves erection;

Relieves pain during the menstrual cycle;

Treats burns and swelling of the skin;

Get rid of allergies;

Get rid of alcoholism;

Expels wind and spasms;

Rejuvenates the whole organism;

Reduces the level of radiation in the body.[6]

Saffron makes the color beautiful, the eyes clear, and the heart strong. Facilitates the passage of phlegm and strengthens the respiratory organs.

It is possible to activate mental activity, reduce sweating, improve appetite, improve digestion and accelerate metabolism by adding herbal spices to daily food. Regular drinking of saffron tea helps to cleanse the liver and kidneys and improve their performance, and helps to reduce edema in the liver area. We can even witness the dissolution of stones in the kidney and gall bladder with the help of medicine prepared by mixing saffron water with honey. causes it to remain. As it accelerates the production of serotonin hormone in the body, it creates a happy mood and relieves heart palpitations and anxiety. It helps to get out of the state of stress, suppresses various fantasies and fear, temptations in the brain. Due to the presence of the most important biologically active substances in saffron, crocetin and glycoside crocein, it is quickly absorbed and unclogs the brain and blood vessels, dissolves clotted blood, as a result, blood pressure is moderated, general body blood circulation is improved, fresh blood is delivered to the brain and oxygen access becomes easier. Because saffron contains digentibiose ester of crocin caratinoid crocetin, its aroma is indescribable. For this reason, it is effective to smell saffron on a patient with zotiljam disease. [5]The patient who smells saffron calms down and goes to sleep peacefully. With the help of saffron oil, it is possible to clean and smooth the respiratory tract, increase the performance of the organs of the respiratory system. Another important substance that provides the aroma of saffron is 2-hydroxy-4,4,6- is trimethyl-2,5-cyclohexadien-1-one, which gives saffron a hay-like smell when dried. As a result, saffron has its own unique taste and gives flavor to food. The bitter glucoside picrocrocine provides the spicy taste of the spice made from saffron. A-crocine is a carotenoid pigment and a-crocine can be used to give boiled and steamed rice a bright color along with its unique taste. Saffron tea is recommended for alleviating melancholia, depression, and fear. Saffron provides effective antispasmodic, diuretic and anti-inflammatory benefits. Saffron can also be used to relieve chronic diseases such as dry bronchitis, measles, and whooping cough. The antimutagenic properties of saffron prevent the development of cancerous tumors and help keep them in check. This characteristic compound - kaempferol is found in saffron petals. The saffron aroma-active compounds contained in saffron raise human mood, improve memory, increase enthusiasm for learning, and protect brain cells from oxidative stress. Since ancient times, saffron has been mixed with hot milk and drunk, which in turn promotes the growth of brain tissue, improves memory and has a positive effect on vision. Boiling saffron in warm water and pouring it on the head little by little will induce sleep. Saffron contains about 28 volatile and aromatic compounds dominated by ketones and aldehydes, and it has positive effects

on the visual system. studied. Prevents age-related disorders, restores lost tension in the visual system, damaged photoreceptor cells. Stops puffiness and provides anti-aging benefits. People of old age who take saffron regularly can prevent cataracts.

In conclusion, it can be said that saffron *crocus sativus*, the king of spices and a wonder of medicinal plants, has been helping people with various diseases for centuries. Today, on the initiative of our president, this unique plant is being transplanted to plantations and is widely used to restore the health of the population of our country.

References:

1. Agrochemistry (Ed. B. A. Yagodina). Moscow, 1982.[1]
2. Atlas of areas and resources of medicinal plants of the USSR. Moscow, 1976.[2]
3. Ataboyeva H.N. Medicinal culture in Uzbekistan Tashkent, 1995.[3]
4. Voprosy agrotechniki vozdeyvaniya lekarstvennyx kultur. Chast 1, Moscow, 1987.[4]
5. Murdakhayev Yu. M. Medicinal culture in Uzbekistan, Tashkent, 2001.[5]
6. Murdakhayev Yu.M. Medicinal plants found in Uzbekistan. Tashkent, 1990.[6]

ATROF MUHITNING IFLOSLANISHI VA EKOLOGIK MUOMMOLAR

Tashmatova Sevara Abdimo'minovna

Toshkent viloyati Olmaliq shahar 11-maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada atrof muhit va ekologik muammolar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Atrof-muhit, ekologiya, muammo, fikrlash, mantiq, nazariy, havo, atmosfera, ozon qatlami, suv muhiti, litosfera.

Kirish: Ekologiya, atrof-muhit muhofazasi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ularni qayta tiklash chiqindilar bilan bogliq muammolarni hal etish borasida davlat boshqaruvi nazorat tizimini takomillashtirish maqsadida shuningdek" 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustivor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirishga oid dasturda hal etiladigan vazifalarni hal etish uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining"

Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni qabul qilindi. Bu albatta kelajagimizga juda katta e'tibordir.

Atrof muhitlar:havo,suv,tuproq'-u zamin,o'simliklar,hayvonlar olami ko'plab muhim omillarning tabiiy sifat va miqdor ko'rsatgichlari keskin o'zgargan.Bunga asosiy sabab inson barcha tur tabiiy manbalarda iste'molchilikka yo'l qo'yib atrof muhitga katta ziyon yetkazilgan.Hozirgi vaqtgacha yer yuzida80 mlrd. Dan ortiq kishilar(Fransiyalik olimlarning hisob kitobi) va so'zsiz tabiatga,turli davrlarda turlicha ta'sir ko'rsatgan.Albatta dastlabki davrlarda,ya'ni odamlar son jihatdan unchalik ko'p bo'lmagan,ibtidoiy zamonlarda,tabiiy hududlar yetarli darajada mo'l bo'lgan atrof-muhit o'z tabiiy ko'rsatgichlarini tiklab turishga muvaffaq ham bo'lgan.O'zini-o'zi tiklay olish hislati tabiatga xos ekanligi ilmiy manbalarda yetarli darajada asoslab berilgan.

Ma'lumotlarga qaraganda 1000-yil oldin odamzot yer yuzida bir necha yuz million kishinigina tashkil etgan,XXasr boshiga kelib1,5 mlrddan sal ortiqroq bo'lgan.

So'ngra demografik o'sish nihoyatda kuchaygan.O'tgan asrda ilm -fan va texnik kashfiyot ixtirolar turli soha ishlab chiqarishlarida keng qo'llanila boshlandi ham.Buning negizida so'zsizc borayotgan insoniyat talabini qondirish talabi yotadi

Kerakli barcha modda,mahsulot va materiallar faqat tabiiy manbalardan foydalanish hisobigagina olina boshlandi:o'rmonlar qirqildi,yerlar qishloq xo'jaligi foydalanish uchun o'zlashtirildi,ko'plab suv omborlari tashkil etildi,turli-tuman yer ustki va yer osti qazilma boyliklar qazib olinib qayta ishlana bordi.Xullas dunyo miqyosidagi har xil sanoat korxonalarini,texnik transport vositalari,energetika inshoot

vositalari faoliyat ko'rsata boshladi. Ko'pchilikka ayonki, bu texnologik qurilmalarning barchasi atrof-muhitga o'ta zararli yot unsurlar chiqaradi. Ko'pincha bu mahsulotlar qayta ishlanmaydi, yo zararsizlantirmasdan tashlab yuboriladi. Bu holat keyinchalik tarkibi o'zgarib, turli xil muammolar yuzaga keladi. Quyida yerda shu holat natijasida 4 asosiy hayotiy muhitlar misolida ma'lumotlar keltirilgan:

Havo ___ muhitining ifloslanishi. Ma'lumki barcha tabiiy omillar uchun eng zarur havo muhitidir. Yerdagi jami jonzorlar, tirik organizmlar, hamda jonsiz tabiat mineral jinslar o'rtasidagi uzluksiz modda energiya almashinish jarayonlarini amalga oshishini ta'minlaydi. Havo muhiti bo'lmaganda hayot ham bo'lmas edi.

Yer ob-havosi, uning iqlim sharoitini davriy takrorlanib turishi uchun zarur. Quyosh nurlari vositasida har xil kimyoviy, fizik-kimyoviy jarayonlar xavfli kimyoviy jarayonlarni hosil qilishi kuzatuv va tadqiqotlar natijasida isbotlangan.

Masalan kislotali yomg'irlar, turli rangdagi yog'ilgan qorlar "OZON YORIG'I" va "ATMASFERA DIMIQISHI" kabi muammolar aynan shunday o'zgarishlarning natijasidir. Xususan sanoati va texnik vositalari nihoyatda ko'p bo'lgan Yevropa mamlakatlari havo muhitida kuzatiladigan achchiq (ko'zni yoshlantiruvchi) qora qurum (smog)lar ham havoga chiqarib yuborilayotgan zaharli gaz moddalar va ulardan hosil bo'lgan birikmalar mahsulotlari hisoblanadi.

Hozirgi davrga kelib is gazi, karbon, azot va oltingugurt oksidlari metan va boshqa birikmalar tashlab yuboriladi. SHunga o'xshash chiqindi gazlar qozonxona, issiqlik stansiyalari, turli texnik transport vositalaridan chiqarib yuboriladi. O'tkazilgan hisob-kitoblarga ko'ra, shu narsa ham aniqlandiki 1 ta yengil avtomashina 1 yil davomida o'rtacha harakakat faoliyati bilan 2 tonna benzin sarf qiladi. Buning uchun havo muhitidan 30 t kislorodni olib 60 kg is gazi, 50 kg metan 30 kg azot oksidlari, 5kg turli aralashmalar 3kg gacha oltingugurt oksidi ajratadi. Havo muhiti bilan bog'liq turli ekologik muammolarni hal etilish bo'yicha turli chora tadbirlar ishlab chiqilmasa yerda kelgusida hayot katta xavf ostida qolishi mumkin. SHu holatlarni hisobga olib dunyo yakdillik bilan atmosfera muhofazasiga doir chora tadbirlar ishlab chiqqan.

Suv muhiti va uning ifloslanishi.

Tabiatda suv istemolga yaroqli suv manbalari va ulardagi suv miqdorlari chegaralangan.

Mavjud bo'lgan suv manbalari turli oqava va chiqit moddalar aralashishi tufayli ifloslanmoqda. Hozirgi davrda dunyo miqyosida, ichimlik suvi tanqisligi muammosi yuzaga kelgani ham ko'pchilikka ma'lum. Ma'lumki iflos oqava suvlar, odatda, 2 xil yo'l bilan sodir bo'ladi: 1- tabiiy omillar sabab yog'in-sochinlar natijasida, masalan katta korxonalar hududida paydo bo'ladigan iflos oqovalar, sel va suv toshqinlari natijasida iflos suvlar kirishi

2-yo'l, bu sanoat korxonalari, xonadonlar, kommunal maishiy xo'jaliklar faoliyati bilan yuzaga keladigan katta miqdordagi tashlandiq oqava suvlari

Tabiiy hodisalar natijasida yuzaga keladigan suvning ifloslanishi tabiiy jarayonlar orqali tozalanishi ma'lum, lekin sanoat oqova suvlarining tabiiy yo'l bilan tozalanishi qiyin.

Litosferadagi o'zgarishlar-tuproqlarning ifloslanishi. Davrlar o'tishi bilan Yer yuzasi qatlamlarining tarkib tuzilmasi va sifat ko'rsatgichlari ham o'zgarib borayotgani kuzatilmoqda. Odamlarning yer yuzida ko'payishi, ya'ni demografik omil sabab, hozir odam oyog'i yetmagan joy qolmadi. Inson qayerda o'zi, ehtiyoji uchun tabiatdan foydalanadi. Insoniyat faoliyati natijasida litosferaning tarkib tuzulmasi, yerdagi barcha tabiiy manbalar holati, yer landshaft tuzulmasida ham o'zgarishlar kuzatilmoqda. Sanoat korxonalari, energetika tarmog'i va boshqa sohalarni xomashyo bilan ta'minlash litosfera qatridan tabiiy gaz, neft, ko'mir va boshqa har xil ma'danli va qazib olinmoqda, yer osti suvlaridan ham jadal foydalanilmoqda. Natijada tabiiy manbalar zahiralarning kamayishi, hatto litosfera qatlamlari tarkibida har xil ko'rinish va hajmlarda bo'shliqlar paydo bo'lishi yer qatlamlarida siljishlar kuzatilmoqda.

Yuqoridagi o'zgarishlar tufayli yer osti qatlamlariga oid tektonik kuch va jarayonlarning har xil ko'rinishida tasviri ham namoyon bo'lmoqda. Yer ko'chmalari har xil darajadagi silkinish va bosha turdagi abiotic voqea hodisalar borgan sari ko'paymoqda.

Biosfera o'zgarishlari har xil kasalliklarning vujudga kelishi.

Yuqorida bayon qilinganidek, atrof-muhitga chiqarib tashlanayotgan gaz, suyuq oqova va qattiq holatlardagi chiqit moddalar hozirning o'zida tabiatga katta ziyon yetkazmoqda. Turli ekologik muammolar hozir biosfera (o'simlik va hayvonot olami)ni qamrab olgan. Bunga eng yaxshi dalil o'simlik zararkunandalarning ko'payishi, kasallanishi va ular mahsulotlarining kamayishi, hayvonot olamida kuzatiladigan turli kasalliklar, hatto biologik turlarning yo'qolib borayotganligi buning dalilidir. Yil sayin o'simlik va hayvonot dunyosida ko'plab biologik turlarning yo'qolib borayotganligi sababli ularni muhofaza qilish bo'yicha turli chora tadbirlar ham ko'rilmogda. Turli davlatlarda jumladan, O'zbekistonda ham, ko'plab "Qo'riqxonalar" va "Davlat buyurtmaxonalari" tashkil qilinganligi o'simlik va hayvonlarni muhofaza qilishning usullaridan biridir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. I. Karimov XX1 asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari - T., O'zbekiston, 1997
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi - T "O'zbekiston", 1999
3. Roziqov K. Atrof-muhit va inson ekologiyasi muammolari, T. - TITLP
4. Roziqov K, To'xtayev S, Nigmatov A, Sul'tonov R. Ekologiya va atrof-muhit haqida yeti saboq. T., "Bioekosan" 2004
5. Ergasheva A. Umumiy ekologiya O'qituvchi 2002
6. Ekologiya va hayot - T. O'zbekiston 2002
7. P.S. Sul'tonov, "Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish asoslari" Toshkent 2007

**ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОГРАНИЧЕНИЙ НА ОБМЕН
ТОВАРАМИ МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И РОССИЕЙ И
ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ**

*Наиля Рахманова Умаровна,
магистрант кафедры Экономики
Андижанского института машиностроения,
Сулаймон Аъзамов Маматисакович,
доцент кафедры Экономки
Андижанского института машиностроения*

Аннотация

Количественные торговые ограничения, введенные Россией, являются одной из мер Европы по ограничению количества товаров, подлежащих импорту или экспорту, что влияет на некоторые изменения в торговле между Узбекистаном и Россией.

Ключевые слова: импорт, экспорт, товарооборот.

Количественные ограничения в торговле товарами это меры, которые ограничивают количество товара, который может быть импортирован или экспортирован. Количественные ограничения могут быть выражены в различных формах, включая запреты, квоты и импортные или экспортные лицензии.

В праве ВТО нормативное регулирование запретов и ограничений в торговле товарами закреплено в ГАТТ в [статье XI «Общая отмена количественных ограничений»](#).

Ни одна из договаривающихся сторон не устанавливает или не сохраняет на ввоз любого товара из территории другой договаривающейся стороны или вывоз или продажу для экспорта любого товара, предназначенного для территории другой договаривающейся стороны, никаких запретов или ограничений, будь то в форме квот, импортных или экспортных лицензий или других мер, кроме пошлин, налогов или других сборов.

Во-первых, сложный вопрос статьи связан со сферой применения или «объективным элементом» запрета количественных ограничений, или другими словами как широко следует толковать фразу «ограничение импорта товаров»? Проблема в определении сферы применения начинается с явного контраста между названием статьи «Общая отмена количественных ограничений» и фактическими словами в пункте 1, устанавливающими расширенные

обязательства членов по отмене всех запрещений или ограничений, будь то в форме квот, импортных или экспортных лицензий или *других мер*.

Несмотря на широкий запрет на количественные ограничения, договаривающиеся стороны ГАТТ на протяжении многих лет не полностью соблюдали это обязательство. Количественные ограничения сохранялись и даже усиливались в таком чувствительном секторе как сельское хозяйство.

В любом случае наличие ограничения на импорт должно быть определено на основе структуры меры и ее потенциала для отрицательного воздействия на импорт.

Термин «запреты или ограничения» используется очень широко, и его понимают как «запрет на торговлю или ввоз определенного товара». Обычное значение «ограничение» толкуется как «ограничение на действие», «ограничение на условия или регулирования».

Общий запрет количественных ограничений не применяется в случае:

- мер, направленных на защиту сельскохозяйственного производства;
- запрещения или ограничения экспорта, временно применяемые для предотвращения или ослабления последствий критического недостатка продовольствия или других важных товаров;
- запрещения или ограничения импорта и экспорта, необходимые в связи с применением стандартов или правил классификации, сортировки и сбыта сырьевых товаров в международной торговле и, наконец, ограничения на импорт любых сельскохозяйственных или рыбных хозяйств.

Кроме того, в статье говорится, что «ограничение применяется временно для предотвращения критического недостатка товара (дефицита)». Однако количество продовольствия или процент дефицита, который можно было бы считать критическим, не указывается. Также в статье не приводится различие между фактическим и потенциальным критическим дефицитом,

В вышеупомянутом деле обе стороны интерпретировали термины в соответствии с их интересами.

В Узбекистане велики и многообразны природные ресурсы, которые создают благоприятные условия для развития экономики. Их важнейшими слагаемыми являются в индустрии — крупные запасы полезных ископаемых (более 2700 месторождений и перспективных проявлений примерно 100 видов минерального сырья), в сельском хозяйстве — обширные массивы плодородных земель, пастбищ, обилие солнечного тепла и света, немалые водные ресурсы. Узбекистан входит в число мировых лидеров по обеспеченности запасами серебра, вольфрама и фосфоритов, калийной соли, редкоземельных металлов и других ценных минералов, в частности, по разведанным запасам золота на четвертом, урана — седьмом, молибдена — восьмом, по

подтвержденным запасам меди — на 10-м, природного газа — 14-м месте в мире. По площади искусственно орошаемых земель страна на 11 — м месте в мире; по добыче кадмия — на третьем, урана — шестом, золота и природного газа — восьмом месте, а также является одной из 15 крупнейших на планете стран по добыче молибдена, полевого шпата и ряда других видов промышленного сырья. По производству каракуля Узбекистан на втором, хлопка — пятом, шелка-сырца — шестом месте в мире. Также он во второй десятке стран, лидирующих по выпуску серной кислоты, азотных удобрений, минеральных смазочных масел и парафина, хлопчатобумажной пряжи и тканей, томатной пасты, сухофруктов, сбору бахчевых и винограда, настригу шерсти, по грузообороту железнодорожного транспорта. Важное место в экспорте страны занимают хлопок и уран (второе и третье место в мире, соответственно).

За годы независимости внешнеторговый оборот страны увеличился в 27,1 раза, в том числе экспорт — в 29,5 раза, соотношение внешнеторгового оборота к ВВП возросло с 6 до 56,1 процента. Узбекистан из страны, которая в основном вывозила сырье и ввозила готовую продукцию, превратился в экспортера готовой продукции с высокой добавленной стоимостью, осуществляя в основном импорт высокотехнологичного оборудования, предназначенного для технической и технологической модернизации производства.

Тем не менее Узбекистан очень часто подвергается критике за свое, скажем, метание между Западом и Россией, или постсоветскими государствами. Но, во-первых, это не совсем метание, а, я бы сказала, проведение политики балансирования, или, как ее еще называют, политики «многовекторности». А во-вторых, разве в условиях геоэкономической и геополитической дезинтеграции на постсоветском пространстве существует ли более успешная политическая линия? Ведь балансирует не только Узбекистан. Россия и Казахстан, например, не меньше Узбекистана, декларируют желание стать членами ВТО, то есть попытаться совместить две заведомо конфликтующие стратегии: региональной экономической интеграции и интеграции в глобальное экономическое пространство.

Евросоюз, США, Великобритания и многие другие страны ввели беспрецедентные санкции против России, крупнейших компаний и банков, персональные ограничения против членов руководства страны и бизнесменов, ограничили доступ к иностранному финансированию. Ряд иностранных компаний объявил о прекращении работы в России и начал выводить капитал. Курс рубля обрушился, появился дефицит наличных и валюты, выросли цены на разные то

Цены в магазинах пока примерно такие же, но это быстро поменяется. Всё, что привозится извне, подорожает в 2 раза. Ведь никто не делал запасы. Много

локальных брендов закрывается, тоже из-за подорожания материалов. В общем, обстановка очень удручающая.вары.

Страны ЕС закрыли для грузов из России свои порты, а большинство крупных контейнерных операторов перестали работать с ними.

Основные рынки экспорта **плодоовощной продукции** Узбекистана приходятся на Россию (30,5% всех поставок), Казахстан (20,5%), Кыргызстан (12,2%) и Китай (11,7%). Хотя официально на долю России приходится почти треть экспорта фруктов и овощей, этот показатель может быть больше с учётом возможного [реэкспорта](#) узбекской продукции через Казахстан и Кыргызстан.

Российские предприятия также являются основными покупателями **узбекского текстиля**. В 2021 году Узбекистан на 38,9% увеличил экспорт текстильной продукции — до 910,7 млн долларов (31,1% всех поставок). Но и здесь необходимо учитывать факт возможного реэкспорта через соседние страны.

Узбекистан также возобновил **экспорт газа**: если в 2020 году было поставлено 2402 кубометра газа на 300 долларов, то в 2021 году — уже 627,9 млн кубометров на 76,6 млн долларов. В физическом объёме уменьшились поставки полимеров — с 77,9 тысячи до 63,3 тысячи тонн, но они выросли в стоимостном выражении — с 58,8 млн до 85,1 млн долларов. Аналогичная ситуация с трикотажными полотнами — 13,2 тысячи тонн на 50,1 млн долларов против 11,9 тысячи тонн на 60,2 млн долларов.

Почти в 2,5 раза вырос экспорт необработанного цинка — до 15,2 тысячи тонн (на 45,2 млн долларов). Узбекские предприятия также заметно увеличили поставки фруктовых и овощных соков — с 6595 тонн до 10,7 тысячи тонн (13,2 млн долларов).

Узбекистан также в больших объёмах импортирует шоколад и другие продукты с содержанием какао — 36,7 тысячи тонн (83,2 млн долларов), хлеб и кондитерские изделия — 16,3 тысячи тонн (31,5 млн долларов), стиральные машины — 76,5 тысячи штук (20 млн долларов), легковые автомобили — 4539 (68,7 млн долларов), прокладки, тампоны, пелёнки, подгузники — 7378,4 тонны (27,1 млн долларов).

Кроме того, Россия поставляет в Узбекистан нефть и нефтепродукты — 643,3 тысячи тонн и 59,2 тысячи литров (443,2 млн долларов), лесоматериалы — 2,16 млн кубометров (328,3 млн долларов), древесно-стружечные плиты — 458,5 тысячи кубометров (115,5 млн долларов), древесно-волоконистые плиты — 46,4 млн кв. м (121,1 млн долларов), трубы и трубки из чёрных материалов — 175,5 тысячи тонн (233 млн долларов), руды и медные концентраты — 18,9 тысячи тонн (137,4 млн долларов), металлические полуфабрикаты и плоский прокат

из железа или стали — 531,9 тысячи тонн (499,8 млн долларов), лекарства — 5739 тонн (107,1 млн долларов) и другие промышленные товары.

Из-за девальвации рубля экспортная продукция узбекистанских производителей станет дороже на российском рынке и менее конкурентоспособной. В правительстве Узбекистана рекомендовали экспортёрам заключать контракты с привязкой к иностранной валюте, чтобы снизить риски потерь.

Кроме того, Узбекистан может получить выгоду в долгосрочной перспективе. Для привлечения кредитных средств из западных банков или долгового рынка путём выпуска еврооблигаций по более низкой ставке необходима более тщательная проработка проектов и проведение трансформации предприятий. Также возможен вариант с приватизацией проектов.

Литература:

1. <https://mirec.mgimo.ru/2011/2011-04/uschastie-uzbekistana-v-integratsionnix-protsessax>
2. <https://www.gazeta.uz/ru/2022/03/03/uzbeks-in-russia/>
3. <https://www.gazeta.uz/ru/2022/03/09/uzb-rus-ukr/>

ALOE O‘SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARINI
O‘QITISHNING AHAMIYATI

*Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat
salomatligi texnikumi, Farmakologiya
kafedrasi o‘qituvchilari:*

***Begmatova Malohat Akbarovna,
Muxtarova Fotima Muxammadiyevna,
Sharafiddinova Mashhura Alaviddinovna***

Annotatsiya: Bu maqolada Respublikada so‘nggi yillarda dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o‘simliklar yetishtiriladigan plantatsiyalar tashkil etish va ularni qayta ishlash, aloe o‘simligining xalq tabobatida keng qo‘llanilishi to‘g‘risida fikr yuritiladi. Shu bilan birga aloe nafaqat dorivor o‘simlik, balki ishtaha ochuvchi o‘simlik ekanligi, bosh og‘rig‘i hamda tuberkulyozda ham o‘simlik ekstraktlari foyda berishi maqolada ko‘rsatib otilgan.

Kalit so‘zlar: Aloe o‘simligi, organik kislotalar, flavanoidlar, glikoproteinlar, antibiotic, glikoproteinlar, foliy kislotasi, karotinlar.

THE IMPORTANCE OF LEARNING THE MEDICINAL PROPERTIES OF
THE ALOE PLANT

Anatation: The article deals with the protection of medicinal plants in the country in recent years, the rational use of natural resources, the creation and processing of plantations for the cultivation of medicinal plants, the widespread use of aloe in folk medicine. However, aloe is not only a medicinal plant, but also an appetizing plant. The article notes that plant extracts are also beneficial for headaches and tuberculosis.

Keywords: Aloe vera plant, organic acids, flavanoids, glycoproteins, antibiotic, glycoproteins, folic acid, carotene.

Aloe shifobaxsh xususiyatlarga ega va ba'zi kontrendikativlarga ega. Bu o'simlikning sog'lig'iga ijobiy ta'sir ko'rsatish qobiliyati tufayli keng tarqalgan va odamlar tomonidan keng qo'llanila boshlangan.

Respublikada so‘nggi yillarda dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o‘simliklar yetishtiriladigan plantatsiyalar tashkil etish va ularni qayta ishlash borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Mahalliy flora ga mansub 4,3 mingdan ortiq o‘simliklarning 700 ta turi dorivor hisoblanib ulardan 112 ta turi ilmiy tibbiyotda foydalanish uchun ro‘yxatga olingan.

Shundan 70 ta turi farmatsevtika sanoatida faol qo'llanilib kelinmoqda. Shu jumladan aloë o'simligi ham shu turlar qatoriga kiradi. Aloë - Loladoshlar (Liliaceae) oilasiga mansub doim yashil, ko'p yillik o'tlar (ba'zan daraxtlar) turkumi. Tropik va subtropik mintaqalarda o'sadi. Asli vatani Afrika bo'lgan bu o'simlik yurtimizga bir necha asrlar oldin kirib kelgan. Hozir diyorumizda aloëning turfa turlari mavjud. U manzarali va shifobaxsh o'simlik sifatida xonadonlarda o'stiriladi, Uni har kim o'z xonadonida parvarishlab yetishtirishi mumkin va bu orqali o'z xonadonida dekorativ o'simlik, ham takrorlanmas dorivor o'simlikka ega bo'lishadi

Aloë xalq tabobatida keng qo'llaniladigan o'simlik hisoblanadi. Uning bargidan va shirasidan turli kasalliklarni davolashda foydalaniladi.

O'simlik barglarida quyidagi moddalar mavjud: Ko'plab vitaminlar, shu jumladan C, E, A va B guruh vitaminlari: B1, B6 B12, efir moylari, amonokislotalar, polisaxaridlar, mineral tuzlar, organik kislotalar, flavanoidlar, glikoproteinlar, foliy kislotasi, karotinlar va K, Ca, Mg, Zn, Cu kabi elementlar bor.

Aloë o'simligi barglarida mavjud bo'lgan allontoin juda qadrlanadi. Ushbu modda biriktiruvchi yallig'lanishga qarshi va mahalliy og'riqsizlantiruvchi ta'sirga ega. Har xil kasalliklarni davolash uchun aloë sharbati qadim zamonlardan buyon ishlatilib kelinmoqda. Qadimda tabiblar va qadimgi Misrning ruhoniylari dorivor ichimliklar tayyorlash jarayonida aloë sharbatini qo'shib tayyorlardilar va o'z bemorlarini ko'plab kasalliklardan qutqarardilar. Zamonaviy tibbiyotda ham aloëning foydali xususiyatlari tan olingan va undan dori preparatlari sifatida foydalaniladi. Xalq tabiblari aloëning sharbatidan, barglari va ekstraktidan davo uchun qo'llashadi.

- O'simlikning aloë Vera turida dorivorlik xususiyatlari ko'p bo'lib, undan davo sifatida foydalanish uchun o'simlik kamida 3 yoshda bo'lishi kerak. Aloëning yoshi qanchalik katta bo'lsa uning dorivorlik xususiyatlari ham shuncha yuqori bo'ladi. Bakterisit xususiyati tufayli aloë sharbati streptokokk va stafilakokk infeksiyalariga qarshi ishlatiladi. O'simlikning to'qimalarini yangilanishini tezlashtirish xususiyati yiringli va yuqtirilgan yaralar, turli xil jarohatlar, yallig'lanish kasalliklari va nurlanishni davolashda ishlatiladi. Aloë sharbati tarkibidagi moddalar difteriya va dizenteriya tayoqchlariga qarshi faol hisoblanadi. Olimlar aloë sharbatidan teri kasalliklari va sil kasalligini davolashda ishlatiladigan antibiotikni ajratib olishdi. Oftalmologlar konyuktivit, miopiya, ko'z shishasimon tanasining xiralashishi va kataraktaning oldini olishda aloë sharbati qo'shilgan tomchi vositalaridan foydalanadilar.

Aloë bosh og'rig'i, qon kasalliklari, bronxial astma va turli nevrozlarda ham foyda beradi. Oshqozon va ichak kasalliklarini davolashda ushbu dorivor o'simlikdan olingan dorilardan keng foydalaniladi. Kam dozalarda qo'llangan aloë sharbati ovqatni hazm bo'lish jarayonini yengillashtiradi, safro ajralishini yaxshilaydi, ichaklar peristaltikasini normallashtiradi va inson organizmiga umumiy kuchaytiruvchi ta'sir

ko'rsatadi. Ginekologik xastaliklarda ham odatda aloe bargi, shirasidan bachadon eroziyasi, turli xil ginekologik yallig'lanish kasalliklariga qarshi vosita sifatida foydalaniladi. Aloe nafaqat dorivor o'simlik, balki ishtaha ochuvchi hamdir. Bosh og'rig'i hamda tuberkulyozda ham o'simlik ekstraktlari foyda beradi. Shuningdek, o'simlik sharbatidan ichimlik tayyorlanadi. Aloedan tayyorlangan ichimlik tabiiy antibakterial vositadir. U tanadan xavfli bakteriyalarni chiqarib yuboradi, tuberkulyoz tayoqchalari va stafilokokklar bilan kurashishda yordam beradi, tomoqni yuvish va burunga tomizish mumkin. Suyuq moddalar bilan zaharlanishda yordam beradi, toksinlarni yo'qotadi, oshqozon va ichak faoliyatini normallashtiradi va metabolizmni yaxshilaydi. Aloe barglaridan ajratib olingan sharbatidan kosmetologiya sohasida yuz, qo'l va tana terisi uchun gel va kremlar tayyorlanib foydalaniladi.

Xulosa qilib aytganda hozirgi kunda biz ko'p murojaat qiladigan, sanoatda ishlab chiqariladigan kimyoviy dori vositalari organizm uchun bir muncha foydali va anchagina zararli ta'sirlarga ham egadir. Tabiiy dorivor o'simliklardan me'yorida foydalanilganda esa inson organizmi uchun zararli ta'sirlar bo'lmaydi va ta'sir doirasi keng hisoblanadi. Shuningdek, tabiiy dorivor o'simliklar iqtisodiy jihatdan ham ancha arzondir. Shuning uchun dorivor o'simliklarni yetishtirish, noyob turlarini saqlab qolish va ko'paytirish bugungi kunda dolzarb masalalardandir.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. "Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash, va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora – tadbirlari to'g'risida" (Qonun hujjatlari milliy bazasi, 11.04.2020 – y., 07/20/4670/0414 – son) 1-bet

2. Акопов И.Э. Важнейшие отечественные лекарственные растения и их применение.–Т.:Медицина,1990.-440с

3. М.А.Жо'rayeva., Dorivor o'simliklar atlası (o'quv qo'llanma)- Toshkent., Noshir nashriyoti- 2019. - 5-6 bet

4. Internet.www.google.uz, www.ziyonet.uz

HOMILADOR AYOLLARDA DORI-DARMON BILAN DAVOLASHNING ASOSIY TAMOYILLARI

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi, Hamshiralik ishi

kafedrasi o'qituvchisi:

Xayriyeva Nigora Zoxirovna,

Terapiya kafedrasi o'qituvchisi:

Ibragimova Laziza Xusan qizi,

Akusherlik va ginekologiya kafedrasi

o'qituvchisi:

Najmiddinova Nazira Pardaboyevna

Anotatsiya: Homiladorlikning birinchi trimestri va tug'ishidan oldingi davr ayniqsa o'ta ehtiyotkorlikni talab etadi. Birinchi trimestrda homila a'zolari shakllanishi ro'y beradi. Shu sababli har qanday ichki va tashqi ta'sirlar, jumladan, dori moddalarining nojo'ya ta'siri homilada embilopatiya, ya'ni a'zolarining qo'pol tug'ma illatlarini keltirib chiqarishi mumkin.

Kalit so'zlar: dori-darmon, homiladorlik muddati, antibiotiklar, sulfanilamidlar, bronxolitiklar, mukolitiklar, balg'am ko'chiruvchi dori moddalar.

Homilador ayollarni dori-darmon bilan davolashda bu dori moddalarining nafaqat ayol organizmiga, shuningdek homilaga ham ko'rsatishi mumkin bolgan nojo'ya ta'sirini nazarda tutish lozim boladi. Shu jihatdan olgan paytda dori-darmonli muolaja quyidagi holatlarga bogliq boladi:

- homiladorlik muddati;
- dori preparatlarining fizik va kimyoviy xossalari;
- dorilarning transplatsentar va translaktatsion o'tish darajasi;
- dori moddalarining homilador va homila a'zolarida to'planish xususiyatlari;

homilador organizmida boladigan fiziologik va patologik o'zgarishlarning dori metabolizmiga ta'siri va boshqalar.

Tug'ishdan oldingi davr platsentar qon aylanish intensivligi kamaysada, dori moddalarining o'tish va homila a'zolarida to'planish darajalarining oshishi kuzatiladi. Shuningdek, bachadonning qisqaruvchanlikka sezgirligi oshadi. Shu sababli tayinlanadigan dori moddalarning bachadon qisqarishiga, homila a'zolarida to'planishiga va sut orqali ajralib chiqish chiqmasligiga alohida e'tibor berish lozim. Shu jihatdan olganda homiladorlarga yangi dorilardan ko'ra, ta'siri kamroq bolsa ham, ilgaridan qollanib kelinayotgan, vaqt sinovidan o'tgan dorilarini berish maqsadga muvofiqdir.

O'pkaning surunkali obstruktiv xastaliklarida asosan quyidagi doridarmon guruhlarini ishlatiladi:

1. Kasallikni qo'zg'atuvchi mikroblarga qarshi dori moddalar - antibiotiklar, sulfanilamidlar.
2. Bronxlar drenaj funksiyasini yaxshilovchi dori moddalar - bronxolitiklar, mukolitiklar, balg'am ko'chiruvchi dori moddalar.
3. Nosteroid yallig'lanishga qarshi dori moddalar.
4. Gormon moddalari - glyukokortikoidlar.
5. Organizm sensibilizatsiyasiga qarshi dori moddalar - antigistamin dorilar.
6. Organizm intoksikatsiyasiga qarshi dori moddalar.
7. Umumiy quvvatlantiruvchi dori moddalar

Antibiotiklar. Homiladorlikda antibiotiklardan asosiy tanlash preparati penitsillindir. Penitsillin guruhi homilador ayol hamda homila uchun deyarli bezarardir. Bundan tashqari, sefalosporinlar ham homiladorlikda keng ko'lamda ishlatishga yaroqlidir. Bu dori moddalari kasallikning kechishi, og'irlik darajasiga ko'ra, odatdagi dozalarda tavsiya qilinadi.

Masalan, o'rtacha og'irlikda kechuvchi o'pka xastaliklarida penitsillin 3-4 min. sutkalik dozada tavsiya qilinadi. Homilador ayollar ayniqsa, virusli infeksiyalardan saqlanishlari lozim, chunki virusli va bakterial infeksiyalar homila rivojlanishining buzilishiga va bolaning muddatidan erta tug'ilishiga olib keladi.

Homilador ayollarga aminoglikozidlar tavsiya qilish maqsadga muvofiq emas. Bular VIII juft miya-kalla nervlari (cherepno-mozgoviye nervi) va buyrakni zararlaydi.

Agar bu guruhdagi moddalarning qollanilishi zarur deb topilsa, muvofiq dozalarni tanlashga va inyeksiyalar oraligidagi vaqtga e'tibor qilish lozim, chunki bu dori moddalarining aks ta'siri effektiv ekskresiya kamayganligi tufayli kelib chiqadi.

Homiladorlikda taqiqlangan antibiotik moddalar quyidagilardir:

Tetratsiklin - hom ilada osteogenezni buzishi va tish emali gipoplaziyasini keltirib chiqarishi aniqlangan, shuningdek tetratsiklin homilada kalla ichi bosimi oshishi, sarg'ayish, homilador buyragi va jigarlarining zararlanishini keltirib chiqarishi taxmin qilinadi.

Levomitsetin - yo'ldoshdan tezda va osonlik bilan o'tish, homila jigarida to'planish xususiyatiga ega. Homila jigari ferment tizimining voyaga yetmaganligi va buyrak yetishmovchiligi tufayli levomitsetin qonda yuqori konsentratsiyada to'planib, har xil noxush ta'sirlarga sabab bo'ladi. Levomitsetin qon ishlab chiqaruvchi a'zolari zararlab aplastik anemiyaga olib kelishi mumkin

Makrolidlar - katta molekulyar massaga ega bo'lib, ularning yo'ldoshdan o'tishi qiyin bo'ladi. Ularning tetratogen ta'siri aniqlanmagan, lekin giperbilirubinemiyaning keltirib chiqarishi va embriogenezni susaytirish ehtimoli bor. Bu moddalarni homiladorlikda qo'llash yaxshi natijaga olib kelmaydi

Bronxلامي kengaytiruvchi preparatlar homilador ayollarda bronxial astma va ayrim hollarda obstruktiv bronxitni davolashda qo'llaniladi.

Tashqi nafas funksiyasini tekshirishda homiladorlarda bronxial astma kechishida o'ziga xos o'zgarishlar bo'lishi aniqlanmagan, shu sababli bronxلامي kengaytiruvchi preparatlar, ya'ni metilksantlar, homiladorlarga odatdagi dozalarda qo'llaniladi, lekin qonda erkin aylanib yuradigan gidrokortizon va zardobdagi 3 - siklli AMF konsentratsiyalarining oshishi, bronxospastik tonus va nafas yo'llari qarshiligining kamayishi homiladorlarda bronxial astma xurujini kamaytiradi. Aksincha, homila antigenlari, yuqori nafas yo'llari virusli infeksiyalari giperventilyatsiya og'ir xurujlarini keltirib chiqarishi yoki mavjud simptomlarni og'irlashtirishi mumkin.

Eufillin- bachadonning qisqaruvchanligini susaytirish xususiyatiga ega. Metilksantinlarning homilaga teratogen ta'siri aniqlanmagan. Salbutamolni venaga yuborishning bachadon atoniyasini kuchaytirishini hisobga olib, tug'ruq oldi qon ketishida mutlaq taqiqlanadi. Bunday hollarda salbutamolni ingalyatsiya holda qo'llash tavsiya qilinadi. Bundan tashqari dozalanganingalyatorlar, ditek, berodual, astmopentlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Kasallikning yengilroq turlarida bronxلامي kengaytiruvchi dori moddalarini endotraxeal yo'l bilan yuborish mumkin.

Atropin - homila uchun xavfsiz, lekin u homilada taxikardiya keltirib chiqarishi mumkin.

Adrenalimi homiladorlik paytida ehtiyot bolib ishlatgan ma'qul. Bu preparai bronxلامي kengaytiribgina qolmay, bachadon qisqarishini susaytiradi, lekin qon bosimini biroz ko'tarishi, yurak urishini tezlashtirishi mumkin.

Nosteroid yalliglanishga qarshi dori moddalar. Yuqorida aytib o'tganimizdek, dorilaming ta'siri homiladorlikning muddatiga bogliq. Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, nosteroid yalliglanishga qarshi dori moddalar homiladorlikning dastlabki 5-6 haftasida tavsiya qilinganda, bolaning o'lik tugilishi, neonatal o'lim kuzatilishi mumkin. Homilador ayolda esa kamqonlik va qon ketish hollari kuzatilgan. Aspirin bilan davolanganda neonatal purpura, trombositlar disfunktsiyasi va XII faktor yetishmovchiligi sababli qon quyilishlar kuzatiladi. Xulosa qilib aytganda, nosteroid yalliglanishga qarshi dorilarni homiladorlikning dastlabki trimestrida va tug'ishga yaqin muddatlarida tavsiva qilish o'ta ehtiyotkorlikni talab etadi.

Gormonalpreparkitlar. Homiladorlikda zarur bolgan holda gormonal preparatlardan keraklicha dozada tavsiya qilish mumkin. Fiziologik jihatdan homilador ayolda buyrak usti bezi funksiyasins o'zgarishi kuzatiladi.

Hozirgi kunda pulmonologiyada bronxial astma va obstruktiv bronxitni davolashda dozalangan aerozol ingalyatorlaridan keng kolamda foydalanilmoqda.

Bu aerosol ingalyatorlarga beketid, bekloment, beklametazon, beklorkord, ingakort va boshqalar kiradi.

Homiladorlikda tarkibida gormon bolgan xuddi shu dozalangan aerosol ingalyatorlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu ingalyatorlar odatdagi miqdorda mahalliy ta'sir ko'rsatib, homilaga zararli ta'sir qilmaydi.

Desensibilizatsiyalovchi dori moddalar. Bularga antigistamin preparatlar kiradi. Bu dori moddalari bronxial astmaning allergik turlarida tavsiya qilinadi. Homilador ayollarga antigistamin moddalarni odatdagi dozada tavsiya qilish maqsadga muvofiqdir. Bu dori moddalar tavsiya qilinganda homilador ayol va homilada sezilarli illatlar kuzatilmagan. Ko'proq quyidagi antigistamin preparatlari ishlatiladi: tavegil 1 tabletkadan 2 mahal, suprastin, ketotifen, keyingi paytlarda intalning dozalangan aerosol va kapsulada turboingalyatorida ishlatish samarali natija bermoqda. Bundan tashqari, o'pkaning surunkali obstruktiv kasalliklarini davolashda kalsiy antagonistlarini tavsiya qilish maqsadga muvofiqdir. Bu guruh preparatlarga nifedipin, verapamil kiradi. Odatdagi miqdorlarda bu guruh preparatlar homilador ayol va homilaga noo'rin ta'sir ko'rsatmaydi.

Dezintoksikatsion dori moddalar homiladorlikda mavjud kasalliklarning kechishi, og'irlik darajasi va ayolning umumiy ahvolini nazarda tutgan holda tavsiya etiladi. Bu guruh moddalardan gemodez, disol, natriy xloridi - 0,9 foiz, glyukoza, natriy bikorbonat - 3 foiz eritmalarini tomchilab tomirga quyish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar

1. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari. I-V kitoblar. 1980 y, Toshkent. Medisina nashriyoti.
2. Abu Bakr Ar-Roziy. Kasalliklar tarixi. 1994 y. Toshkent. Meros.
3. Abu Bakr Ar-Roziy. Tez davolanadigan dardlar. 1992 y. Toshkent. Meros.
4. Internet ma'lumotlari. www.bsmi.uz, www.ziyonet.uz,

ВЛИЯНИЕ ЗДОРОВЬЯ ПОЛОСТИ РТА И ЭСТЕТИКИ ЗУБОВ НА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ И СОЦИАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ПОДРОСТКОВ

Джамалдинова Р.И., Шорустамов А. А.,

Студенты стоматологического факультета ТГСИ

Научный руководитель: Сиддиков Нурали Нишоналиевич, старший преподаватель кафедры общественных наук с курсом биоэтики

Ташкентский Государственный стоматологический институт

Узбекистан, Ташкент

В данной статье освещаются вопросы влияния здоровья полости рта и эстетики зубов на психоэмоциональное состояние индивидов подросткового возраста. Имеется прямая корреляция между состоянием здоровья полости рта и уверенностью в себе. Часто людям, страдающим одним или несколькими дефектами зубов, сложно сохранять здоровый уровень уверенности в себе, особенно в общественных местах. Цель статьи состоит в том, чтоб оценить возможные психоэмоциональные последствия физиологических и визуальных недостатков зубных рядов, а также их влияние на самооценку подростка.

Ключевые слова: подростковый возраст, здоровье полости рта, дефекты зубов, самооценка.

THE IMPACT OF ORAL HEALTH AND DENTAL AESTHETICS ON PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL STATE OF THE ADOLESCENTS

Senior Lecturer Siddikov Nurali Nishonaliyevich

Djamaldinova Rokhila Ilkhomjonovna, Shorustamov Asliddin Alisherovich, students of the dental faculty

e-mail rohilya0907@gmail.com

asliddin7366116@gmail.com

Tashkent State Dental Institute

Uzbekistan, Tashkent

This article highlights the impact of oral health and dental aesthetics on the psycho-emotional state of the adolescent. There is a direct correlation between oral health and self-confidence. Often, people who suffer one or more dental defects find it challenging to maintain healthy confidence levels, especially in public places. The purpose of the article is to assess the possible psycho-emotional consequences of tooth defects, as well as their impact on a teenager's self-esteem.

Keywords: adolescent, oral health, dental defects, self-esteem.

Ранняя молодость является переходным этапом физического и психологического развития человека, тесно связанным с подростковым возрастом.

Здоровье полости рта оказывает существенное влияние на общее состояние здоровья и самочувствие людей. Признано, что здоровье полости рта у подростков имеет особые потребности [1] из-за потенциально высокой частоты кариеса, повышенного риска травматических повреждений, повышенного эстетического желания и осведомленности, а также уникальных социальных и психологических потребностей [2].

На социальную психологию влияют внешний вид, самооценка и общественное признание людей. Утверждается, что одной из основных составляющих Я-концепции является самооценка. Чувство собственного достоинства можно понимать как сумму уверенности в себе, самоценности и самоуважения. Здоровье человека наряду с другими влияющими факторами играет жизненно важную роль в формировании измерения самооценки. Здоровье полости рта, являясь неотъемлемой частью общего здоровья, также может влиять на уровень самооценки, что широко регистрируется с помощью шкалы самооценки Розенберга.

В подростковом возрасте черты лица и внешний вид играют важную роль в восприятии собственного внешнего вида [3].

Среди подростков социальные отношения напрямую зависят от физической привлекательности, поэтому эстетические изменения могут иметь прямое влияние на самооценку и, в конечном итоге, на качество жизни. Тем не менее, существует очень мало исследований, которые дают нам доказательства того, что уверенность в себе повышается после ортодонтического лечения. Поскольку самооценка является скорее психологическим понятием, поэтому даже распространенные стоматологические заболевания, такие как травма зубов, их потеря и невылеченные кариозные поражения, могут влиять на уверенность в себе, что может в дальнейшем влиять на качество жизни человека.

Поскольку подростковый возраст является краеугольным камнем для дальнейшего пути в жизни, это исследование направлено на оценку влияния стоматологических заболеваний у подростков, на уровень их самооценки.

По данному вопросу было проведено исследование в одном из стоматологических колледжей Индии [4].

Оценка состояния полости рта была проведена среди 1784 учащихся в возрасте от 10 до 17 лет из выбранных школ. Среди них 1245 студентов, у которых были диагностированы различные стоматологические заболевания, такие как кариес, травма зубов, отсутствие зубов и неправильный прикус, дополнительно получили приглашение, состоящее из письменного согласия на

участие в следующем сегменте настоящего исследования. Из исследования были исключены отобранные студенты, которые не смогли получить согласие родителей, либо проходящие ортодонтическое лечение, либо страдающие системными заболеваниями. С учетом исключений окончательный размер выборки составил 1140 человек, которые прошли подробный интраоральный осмотр с последующим заполнением анкеты, связанной с самооценкой. Внутриротовое обследование проводилось двумя квалифицированными экспертами. Обследование проводили при естественном освещении с использованием ротовых зеркал и острых зондов.

Средний балл по шкале самооценки Розенберга среди подростков составил 27,09. В общей сложности 172 человека имели травмы передних зубов, из них у большинства из них была травма 1 класса по Эллису (11,2%). Выявлено, что потеря зубов верхней челюсти (4,30%) больше, чем нижней челюсти, причем большинство из них относится к категории эстетической зоны (4,04%). Нелеченые кариозные поражения были максимальными в жевательной зоне нижнечелюстной области по сравнению с верхнечелюстной. При оценке аномалий прикуса потребность в лечении потребовали 649 и 608 соответственно [4].

Самооценку человека можно понимать как способность принимать себя и свою ценность. Признано, что она играет решающую роль в психическом здоровье и такой психопатологии, как депрессия [5]. Однако, по-прежнему не хватает знаний о том, как люди оценивают себя, особенно подростки [6]. Подростковый возраст является решающим этапом жизни, когда возможно предотвратить как имеющиеся нарушения, так и болезни, которые могут возникнуть в будущем. Следовательно, понимая вероятные факторы риска, можно выявить подростков, нуждающихся в раннем вмешательстве, которое поможет в развитии продуктивной взрослой жизни. Таким образом, вышеописанное исследование было направлено на выявление влияния стоматологических заболеваний, таких как неправильный прикус, травма передних зубов, потеря зубов и невылеченный кариес, на самооценку подростков.

Кариес и потеря зубов оказывают существенное влияние на качество жизни и даже общее состояние здоровья человека. Боль в ротовой полости может повлиять на способность говорить, принимать пищу, спать, глотать и изменять внешний вид, что приводит к подрыву самооценки. Точно так же отсутствие зубов может мешать способности жевать, дикции и эстетике. Низкая самооценка, связанная с потерей зубов, может привести к неспособности общаться, выполнять работу и повседневную деятельность.

Вывод заключается в том, что неудовлетворенность внешним видом зубов является сильным предиктором низкой самооценки. Выявлено, что различные стоматологические заболевания оказывают глубокое влияние на эстетику и психосоциальное поведение подростков, тем самым влияя на их самооценку.

Литература

[1] Badran SA. The effect of malocclusion and self perceived aesthetics on the self esteem of a sample of Jordanian adolescents. *Eur J Ortho.* 2010;32(6):638–44. [[PubMed](#)] [[Google Scholar](#)]

[2] American academy of Paediatric Dentistry. Guideline on Adolescent Oral Health Care

[3] Claudino D, Traebert J. Malocclusion, dental aesthetic self-perception and quality of life in a 18 to 21 year-old population: A cross section study. *BMC Oral Health.* 2013;13:3. [[PMC free article](#)] [[PubMed](#)] [[Google Scholar](#)]

[4] Impact of Dental Disorders and its Influence on Self Esteem Levels among Adolescents <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5449896/#b8>

[5] Lincoln TM, Mehl S, Ziegler M, Kesting ML, Exner C, Rief W. Is fear of others linked to an uncertain sense of self? The relevance of self-worth, interpersonal self concepts, and dysfunctional beliefs to paranoia. *Behav Ther.* 2010;4:187–97. [[PubMed](#)] [[Google Scholar](#)]

[6] Polce Lynch M, Myers BJ, Kliever W, Kilmartin C. Adolescent self-esteem and gender: Exploring relations to sexual harassment, body image, media influence, and emotional expression. *J Youth Adolescence.* 2001;30:225–44. [[Google Scholar](#)]

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ

Рахимова Гулнора - докторант.

Қосимов Илхом - докторант.

Дедаханов Боходир - докторант.

*Наманган мухандислик қурилиш институти
"Архитектура" кафедраси ўқитувчиси*

Резюме; мақолада таълим тизмининг ривожланиш босқичлари, усуллари ривожланган мамлакатларнинг таълим тизими, халқаро баҳолаш дастурларининг талимдаги ўрни, ўқитиш жараёнлари ва уларнинг педагогик асослари кўрсатиб ўтилган.

Таянч тушинчалар: инновацион технологиялар, глобал тармоқ, интеллектуал салоҳият, компетенция, билим ва кўникмалар, STEM.

Резюме

В статье описаны этапы и методы развития системы образования, системы образования развитых стран, роль международных оценочных программ в образовании, учебные процессы и их педагогическая база.

Ключевые понятия: инновационные технологии, глобальная сеть, интеллектуальный потенциал, компетенция, знания и навыки, STEM.

Summary

The article describes the stages of development of the education system, methods, the education system of developed countries, the role of international assessment programs in education, teaching processes and their pedagogical basis.

Key words: Innovative technologies, global network, intellectual potential, competence, knowledge and skills, STEM.

Дунё таълим тизими тарихида кўплаб янги инновацион техноло-гияларнинг пайдо бўлиши ва амалиётга тадбиқ этилишига гувоҳига бўлиб келмоқдамиз. Булар қаторига телевидение, радио, персонал компьютерлар, тармоқлар, интернет, мобил аълоқа, сунъий йўлдош(спутник), космос, атом энергияси ва бошқа кўплаб мисолларни келтириш мумкин.

XXI асрга келиб кўплаб жараёнлар компьютер ва ахборот тизимлари ёрдамида ташкил этилиб, уларни бошқарув, ишлаб чиқариш, ўқув ва бошқа жараёнларда қўллаш орқали сифат-самарадорликни ошириш имкониятлари тобора кенгаймоқда. Инсонларнинг мулоқоти ижтимоий тармоқлар ва турли мессенджер дастурлари асосида ташкил этилиши анъанага айланиб келмоқда.

Қолаверса, таълим олувчилар ёки илм билан шуғулланувчилар фан ва соҳага оид янгилик ва ихтиролар билан интернет тармоғи орқали танишмоқда. [1]

Эндиликда, аксарият фойдаланувчилар янгилик ва бошқа ўқув материалларини нафақат анъанавий тарзда китоб, дарслик, газета ва журналлардан олиши, балким анча тез ва қулай тарзда глобал тармоқдан топиши ва танишиб чиқиши мумкин. Шу билан бирга ахботорлар оқими кўпаймоқда, уларни саралаш ва фақат керакли маълумотларни танлаб олиш зарурати мавжуд. [2] Бундан ташқари, кўплаб ишлаб чиқариш ва ва бошқа жараёнларни автоматлаштириш, инсон томонидан бажариладиган ва интеллектуал салоҳият талаб қилмайдиган ёки бажариш жараёнида хавф-хатар туғдириш мумкин бўлганларини робот техникаси томонидан бажарилиши юзасидан қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда.

Интернет тармоғида кўплаб манбаларда меҳнат бозорининг келгусидаги ривожланишига доир тадқиқотлар эълон қилиниб, айрим касблар яқин 15-20 йилдан кейин йўқолиб кетиши ёки уларга талаб кескин камайиши, ва аксинча баъзи касблар ва фаолият турларига эҳтиёж ошиши ёки уларга талабгор бўлиши кутилмоқда. Шубҳасиз, келажакда аксарият жараёнлар ва хизматлар интернет тармоғи, ахборот тизмлари ва уларга боғлиқ ечимлар орқали амалга оширилиши ёшларимиздан ва ҳозирги мактаб (техникум, олий таълим муассасалари) ўқувчилари (талабаларидан) XXI асрга доир инфорацион компетентликни эгаллашини тақозо этади. Бу борада қатор давлатларда таълим жараёнларида яқин истиқболда керак бўладиган билим кўникма ва малакаларни шакиллантиришга доир ечимлар амалиётга жорий этилмоқда. Масалан, Россия Федерациясида мустақил ва назорат ишлари (самостоятельные и контрольные работы), "Инфотматика" фани бўйича дарслар бошланғич ўқувчилар учун ҳам нашр этилган бўлиб ("Бином" нашриёти), ўрта ва юқори ўқувчилар учун дарсликдан ташқари масалалар тўплами (Занимательные задачи), базавий даража бўйича дарслик, тизимли фаолият компетенцияга оид дарслик туркумлари мавжуд. Шунингдек, "Технология" фани бўйича 5-6-7-8-ўқувчиларда "Lego MINDSTROMS Education" тўпламлари ва техноногик ечимига таянган "Робототехника" йўналиши бўйича дарслик, методик қўлланма ва иш дафтари (рабочая тетрадь) дан иборат мажмуалар нашр этилган. Бундан ташқари 8,9,10 ва 11-синф ўқувчилари учун "Мени келгусидаги касбим" (Моя будущая профессия) рукнидаги ўқувчиларни касбга йўналтириш тестлари нашр этилган ва улар мактаб ўқувчилари томонидан келгусидаги меҳнат фаолиятини танлаш ҳамда зарур билим ва кўникмаларни шакиллантиришга ёрдам беради. Беларусь давлатида эса, ёшлар ижодиёт марказлари (центр творчества молодежи) да яъни шаклан мактабдан ташқари таълимда ташкил этилган тугараклардаги машғулотларда ўқувчи ва талабаларда ахборот-коммуникация технологиялари

бўйича зарур бўладиган компетенцияларни шакллантириш, робототехника , дастурлаш, маълумотлар базалари, дастурий ва компьютер бўйича долзарб билимлар ва кўникмаларни шакллантиришга эришилмоқда.

Латвиянинг Вальмера шаҳридаги ўрта таълим мактабининг "Технология" фани ўқув хонасидаги ихчам дасгоҳлар UNESCO ташаббуси асосида "Learning for future" пилот лойиҳаси доирасида 2012 йил март ойида барча фан хоналарида Promethean интерактив панеллари ва ўқитувчининг жойида интернет тармоғи уланган персанал компьютерлар ўрнатилганлиги, меҳнат(технология) устахоналарида ўта ихчам 220В кучланишда ишлайдиган дасгоҳлар ўрнатилганлиги, информатика ўқув хонасида эса кампютерларда н ташқари дастурлаштириш имконияти мавжуд Arduino Lego тўпламлари ҳам мавжудлиги кузатилди. Ривожланган мамлакатларнинг аксарияти (АҚШ, Хитой, Исроил, Финландия, Австралия, Малазия, Германия, Франция, Италия, Австрия ва бошқа) ва жумладан МДХ га аъзо бўлган айрим давлатларда (Россия, Қозоғистон) таълимда нисбатан янги йўналиш – STEM (Science – табиий фанлар, Technology – технологиялари ,Engineering - муҳандислик, Mathematics – математика)технологияларини кенг жорий этиш йули билан укувчиларда истикболда керак буладиган билим ва куникмаларни шакллантириш ва бу оркали инсон капиталини оширишга катта эътибор қаратмоқда. STEM таълим дастурларида реал ҳаётда қулланиладиган дастлабки куникма ва компетенциялар шаклланиши мумкин,масалан:космик ракета макетини ясаш ва учириш,қурик макетини лойиҳалаш ва қуриш,нефтни тозалаш ва фракцияларни ажратиш,роботни йиғиш ва бошқариш ва хоказо.Бу билан укувчиларда табиий ва аниқ фанларни янада чуқурроқ урганиш, фан ва илмга кизикиш ортиши, замонавий технологияларни эгаллаб муҳандислик компетенцияларни шаклланишига туртки булади.Укувчиларда нафакат изланувчанлик ва истикболли технологияларни амалиётда қуллашга кизикиш,балки дастурлаш ва жараенларни автоматлаштириш ,робототехника,нано ва био технологиялар билан шугулланиш гоъялари,истак ва мақсадлари шаклланади [3].

STEM йўналишида Австралияда 2016-2026 йилларга мулжалланган “National STEM School Education Strategy” мактабларга жорий этиш буйича Миллий стратегия қабул қилинган бўлса, Қозоғистонда айрим гимназия ва лицейларда 2016 йилларда тадбиқ этила бошлади. Россия ва Беларуссияда ҳам умумий ўрта ва мактабдан ташқари таълим муассасаларида STEM дастурлари ва технологик ечимлари жорий этилмоқда.

Юртимизда бугунги кун талабидан келиб чиқиб, ҳозирги кунда Халқ таълими вазирлиги ташаббуси билан телевиденейлар оркали укувчиларга Online дарслар ташкил этилган. Бу эса таълим сифати ва самарадорлигини ошишига ижобий таъсирини қуратмоқда.

Жорий йилда халқ таълими тизимини ислох қилиш ва ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг бир нечта фармон ва қарорлари қабул қилинган бўлиб, уларни ижроси бўйича таълим жараёнига инновацион технологияларни жорий этиш, ешларимизда замонавий билим ва компетенцияларни шакллантириш бўйича қатор ишлар амалга оширилиши кутилмоқда. Бунда халқаро тажрибалар урганилиб, амалиётга энг яхши ва самарали ечимлар жорий этилиши кутилган натижалар бериши мумкинлигини билдиради.

Адабиёт ва интернет манбалари руйхати:

1. Sharifjanovna, Q. M. (2022). METHODS OF USING FINE ARTS IN THE PROCESS OF DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE ARCHITECTS. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(5), 49-51.
2. Kahharov, A. A., & qizi Rahimova, G. E. (2021). Intensive Methods of Developing Students' Graphic Competencies in the Training of Competitive Personnel. *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 7, 38-44.
3. қизи Раҳимова, Г. Э., Холмирзаев, А., & Турсунбоева, М. (2022, May). РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ТЕКУЩИХ ПРОГРАММ ПРОДВИЖЕНИЯ (PIRLS, PISA, TIMSS, TALIS) РЕФОРМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. In *International Conference on Research Identity, Value and Ethics* (pp. 242-244).
1. Ozodovich, H. A., & Maribovich, Q. I. (2022). Improving the Design of Youth Innovative-Creative and Development Scientific Centers. *Eurasian Scientific Herald*, 7, 72-76.
2. Mahmudov, O. Z. O., & Kasimov, I. M. (2021). THE STUDY OF THE GEOECOLOGICAL PROBLEMS OF A BIG CITY. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 271-275.
3. Dedakhanov, B., & Kasimov, I. (2022). ANCIENT ARCHITECTURE OF THE FERGHANA VALLEY FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF CIVIL ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING). *Science and innovation*, 1(C6), 278-284.
4. Раззаков, С. Ж., Холбоев, З. Х., & Косимов, И. М. (2020). Определение динамических характеристик модели зданий, возведенных из малопрочных материалов.
5. Арифжанов, А. М., Фатхуллаев, А. М., Самиев, Л. Н., & Косимов, И. (2015). Установившееся неравномерное движение взвесенесущего потока в верхнем бьефе гидроузла. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (5-2), 204-207.

6. Дедеханов, Б., Қосимов, И. М., Адиллов, З. Р., & Раҳимова, Г. Э. (2022). ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҚАДИМГИ АРХИТЕКТУРАСИНИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖИДА ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИНИНГ РОЛИ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 176-185.
7. Адиллов, З. Р., Қосимов, И. М., Дедеханов, Б., & Раҳимова, Г. Э. (2022). НАМАНҒАН ВИЛОЯТИДАГИ ХЎЖА АМИН МАҚБАРАСИ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 152-160.
8. Қосимов, И. М., Дедеханов, Б., Адиллов, З. Р., & Раҳимова, Г. Э. (2022). ЎЗБЕКИСТОНДА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ МАРКАЗЛАРИНИНГ ИННОВАТЦИОН АРХИТЕКТУРАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 169-175.
9. Maribovich, Q. I. (2022). Scientific Proposals for Architectural Improvement of Engineering Centers. *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science*, 1(6), 59-63.
10. Хасанов, А. Н., Аббасова, Р. К., & Маърибович, Қ. И. (2022). КАСБ ҲУНАР МАЖМУАЛАРИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШ ТАРИХИ (ФАРҒОНА ВОДИЙСИ МИСОЛИДА). *Journal of new century innovations*, 19(1), 198-204.
11. Rahimova, G., Dedaxanov, B., Adilov, Z., & Qosimov, I. (2022). USE OF INNOVATIVE METHODS IN DEVELOPING PROFESSIONAL SKILLS OF STUDENTS. *Journal of new century innovations*, 19(2), 161-168.
12. Ozodovich, H. A., Maribovich, Q. I., & Zarina, B. (2023). KASBGA YO'NALTIRISH MARKAZINI INNOVATSION LOYIHASI TAKLIFI "KIDZANIA JOB WORLD IN TASHKENT". *PEDAGOG*, 1(5), 120-129.
13. Zokirjon o'g'li, M. O., & Kasimov, I. M. (2021). MODELING OF BUILDINGS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 2(05), 772-781.
14. Ozodovich, H. A., & Maribovich, Q. I. IMPROVING THE DESIGN OF YOUTH INNOVATIVE-CREATIVE AND DEVELOPMENT SCIENTIFIC CENTERS.
15. Khasanov, A. (2020). Organizing Eco Tourism Along With Uzbek National Automagistrale Way. *Solid State Technology*, 63(6), 12674-12678.
16. Ozodovich, X. A., & Azim o'g'li, N. A. (2021). Formation of the "Obod Mahalla" System in the Villages of Uzbekistan and Serving the Population. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(5), 325-329.
17. Khasanov, A. (2016). About several infrastructure constructions of the Great Silk Road. *Int'l J Innov Sci Eng Technol*, 3(6), 295-299.
18. Inogamov, B. I., & Khasanov, A. O. (2021). Taking Into Account Socio-Functional Factors in the Design of Housing. *Design Engineering*, 2587-2589.

19. Adilovna, Q. S., & Ozodovich, X. A. (2021). REQUIREMENTS FOR THE PREPARATION OF INTERIORS IN SECONDARY SCHOOLS. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 2(11), 74-77.
20. Ozadovich, K. A., & Ismailovich, I. B. (2021). Issues of Organization of Service Sets on the Uzbek National Highway A-380. *Design Engineering*, 2582-2586.
21. Ozodovich, X. A., Iqramovich, A. R., & Shaxnazarovich, R. L. (2021). Location of auxiliary rooms inside the living rooms in Bukhara traditional residential areas. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning*, 2(11), 1-5.
22. Khasanov, A. O., & Allayarov, K. O. (2021). Residential Yurts Of The Ancient Nomads Of Central Asia And The Use Of Yurts In Tourism. *The American Journal of Engineering and Technology*, 3(01), 58-64.
23. Matjanov, O. K., Xasanov, A. A., & Boltabayev, P. L. Y. (2022, August). ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSION MARKAZLARNI LOYIHALASH VA QURISHNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATLI TALABLARI VA QONUNIYATLARINI SHAKLLANTIRISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 7, pp. 36-39).
24. Matjanov, O. K., Xasanov, A. A., & Boltabayev, P. L. Y. (2022). ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSION MARKAZLAR ARXITEKTURASINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH AN'ANALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 214-217.
25. Xasanov, A. A., Ro'zmetov, Q. S., Duschanov, S. S., & Duschanov, R. D. O. G. L. (2022). YUSUF HAMADONIY ZIYORATGOHIDA ZIYORAT VA DAVOLANUVCHILAR UCHUN KICHIK EKOTURISTIK MEHMONXONALARNING ORNI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 674-679.
26. Khasanov, A. CONTEMPORARY DESTINATIONS SERVICE AND CREATING A SYSTEM OF HISTORICAL CARAVAN ROUTES.
27. Ravshanovich, A. Z. (2021). Issues Of Improving Tourism Opportunities In Namangan Region. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 26(2), 40-44.
28. Adilov, Z. (2021, June). ISSUES OF IMPROVING TOURIST OPPORTUNITIES IN NAMANGAN REGION. In *Конференции*.
29. Адиллов, З. Р., & Болгабоев, Д. (2021). РЕСТАВРАЦИЯ И СОХРАНЕНИЕ СУЩЕСТВУЮЩИХ ИСТОРИЧЕСКО-АРХИТЕКТУРНЫХ ПАМЯТНИКОВ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ-ОСНОВА РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА. *Вестник Науки и Творчества*, (11 (71)), 38-44.

30. Ravshanovich, A. Z. (2021). Namangan Historical Architectural Monuments. *Design Engineering*, 6940-6945.
31. Адиллов, З. Р., & Рахмонбердиев, С. (2021). НАМАНГАН ВИЛОЯТИНИНГ ТУРИЗМ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. *Вестник Науки и Творчества*, (11 (71)), 34-37.
32. Адиллов, З. Р. (2021). ЗАЩИТА КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ СОКРОВИЩА НАШЕГО НАРОДА-ОСНОВА НАШИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ. In *НАУКА И ПРОСВЕЩЕНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ* (pp. 249-252).
33. Адиллов, З. Р. (2022). ЁШЛАРГА МАДАНИЙ МЕРОС ҲАЗИНАСИНИ ТАРҒИБ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ. *ИЖТИМОИЙ ФАНЛАРДА ИННОВАЦИЯ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ*, 2(4), 124-130.
34. Adilov, Z. R. (2022). Peculiarities of Construction Drawings. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 227-230.
35. Адиллов, З. Р. (2022). НАМАНГАН ВИЛОЯТИ МАДАНИЙ МЕРОС ҲАЗИНАСИНИ АСРАШ МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРИМИЗНИНГ АСОСИДИР. *ТА'ЛИМ ВА РИВОЖЛАНИШ ТАҲЛИЛИ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ*, 69-73.
36. Адиллов, З. Р. (2022). URBAN PLANNING OF THE CITIES OF NAMANGAN REGION. *Science and Innovation*, 1(6), 259-264.
37. Adilov, Z. (2021, August). ISSUES OF IMPROVING TOURIST OPPORTUNITIES IN NAMANGAN REGION: <https://doi.org/10.47100/conferences.v1i1.1224>. In *RESEARCH SUPPORT CENTER CONFERENCES* (No. 18.05).
38. Қосимов, И. М., Дедеханов, Б., Адиллов, З. Р., & Раҳимова, Г. Э. (2022). ЎЗБЕКИСТОНДА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ МАРКАЗЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН АРХИТЕКТУРАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 169-175.
39. Адиллов, З. Р., Қосимов, И. М., Дедеханов, Б., & Раҳимова, Г. Э. (2022). НАМАНГАН ВИЛОЯТИДАГИ ХЎЖА АМИН МАҚБАРАСИ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 152-160.
40. Дедеханов, Б., Қосимов, И. М., Адиллов, З. Р., & Раҳимова, Г. Э. (2022). ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҚАДИМГИ АРХИТЕКТУРАСИНИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖИДА ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИНИНГ РОЛИ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 176-185.
41. Adilov, Z. (2022). НАМАНГАН ВИЛОЯТИ ШАҲАРЛАРИНИНГ ШАҲАРСОЗЛИГИ. *Science and innovation*, 1(С6), 259-264.

42. Ахмедов, Р. М., Дадаханов, Б., & Ахмедов, Ф. Р. (2016). Методы прогнозирования объемов финансирования ремонта и строительства автомобильных дорог. *Инновационная наука*, (6-1), 38-40.
43. Дадаханов, Б. (2017). Особенности конструктивно-технологических решений гражданских конструкций энергоэффективных зданий. *Символ науки*, (12), 22-25.
44. Дадаханов, Б. (2017). Особенности физико-механических свойств теплоизоляционных материалов для крыш. *Символ науки*, 2(3), 53-55.
45. Дадаханов Б., Ахмедов Ф. Р. Доц. каф.«Производство строител. материалов, изделий и конструкций» Наманганский инженерно-педагогический институт //Свидетельство о регистрации СМИ–ПИ № ФС77-61597. – С. 38.
46. Ахмедов, Р. М., Дадаханов, Б., & Ахмедов, Ф. (2016). Судебно-бухгалтерская экспертиза расчетов с покупателями и заказчиками. *Международный научный журнал "Инновационная наука"*, (6-2016), 23.

ТЭОРИЯ ПОСТРОЕНИЯ И СОСТАВЛЕНИЯ ГИРИХОВ –
«ГИРИХСАЗИЙ»

*Мустафоев Шахбоз Шухратович докторант,
Ташкентского архитектурно-строительного института: ТАСИ,
E-mail: 1993shaxboz3991@gmail.com
Тел.: +998 93 571 32 30*

Аннотация: Основная цель статьи — изучение геометрического орнаментов как известный в архитектуре Центральной Азии Гирих. В статье рассматриваются способы свободного воспроизведения, правильные методы анализа и применение гирихов в архитектурном убранстве Исламского мира, основываясь на навыки зодчих мастеров Бухары (дафтар-и-гирихов).

Ключ слова: Гирих, гирих сазий, ислимий, раппорт, устазода, «шиш», «хашт», «да», «дувазда», «чорлинга», «панджнок», «тауль», «барг-и-чанар», «кап-чук».

Основной текст. Геометрический орнамент применяется в архитектуре Средней Азии на протяжении более тысячи лет и вошел в неё очень прочно. Этимологическое происхождение слова гирих «گره» — от арабского означает «узел», а также в персидском употребляется слова «گره سازی» «гирих сазий» («завязывание узлов»). Степень изученности гирихов ещё далеко не достаточна, то есть не разработан точный «модуль» составления геометрических орнаментов.

Употребляется гирихи в архитектуре Исламского мира как самостоятельно, так и вместе с растительным (ислимий), где он служит основой композиции.

По материалу и способу выполнения архитектурный орнамент можно классифицировать следующим образом:

- 1) орнамент из кирпича (фигурная кладка обычным кирпичом, орнамент из фигурного кирпича, кирпичная мозаика с частичной или сплошной поливой, орнамент со вставками в кладку цветных или выступающих кирпичей и др.);
- 2) резной орнамент (по дереву, ганчу, терракоте, камню);
- 3) майолика; 4) резная мозаика; 5) роспись (настенная, по дереву);
- 6) решетки (резные и литые, алебастровые и мраморные, сборные деревянные).

Гирихи представляет собой ряд интересных геометрических задач, решение которых, как в отдельных элементах, так и в сложных математических построениях, создает разнообразные мотивы орнамента.

Каждый гирих — это узел в буквальном и переносном смысле. Строится гирих на сетках, образующих «узлы». Чтобы решить гирих, нужно, образно говоря, «развязать» узел, найти конец нити. Буквально же все сводится к нахождению основной фигуры и её точного места на сетке [6, стр.183].

При изучении орнамента прежде всего нужно обратить внимание на его геометрическую сущность, и только после того, как будет усвоен метод геометрического построения, можно анализировать орнамент с точки зрения материала и характера выполнения.

Цель работы — обратить внимание на геометрическую сущность как основное содержание этого вида декорации. Изучение орнамента в этом плане дает возможность не только сознательно применять существующие образцы, но, познать принципы их построения и развить их в дальнейшем.

Зодчие мастера (Устазода) для сохранения и передачи известных им мотивов гирихов (а также сталактитов) имели альбомы с изображением раппортов (таксим) орнамента (дафтар-и-гирих) [5, стр. 48–54].

Экспедиция Музея искусств Узбекской ССР 1936 г. в Бухару под руководством профессора М. С. Андреева [1, стр. 121–136] впервые занялась изучением этих альбомов, установила их назначение и терминологию орнамента. Кроме того, в изучение этих свитков внесли большой вклад как профессора: Г. И. Гаганов [4], Н. Б. Бакланов [2, стр.101–120], Л. И. Ремпель [6], М. С. Булатов [3] и др.

Чертежи в этих альбомах, как и другого рода чертежные работы, исполнялись простейшими инструментами — угольником и измерительным циркулем. Для закрепления чертежа тушью употреблялся особого рода рейсфедер (отличие его от современного лишь в том, что толщина линии регулировалась не винтом, а клинышком, который вставлялся между лопастей). Сначала концом измерительного циркуля прочерчивались все вспомогательные линии, затем линии орнамента, и уже после этого чертеж закреплялся тушью.

В Бухарском музее хранится альбомы, представляющий собой замечательный пример местного чертежного мастерства (подробно в работах М. С. Андреева и Ш. Ш. Мустафаева).

Для изучения геометрического орнамента имеются три источника: существующие памятники архитектуры, альбомы мастеров, опыт современных народных мастеров. Для геометрического анализа наиболее существенны альбомы и сведения, полученные у мастеров.

Орнамент образуется повторением элемента—«раппорта» в определенном порядке. Это повторение создает основное качество орнамента — ритм. Компоновка, а также и изучение орнамента может, таким образом, распасться на компоновку и анализ его составляющих — орнаментного элемента и ритма.

Среднеазиатский геометрический орнамент благодаря совершенству как элементов, так и систем повторения является классическим образцом орнаментального искусства, а потому благодарным материалом для изучения теории орнамента. Приводим некоторые общие положения по теории геометрического орнамента.

В орнаменте различают следующие основные виды раппортов (табл. I):

- 1) ленточный раппорт (пояса, фризы и т. п.);
- 2) сплошной сетчатый ковровый раппорт;
- 3) розетчатый лучевой раппорт (розетки, своды).

Анализ орнамента. По взаимному расположению линий и фигур можно наметить несколько видов орнамента.

1. Наиболее совершенный вид геометрического орнамента тот, где линии контуров фигур зрительно приобретают самостоятельность, то есть основы фигур лежащий на правильном полигональном сетке. В таком орнаменте часто совпадают направления многих линий. Этим достигается членение поля орнамента в разных направлениях при линейном объединении композиции. Линии контуров приобретают независимость от фигур; они переходят от одной фигуры к другой, не переламываясь, а лишь пересекаясь, и составляют целый ряд фигур. В таком орнаменте отсутствуют пучки линий (их заменяют пересечения) и примыкания, что естественно, так как непрерывность движения линии в том и другом случае нарушается (например, табл. II, 1).

2. Орнамент, состоящий из геометрических фигур, которые зрительно воспринимаются как единственные его компоненты. Этот тип также довольно распространен. Он характеризуется пучками линий (табл. II, 2).

3. Редко встречающийся линейный орнамент, когда фигура совершенно теряет свое значение.

При составлении орнамента и при анализе нужно отличать эти типы, так как они разнятся не только в зрительном восприятии, но и в приёмах построения.

Составляя геометрический рисунок раппорта, необходимо иметь в виду следующее.

1. При прямых развёртках две противоположные линии контура являются линиями примыкания друг к другу. Поэтому:

а) для того, чтобы при развертке раппорта в орнамент линии не прерывались, а фигуры связывались органически, они (линии и фигуры) должны подходить к противоположным сторонам контура на соответственно одинаковых расстояниях от соответствующих вершин контура;

б) для того, чтобы линия при развертке продолжалась прямой, нужно, чтобы к двум противоположным сторонам контура подходили линии в точках,

равноотстоящих от соответствующих вершин, и под одинаковым углом к линии контура.

2. При зеркальной развертке линия контура раппорта является осью симметрии, а угол — точкой пересечения лучей розетчатых фигур, а поэтому:

а) геометрические фигуры в рисунке раппорта являются либо целыми (когда находятся внутри раппорта), либо половинами по оси симметрии (когда находятся на линии контура), либо сектором розетчатый фигуры (когда находятся в углу раппорта);

б) линия, подходящая к границе раппорта под произвольным углом, при развертке переламывается в точке пересечения с контуром.

Прямолинейность при развертке возможна лишь в двух случаях: 1) когда линия нормальна (перпендикулярна) линии контура; 2) когда линия сочетается с другой, причем они должны встречаться на линии контура под одинаковым углом к последней. При развертке получается пересечение двух прямых.

Все эти положения, как бы они ни были элементарны, заслуживают упоминания, так как при построении рисунка элемента несоблюдение их влечет искажение орнамента при развертке.

Рекомендуемые приемы построения основаны на местной практике: это, во-первых, альбомы гирихов и, во-вторых, опыт народных мастеров при отыскании приемов построения стояла задача дать наиболее общий метод, основанный на геометрическом анализе образцов. Вначале даются общие положения, которые затем дополняются описанием построения отдельных образцов.

Все многообразие геометрического орнамента приведем к двум видам:

1. Повторение орнаментального элемента в прямоугольной системе развертки.

2. Повторение его в полярной системе.

В первой схеме контур раппорта — прямоугольный, создающий прямоугольную же сетку развертки. Повторение в ней идет в перпендикулярных направлениях. Во второй схеме контур в основном треугольный (но может быть и ромб и пр.). Повторение идет вокруг точки по кругу с образованием лучевой сетки развертки.

В разрезе приведенной выше классификации раппортов эти системы повторения выглядят так: прямоугольная система включает в себя линейный и сплошной сетчатый раппорты, а полярная система — розетчатый лучевой. И в том, и в другом случае применимы повторения как прямые, так и обратные.

В эти две схемы входят как частные случаи раппорты орнаментов на кривых поверхностях: трапецидальные (например, в орнаментах конических минаретов) или треугольные из кривых (своды). Первые в принципе могут быть отнесены к прямоугольным, вторые — к треугольным.

Некоторые образцы допускают несколько анализов на элементе (табл. II, 1, 2, 3). В таких случаях за элемент лучше принимать прямоугольник, так как он несет в себе сетки других анализов, а поэтому облегчает построение и понимание орнамента, определяет непосредственно по своим размерам вертикальный и горизонтальный шаги ритма, облегчает расчет и композицию орнаментных панно (именно такие прямоугольники воспроизводятся в альбомах мастеров).

Для построения раппорта будем придерживаться следующего порядка:

1. Построить контур раппорта при необходимости с делением углов и сторон.
2. Построить сетку вспомогательных линий (разбить площадь раппорта на ряд геометрических фигур).
3. Основываясь на контуре и сетке, вписать орнамент.

Контур. Прямоугольники встречаются самых разнообразных пропорций, но не произвольных для каждого данного образца.

Прямоугольники часто основываются на диагонали, разделяющей прямой угол в простом и кратном отношении. Для контуров орнаментов с шести и двенадцати угольниками служит прямоугольник, диагональ которого делит прямой угол на два — в 30° и 60° (1:2) (табл. III, 6). Такой прямоугольник основывается на двух равносторонних треугольниках (в диагонали укладываются две малые стороны). Для контуров орнаментов с пяти и десятиугольниками служит прямоугольник, основанный на диагонали, делящей угол на 36° и 54° (2: 3) (табл. III, 7).

Часто употребляются производные от этих основных систем, части их и комбинации из них (табл. III, 4, 5, 8).

Квадрат — наиболее распространенный из прямоугольников, встречается в орнаментах при всех возможных делениях прямого угла (для шести-, восьми-, шестнадцати-, пяти-, десяти- и двенадцати угольников). Существуют производные квадрата; из них часто встречаются прямоугольники, основанные на стороне и диагонали квадрата (табл. III, 2), на сумме стороны и диагонали (табл. IV, 5, 7) и пр. Они имеют применение в орнаментах с делением прямого угла на 4 части (при восьмиугольниках).

Треугольник — как самостоятельный контур употребляется при лучевых развёртках. Главное условие, которому он должен отвечать в таких случаях, — чтобы угол при вершине, вокруг которой идет повторение, укладывался целое число раз в окружности (табл. I, 3, табл. XI, табл. XI, 3, 4). Треугольники могут укладываться в прямоугольник, образуя прямоугольный раппорт (таким свойством обладают прямоугольные треугольники). Очень распространен равносторонний треугольник, который, укладываясь 6 раз вокруг точки, образует шестиугольник (табл. II, 1).

Сетки вспомогательных линий. Построению орнамента предшествуют вспомогательные построения, в результате которых образуется сетка вспомогательных линий. Эта сетка должна создать целый ряд опорных пунктов в контуре раппорта, образовать скелет орнамента, по которому можно было бы воспроизвести один или несколько образцов. Сетка, закрепляя членение орнамента, должна оставить возможность свободы варьирования. В зависимости от принятого метода анализа и построения орнамента сетка примет тот или иной вид.

Представленные в альбоме образцы орнамента построены в основном по двум видам сеток.

1. Сетки, которые не совпадают с линиями орнамента, а идут им наперерез, пересекают их. Это сетки чаще всего звездчатых орнаментов, т. е. таких, у основных точек ритма которых образуются пучки лучей с развитием мотива орнамента по этим лучам. Образуется такая сетка построением в прямоугольном раппорте лучей, т. е. разбивкой его на элементарные треугольники и построением в этих треугольниках правильных и приближенных многоугольников или частей их. Образование такой сетки показывает табл. II, построение — табл. V, VI. Построение орнамента по такой сетке предполагает вписывание в ее деления Фигур орнамента или построение таковых на вершинах многоугольников сетки.

2. Сетки второго типа заключают в себе линии орнамента, для воспроизведения которого нужно лишь выделить некоторые из этих линий. Сюда надо отнести следующие способы построения: а) непосредственное построение линий орнамента; б) разбивка площади контура на ряд мелких ячеек — одинаковых фигур, например, треугольников; в) разбивка на неодинаковые фигуры. Построение орнамента в последних двух случаях состоит в объединении ячеек сетки в фигуры орнамента.

В приведенных приемах звездчатые орнаменты иногда строятся по сетке второго типа. Это делается из практических соображений в тех случаях, когда образец или группа образцов в такой сетке легче строится и понимается (табл. IV) или когда образец достаточно прост, и его можно построить безо всяких сеток.

Вписывание орнамента. Составление орнамента заключается в построении ряда сопряженных геометрических фигур. Имея готовую сетку, достаточно объединить в ней некоторые простые фигуры в более сложные, либо вписать в ее деления фигуры орнамента.

Фигуры, из которых состоят орнаменты, сравнительно немногочисленны (табл. VII). Каждая из них имеет свое название, на которых основана терминология местных мастеров. Звезды обычно именуется по числу концов:

шестиконечная звезда—«шиш», восьмиконечная — «хашт», десятиконечная — «да», двенадцатиконечная — «дувазда» и т. д. Четырехконечные звездочки называются «чорлинг» (четыре тимпана), пятиконечная звезда — «панджнок». Названия других фигур основаны на сходстве их с некоторыми предметами, например, «тауль» — барабан, «барг-и-чанар» — лист чинара, «кап-чук» — кошель, сумка. Название орнамента складывается из названия основной и второстепенной фигур, связанных изафетом «и»; например, орнамент из двенадцати конечных звезд с пятиконечными — «дувазда-и-панджнок».

Обычно эти фигуры орнамента в разных образцах вписываются в одинаковые характерные для фигуры сетки. Например, разного рода звезды всегда вписываются в соответствующие правильные многоугольники, «барг-и-чанар» — в трапецию и т. д. Среди них многие сохраняют свои пропорции в разных образцах орнамента. Способы вписывания фигур орнамента нужно проследить на конкретных примерах.

Таким образом построение рисунка элемента орнамента заключается в следующем:

1. Построение контура, выбор которого зависит от необходимой конфигурации и пропорции орнаментного поля и мотива орнамента.
2. Построение сетки вспомогательных линий в зависимости от необходимого рисунка орнамента.
3. Построение орнамента путем объединения некоторых фигур при построении по сетке первого типа и путем вписывания фигур при сетке второго типа.

При составлении орнамента по этому методу создаются следующие композиционные возможности:

1. В одном и том же контуре можно построить разные сетки.
2. По одной и той же сетке можно составить несколько образцов орнамента, вписывая в одни и те же фигуры сетки разные фигуры орнамента или составляя из одних и тех же простейших фигур внутри раппорта разные фигуры орнамента (табл. IX).
3. Новые образцы можно создавать, вписывая один орнамент в другой, как в сетку (табл. IX, 5, 6).
4. Один и тот же образец может иметь несколько вариантов в одной сетке (табл. VIII).
5. Новые образцы могут быть созданы соединением нескольких контуров с разными сетками в один и построением на этой новой сетке орнамента с вариантами (табл. X).
6. Принятый за основу построения прямоугольник может быть разбит на более мелкие элементы и применен для других систем разверток (табл. XI).

7. Новые образцы могут получаться, если от контура с сеткой взять какую-то часть, и в этот новый контур вписать орнамент с вариантом (табл. XXI).

Как видно из сказанного, предлагаемый метод не ограничивает композиционных возможностей орнамента, а наоборот, выявляет их. Намечены далеко не все возможности свободной композиции орнамента, а лишь демонстрирующие методы построения.

Итак, предлагаемый метод построения заключается в том, что площадь орнамента разбивается предварительно на ряд геометрических фигур, которые являются как бы скелетом будущего орнамента. Общие композиционные возможности образца определяются уже в этой сетке, и она является как бы прообразом орнамента. За основу построения мы принимаем чаще всего раппорт, равный половине элемента орнамента (обратный зеркальный раппорт). Такой раппорт не всегда элементарный и может быть часто разбит на более мелкие части, но практически им удобнее пользоваться, тем более что при построении сам собой вытекает анализ этих минимальных частей.

С точки зрения дальнейшего развития геометризованной декорации и создания новых образцов геометрического орнамента этот метод дает одно из возможных направлений поисков.

Не касаясь техники выполнения орнамента, следует все же упомянуть о перенесении орнамента из альбома на поверхность. Для этого, очевидно, нужно, приняв необходимый размер элемента выбранного образца орнамента, а следовательно, и форму элемента, повторить его в том или ином порядке на декорируемой поверхности. Встречающиеся при этом технические задачи давно с успехом решены местной архитектурной практикой. Редко орнамент строится непосредственно на поверхности панно—это удобно лишь для обычно пользуются припорохом. Элемент орнамента чертится в натуральную величину на плотной бумаге, затем по линиям рисунка делаются проколы иглой (очень часто, начертив орнамент на четверти листа, прокалывают его, сложив весь лист вчетверо, и получают таким образом развертку). Для нанесения рисунка на поверхность достаточно, приложив такой трафарет, пригладить его (прихлопывая) тампоном с угольным порошком. После этого рисунок обычно закрепляется карандашной линией или царапиной.

Для орнамента в кирпичной кладке образец вычерчивается в уменьшенном масштабе с показанием кладки и с выделением рисунка орнамента и вставок краской.

Иллюстрации.

Таблица I.

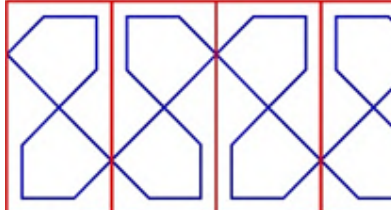
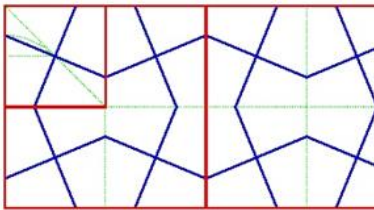
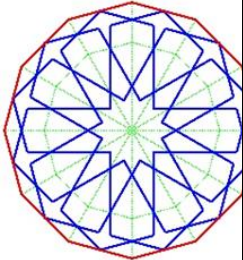
ВИДЫ РАППОРТОВ		
Ленточный раппорт	Сетчатый или ковровый раппорт	Розетчатый лучевой раппорт
		

Таблица II.

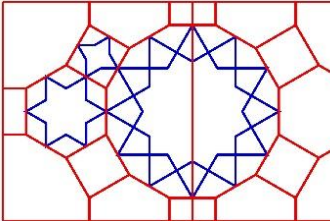
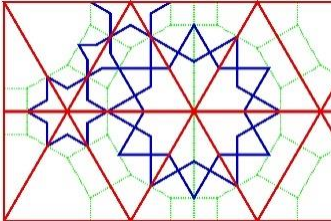
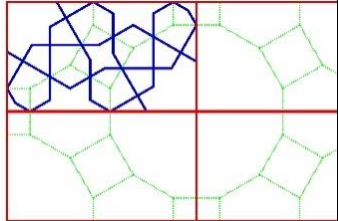
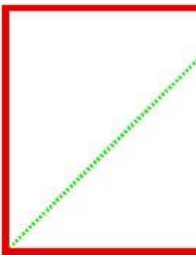
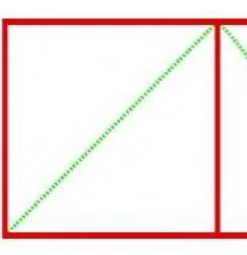
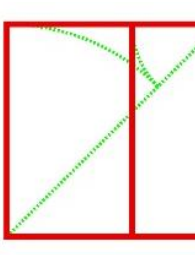
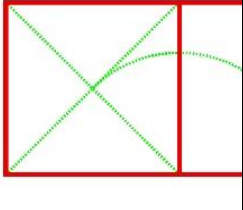
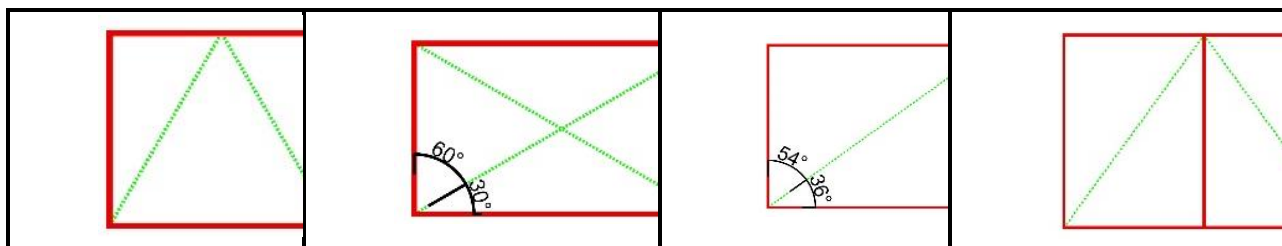
АНАЛИЗ ГИРИХОВ И МЕТОДЫ ИХ ДЕЛЕНИЯ НА ПОЛИГОНАЛЬНЫЕ СЕТКИ		
Деления раппорта на полигональные сетки	Раппорта основанный на треугольники	Раппорта основанный на четырёхугольники
		

Таблица III.

ОБРАЗЦЫ ПРЯМОУГОЛЬНЫХ КОНТУРОВ РАППОРТА			
			

<i>Таблица IV.</i>	<i>Таблица V.</i>
Сетки построения орнамента, делением угла на четыре части	Сетки построения орнамента

<i>Таблица VI.</i>	<i>Таблица VII.</i>
Сетки построения орнамента	Элементарные фигуры орнамента

<i>Таблица VIII.</i>	<i>Таблица IX.</i>
----------------------	--------------------

Комбинации разных сеток	Примеры в котором на одной и той же сетке построенные несколько разных орнаментов

Таблица X.			
Комбинации разных орнаментов			

Таблица XI.	
Комбинации, полученные повторением одного образца	

Список литератур.

1. Андреев М.С. Старинные свитки альбомы из Бухары с образцами архитектурного орнамента. // Изв. Отд. общ. наук АН Тадж. ССР, Вып. 10 - II. Сталинабад. 1956. С., 121–136;
2. Бакланов Н.Б. Герих. Геометрический орнамент Средней Азии и методы его построения. Советская археология IX. 1947. С., 101–120.
3. Булатов М.С. Геометрическая гармонизация в архитектуре Средней Азии IX-XV вв. (историко-теоретическое исследование). Наука. М., 1988.
4. Гаганов Г.И. Геометрический орнамент Средней Азии. Сборник «Архитектурное наследство», №11, М., 1958.
5. Мустафоев Ш.Ш. Гирихларни тузиш тамойиллари: “Бухоро дафтарчалари” - кўлезмалари асосида. // "Ўзбекистон архитектураси ва қурилиши" журнали., № 5–6. Қурилиш вазирлиги. Т., 2021. С., 48–54.
6. Ремпель Л.И. Архитектурный орнамент Узбекистана. История развития и теория построения. Гос. худ. изд. лит. УзССР. Ташкент, 1961.
7. Шахбоз Шухратович Мустафоев (2022). VIII-XIII АСРЛАРДА ЎЗБЕКИСТОН МЕЪМОРИЙ БЕЗАКЛАРИДА ГИРИҲ ВА МУҚАРНАСЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШИ. *Oriental Art and Culture*, 3 (3), 268-278.
8. Mustafоеv, S. (2021). Traditional Modularity System in Uzbek and Persian Mimars: Construction of Muqarnas. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 3, 108-116.
9. Mustafоеv, S. HISTORICAL DEVELOPMENT AND CONSTITUENT ELEMENTS OF MUQARNAS IN THE ISLAMIC WORLD. *International journal of innovations in engineering research and technology*, 8(12), 22-26.
10. Mustafоеv, S. (2021). CONSTRUCTION OF THE “GIRIH”-GEOMETRIC PATTERN. BASED ON “BUKHARA SCROLLS”. *Вестник науки*, 1(10), 4-13.
11. Mustafоеv, S. DECODING GEOMETRIC PROPERTIES OF MUQARNAS BASED ON ARCHITECTURAL SCROLL. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(12), 618-628.
12. Mustafоеv, S. (2019). GEOMETRIC ANALYSIS OF GEOMETRIC PATTERNS (GIRIH) ON “DAFTAR”. *Problems of Architecture and Construction*, 2(3), 22-27.
13. Ravshanovich, A. Z. (2021). Issues Of Improving Tourism Opportunities In Namangan Region. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 26(2), 40-44.
14. Adilov, Z. (2021, June). ISSUES OF IMPROVING TOURIST OPPORTUNITIES IN NAMANGAN REGION. In *Конференци*.
15. Адиллов, З. Р., & Болгабоев, Д. (2021). РЕСТАВРАЦИЯ И СОХРАНЕНИЕ СУЩЕСТВУЮЩИХ ИСТОРИЧЕСКО-АРХИТЕКТУРНЫХ ПАМЯТНИКОВ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ-ОСНОВА РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА. *Вестник Науки и Творчества*, (11 (71)), 38-44.
16. Ravshanovich, A. Z. (2021). Namangan Historical Architectural Monuments. *Design Engineering*, 6940-6945.

17. Адиллов, З. Р., & Рахмонбердиев, С. (2021). НАМАНГАН ВИЛОЯТИНИНГ ТУРИЗМ ИМКОНИАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. *Вестник Науки и Творчества*, (11 (71)), 34-37.
18. Адиллов, З. Р. (2021). ЗАЩИТА КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ СОКРОВИЩА НАШЕГО НАРОДА-ОСНОВА НАШИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ. In *НАУКА И ПРОСВЕЩЕНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ* (pp. 249-252).
19. Адиллов, З. Р. (2022). ЁШЛАРГА МАДАНИЙ МЕРОС ҲАЗИНАСИНИ ТАРҒИБ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ. *ИЖТИМОИЙ ФАНЛАРДА ИННОВАЦИЯ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ*, 2(4), 124-130.
20. Adilov, Z. R. (2022). Peculiarities of Construction Drawings. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 227-230.
21. Адиллов, З. Р. (2022). НАМАНГАН ВИЛОЯТИ МАДАНИЙ МЕРОС ҲАЗИНАСИНИ АСРАШ МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРИМИЗНИНГ АСОСИДИР. *ТА'ЛИМ ВА РИВОЖЛАНИШ ТАҲЛИЛИ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ*, 69-73.
22. Адиллов, З. Р. (2022). URBAN PLANNING OF THE CITIES OF NAMANGAN REGION. *Science and Innovation*, 1(6), 259-264.
23. Adilov, Z. (2021, August). ISSUES OF IMPROVING TOURIST OPPORTUNITIES IN NAMANGAN REGION: <https://doi.org/10.47100/conferences.v1i1.1224>. In *RESEARCH SUPPORT CENTER CONFERENCES* (No. 18.05).
24. Қосимов, И. М., Дедеханов, Б., Адиллов, З. Р., & Раҳимова, Г. Э. (2022). ЎЗБЕКИСТОНДА КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ МАРКАЗЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН АРХИТЕКТУРАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 169-175.
25. Адиллов, З. Р., Қосимов, И. М., Дедеханов, Б., & Раҳимова, Г. Э. (2022). НАМАНГАН ВИЛОЯТИДАГИ ХЎЖА АМИН МАҚБАРАСИ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 152-160.
26. Дедеханов, Б., Қосимов, И. М., Адиллов, З. Р., & Раҳимова, Г. Э. (2022). ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҚАДИМГИ АРХИТЕКТУРАСИНИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖИДА ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИНИНГ РОЛИ. *Journal of new century innovations*, 19(2), 176-185.
27. Adilov, Z. (2022). НАМАНГАН ВИЛОЯТИ ШАҲАРЛАРИНИНГ ШАҲАРСОЗЛИГИ. *Science and innovation*, 1(С6), 259-264.
28. Ozodovich, N. A., & Maribovich, Q. I. (2022). Improving the Design of Youth Innovative-Creative and Development Scientific Centers. *Eurasian Scientific Herald*, 7, 72-76.
29. Mahmudov, O. Z. O., & Kasimov, I. M. (2021). THE STUDY OF THE GEOECOLOGICAL PROBLEMS OF A BIG CITY. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 271-275.
30. Dedakhanov, B., & Kasimov, I. (2022). ANCIENT ARCHITECTURE OF THE FERGHANA VALLEY FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF CIVIL ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING). *Science and innovation*, 1(С6), 278-284.

31. Раззаков, С. Ж., Холбоев, З. Х., & Косимов, И. М. (2020). Определение динамических характеристик модели зданий, возведенных из малопрочных материалов.
32. Арифжанов, А. М., Фатхуллаев, А. М., Самиев, Л. Н., & Косимов, И. (2015). Установившееся неравномерное движение взвесенесущего потока в верхнем бьефе гидроузла. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (5-2), 204-207.
33. Maribovich, Q. I. (2022). Scientific Proposals for Architectural Improvement of Engineering Centers. *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science*, 1(6), 59-63.
34. Хасанов, А. Н., Аббасова, Р. К., & Маърибович, Қ. И. (2022). КАСБ ҲУНАР МАЖМУАЛАРИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШ ТАРИХИ (ФАРҒОНА ВОДИЙСИ МИСОЛИДА). *Journal of new century innovations*, 19(1), 198-204.
35. Rahimova, G., Dedaxanov, B., Adilov, Z., & Qosimov, I. (2022). USE OF INNOVATIVE METHODS IN DEVELOPING PROFESSIONAL SKILLS OF STUDENTS. *Journal of new century innovations*, 19(2), 161-168.
36. Ozodovich, H. A., Maribovich, Q. I., & Zarina, B. (2023). KASBGA YO'NALTIRISH MARKAZINI INNOVATION LOYIHASI TAKLIFI "KIDZANIA JOB WORLD IN TASHKENT". *PEDAGOG*, 1(5), 120-129.
37. Zokirjon o'g'li, M. O., & Kasimov, I. M. (2021). MODELING OF BUILDINGS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 2(05), 772-781.
38. Ozodovich, H. A., & Maribovich, Q. I. IMPROVING THE DESIGN OF YOUTH INNOVATIVE-CREATIVE AND DEVELOPMENT SCIENTIFIC CENTERS.
39. Khasanov, A. (2020). Organizing Eco Tourism Along With Uzbek National Automagistrale Way. *Solid State Technology*, 63(6), 12674-12678.
40. Ozodovich, X. A., & Azim o'g'li, N. A. (2021). Formation of the "Obod Mahalla" System in the Villages of Uzbekistan and Serving the Population. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(5), 325-329.
41. Khasanov, A. (2016). About several infrastructure constructions of the Great Silk Road. *Int'l J Innov Sci Eng Technol*, 3(6), 295-299.
42. Inogamov, B. I., & Khasanov, A. O. (2021). Taking Into Account Socio-Functional Factors in the Design of Housing. *Design Engineering*, 2587-2589.
43. Adilovna, Q. S., & Ozodovich, X. A. (2021). REQUIREMENTS FOR THE PREPARATION OF INTERIORS IN SECONDARY SCHOOLS. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 2(11), 74-77.
44. Ozadovich, K. A., & Ismailovich, I. B. (2021). Issues of Organization of Service Sets on the Uzbek National Highway A-380. *Design Engineering*, 2582-2586.
45. Ozodovich, X. A., Iqramovich, A. R., & Shaxnazarovich, R. L. (2021). Location of auxiliary rooms inside the living rooms in bukhara traditional residential areas. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning*, 2(11), 1-5.
46. Khasanov, A. O., & Allayarov, K. O. (2021). Residential Yurts Of The Ancient Nomads Of Central Asia And The Use Of Yurts In Tourism. *The American Journal of Engineering and Technology*, 3(01), 58-64.

47. Matjanov, O. K., Xasanov, A. A., & Boltabayev, P. L. Y. (2022, August). ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSION MARKAZLARNI LOYIHALASH VA QURISHNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATLI TALABLARI VA QONUNIYATLARINI SHAKLLANTIRISH. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 7, pp. 36-39).
48. Matjanov, O. K., Xasanov, A. A., & Boltabayev, P. L. Y. (2022). ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSION MARKAZLAR ARXITEKTURASINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH AN'ANALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 214-217.
49. Xasanov, A. A., Ro'zmetov, Q. S., Duschanov, S. S., & Duschanov, R. D. O. G. L. (2022). YUSUF HAMADONIY ZIYORATGOHIDA ZIYORAT VA DAVOLANUVCHILAR UCHUN KICHIK EKOTURISTIK MEHMONXONALARNING ORNI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 674-679.
50. Khasanov, A. CONTEMPORARY DESTINATIONS SERVICE AND CREATING A SYSTEM OF HISTORICAL CARAVAN ROUTES.
51. Ахмедов, Р. М., Дадаханов, Б., & Ахмедов, Ф. Р. (2016). Методы прогнозирования объемов финансирования ремонта и строительства автомобильных дорог. *Инновационная наука*, (6-1), 38-40.
52. Дадаханов, Б. (2017). Особенности конструктивно-технологических решений гражданских конструкций энергоэффективных зданий. *Символ науки*, (12), 22-25.
53. Дадаханов, Б. (2017). Особенности физико-механических свойств теплоизоляционных материалов для крыш. *Символ науки*, 2(3), 53-55.
54. Дадаханов Б., Ахмедов Ф. Р. Доц. каф.«Производство строител. материалов, изделий и конструкций» Наманганский инженерно-педагогический институт //Свидетельство о регистрации СМИ–ПИ № ФС77-61597. – С. 38.
55. Ахмедов, Р. М., Дадаханов, Б., & Ахмедов, Ф. (2016). Судебно-бухгалтерская экспертиза расчетов с покупателями и заказчиками. *Международный научный журнал "Инновационная наука"*, (6-2016), 23.

ZULFIYA HAYOTBAXSH TUYG'ULAR KUYCHISI VAFO TIMSOLI

Abduxamidova Dilafruz Murod qizi

Tashkent tibbiyot akademiyasi Davolash fakulteti

4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada shoira Zulfiya she'riyati haqida ma'lumot beriladi. Shoira Zulfiya she'rlarining mavzu ko'lami, obrazlar olami tahlil qilinadi. Shuningdek, shoira Zulfiyaning poetik timsol yaratish maxorati she'rlari tahlili orqali oydinlashtiriladi. Zulfiya she'rlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, she'rlarining ruhi va ohangini, mazmuni va yo'nalishini, avj pardasini, maqsad, g'oya va ideallarini umuminsoniy fikr va tuyg'ular belgilaydi. Shu ma'noda, Zulfiya ijodining haroratini ta'minlagan omil ham undagi jo'shqin va faol insonparvarlik, poetik timsol, go'zal tuyg'ular olamidir. Zulfiya lirikasi teran tafakkur va jo'shqin hissiyot vobastaligidan hosil bo'lgan she'riyatdir. Maqolada shoira she'riyatining aynan shu jihatlari o'z ifodasini topgan.

Kalit so'zlar: lirik kechinma, qahramon tabiati, mavzu ko'lami, obrazlar olami, poetik timsol, mavzu, g'oya.

ABSTRACT

This article provides information about the poetry of the poetess Zulfiya. The scope of the theme and the world of images in the poems of the poet Zulfiya are analyzed. The poet Zulfiya's mastery of creating a poetic image is also clarified through the analysis of her poems. An analysis of Zulfiya's poems shows that the spirit and tone, content and direction, climax, purpose, ideas and ideals of her poems are determined by universal thoughts and feelings. In this sense, the factor that provides the warmth of Zulfiya's work is her passionate and active humanity, poetic image, the world of beautiful emotions. Zulfiya's lyrics are a poem of deep thought and passion. These are the aspects of the poet's poetry that are reflected in the article.

Keywords: lyrical experience, the nature of the protagonist, the scope of the theme, the world of images, the poetic image, the theme, the idea.

KIRISH

Zulfiya ijodi, u yaratgan poetik asarlar hozirgi o'zbek she'riyatida muayyan ahamiyatga molikdir. Shoira Zulfiya ijodida xotin-qizlar mavzusining ko'p jihatlari teran yoritilishi, sevgi va hijron motivlarining haqqoniy badiiy tadqiq etilishi, tinchlik, xalqlar do'stligi g'oyalarining ancha tasirchan tarannum etilishi tahsinga sazovor. Ma'lumki, Zulfiya tomonidan yaratilgan asarlarida realistik tasvir tamoyillari kuchayganligi hamda poetik obrazlar olami kengayganligini ko'rsatadi. O'zbek

adabiyotshunosligining dolzarb muammolaridan biri san'atkorning o'ziga xos, betakror badiiy olamini o'rganish bo'lib, bu masalaning teran atroflicha tadqiq qilinishi yozuvchining individual mahoratini ko'rsatishga, uning adabiyotimiz taraqqiyotidagi o'rnini belgilashga xizmat qiladi. Zulfiyaning poetik fikrlash tarzini jiddiy o'rganish, uning asarlaridagi obraz va obrazlilikning tabiati, xarakterini yana ham to'laroq ochish o'zbek she'riyatidagi katta bir turkum asarlar mohiyatini tushunishga imkon beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zulfiya she'riyati, shoira shoiraning poetik timsol yaratish, shoira badiiy olami borasidagi mahoratini N.Karimov, I.G'afurov, A.Akbarov, O.Sharafiddinov, H.Umurov, O.Hojieva, M.Ulug'ova, N.Jabborov, D.To'raev kabi adabiyotshunos olimlarimiz, ijodkorlarimiz alohida ta'kidlaganlar va Zulfiya ijodiga yuksak baho berganlar. Shuningdek, muallifligim ostida nashr etilgan "Shoira Zulfiyaning badiiy olami"¹ nomli monografiyamizda, "Zulfiya lirikasida tuyg'ular tadriji"², "Zulfiya badiiy mahoratining ba'zi qirralari"³ kabi maqolalarimizda shoira Zulfiya badiiy olami va uning o'ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Shu bilan birga, Zulfiya ijodida kuzatiladigan voqelikka yangicha estetik nuqtai nazardan yondashish tamoyillari, insonparvarlik, falsafiylik, obrazli fikrlashdagi o'ziga xosliklar shoira shoiraning novatorlik izlanishlari bilan belgilanishini e'tirof etganlar.

NATIJALAR

Zulfiya she'riyati hissiy ta'sirchanligi, tuyg'ulari rozining originalligi, mushohada va ifoda tarzining o'ziga xosligi bilan betakrordir. Ayniqsa, ijodining umumbashariyligi va zamonaviyligini, asarlarida sadoqatu vafo tuyg'ulari insoniylikning bosh mezoni darajasiga ko'tarilganligini kashf etish hamon dolzarbdir. Zulfiya yangi davr ayollar she'riyatining manshaida turib XX asr o'zbek adabiyotining ayol shoiralari poetik maktabini yaratdi. H.Xudoyberdieva, O.Hojieva, G.Jo'raeva, E.Oxunova va yana boshqa ko'plab shoira Zulfiya ijodining davomchilari sanaladilar. Ta'kidlash joizki, hozirgi paytda muayyan shoir she'rlarining alohida o'ziga xosligini o'rganish bilan bog'liq qator muammolar va ularning natijalari bugunga qadar yaxlit holda umumlashtirilmaganligi ko'zga tashlanmoqda. Bundan tashqari, Zulfiya badiiy olami tur spetsifikasi – lirik asar dunyosi nuqtai nazaridan adabiy-nazariy jarayon sifatida yaxlitlashtirilgan.

¹ Умурова Г. Шоира Зулфиянинг бадий олами. Монография. -Тошкент, "Наврўз", 2014. - 156 б.

² Умурова Г. Зулфия лирикасида туйгулар тадрижи // Хорижий филология. – Самарқанд, 2018. – №4.– Б.83-

88. ³ Умурова Г. Зулфия бадий маҳоратининг баъзи қирралари //Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2017. – №5. – Б.85-90.

MUHOKAMA

E'tibor berilsa, XX asr o'zbek poeziyasida jahon she'riy maktablarining o'rni va ta'siri beqiyos. Bular adabiy aloqalarning mustahkamlanishida yorqin namoyon bo'lgan.

Shoira go'zal hayotning muayyan tomonini badiiy tadqiq qilar ekan, u asosiy e'tiborini inson qalbida kechayotgan ziddiyatlar, tuyg'ular tovlanishini ifodalashga qaratadi. U inson ruhiy olamini rang-barang ko'rinish vaziyatlarda badiiy tadqiq etib, shu orqali uning yaratuvchilik, bunyodkorlik hamda borliqdagi barcha sodir bo'lgan, bo'layotgan voqealarga mas'uliyat hissini oshirishga intiladi. Shu jihatlari bilan shoira Zulfiya H.Olimjon she'rlaridagi ba'zi poetik ifodalarni lirik tasvir yo'nalishiga singdirib yuboradi:

Kecha jimjit: ko'p go'zal kecha, Qaraysanu suqing kiradi. Yonadi gul, jilmayar g'uncha, Ellar g'ir-g'ir esib turadi.

Tabiat go'zalliklaridan behad chuqur hayajonga tushush, o'z tuyg'ularini tabiatdagi tovlanishlar surati orqali berish Zulfiya ijodiga xos xususiyatlardan biridir. Shoiraning hayot haqidagi falsafiy fikrlari lirik kechinma yo'nalishi hamda tabiat tasviri bilan hamohang teranlashib, tiniqlashib boradi. Fikr bilan tuyg'u uyg'unligi inson umrining abadiylikka daxldorligi mohiyatini ochadi:

Hijroning qalbimda, sozing qo'limda,
Hayotni kuylayman, chekinar alamyu
Tunlar tushumdasan, kunduz yodimda,
Men hayot ekanman, hayotsan sen ham.

Zulfiya mahoratidagi bunday o'ziga xoslik uning tasvir ob'ektini yangicha badiiy tadqiq etishi, u haqida yangicha fikrlashga intilishi natijasidir. Shuning uchun ham Zulfiya an'anaviy obrazlar qa'ridan yangi-yangi ma'nolar izdaydi.

Shoira Zulfiya ijodining poetik olami va estetik qarashlari ham mazkur jarayonning bir halqasini tashkil etadi. Negaki, ijodkor o'z davrining komil farzandi. O'zi yashab turgan ijodiy muhit suvratidan estetik qarashlari shakllanadi. Ustozlari boshlab bergan salmoqli ishlar, keyingi avlod nazaridan izsiz o'tmaydi. Bularni davom ettirganligi uchun bugungi adabiy jarayon o'ziga kerakli va muhim jihatlardan ibrat olishda davom etmoqda.

Gavhar marjon kabi yaltirab tursa,
Meni ham o'raydi she'riy hayajon!
Quyoshni qarshilab chiqib ayvonga,
Nurlarga ko'milib yuraman shodon³.

Kuz poetik obraz darajasiga ko'tarilgan mazkur parchada lirik qahramonning kayfiyati shodlik va xurramlikni akslantirmoqda. Hissiy bo'yoqdorlik bo'rtib

³ Зулфия. Йиллар садоси. – Тошкент: “Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1995. 91-бет. ⁵ Зулфия. Тонг билан шом аро. Сайланма. – Тошкент: Шарк, 2006. 168-б.

ko'ringan ushbu she'r mohiyatida lirik obraz – kuz ziynati mushohada sahniga olib chiqilgan. Shuningdek, bu misralarda kuz ziynati-poetik timsol darajasiga olib chiqiladi. Idrok va tushuncha qa'rida tuyg'ular realizmi inkishof qilinadi. Shoira bir dam bo'lsa ham o'quvchi oldidagi samimiyatini pinhon tutmaydi, aksincha ro'y-rost izhor qilishni maqsad qiladi. Bular she'rning doimiy qoidalarini maromida ifodalanganida aniqroq ko'rinadi. "Tovusday bezangan daraxt bog'lari" tashbihining kuzga ishorasi o'ziga xos sifat darajasini yuzaga keltirgan. "Oltin kuz" nomli she'rning kechinma tarkibida o'nlab muqoyasalarini original inkishof qilishga erishgan. Jumladan, "nurlarga ko'milib yuraman shodon" birikmasida shoira kayfiyatining ranginligini, hayotga orzular negizida qarashini, borliqning taskini – umid ekanligini anglash qiyin emas. Zulfiya lirik qahramoni sahovat va noyob zavq bilan yashaydigan inson. Zulfiya asarlarida insonni sevish, ardoqlash, tabiatni, Vatanni e'zozlash g'oyalari bilan birlashib ketadi.

Shoira Zulfiya "Salom tansiq bahor" she'rida bahor mavzusiga bag'ishlangan she'rida o'z lirik qahramonining ma'naviy dunyosini tabiat manzaralari tasviri poetik timsollar orqali kengroq yoritib bera olgan:

Yana ko'k tubida sayraydi qushlar,
Yana erda ko'hna yam-yashid ko'rpa.
Yana tandan ketdi mudrashu tushlar,
Yana yoshday dilda o'ylar ming turfa.

Gar ibora qadim, qofiya siyqa,
Ajdod o'lmasligin haqiqati bu.
Bahor deding – birdan olam antiqa,
Va senda eng yolqin, tiniq bu tuyg'u⁵.

Inson qalbi va tabiat tovlanishlarining ma'nosi nozik kuzatishlar va teran falsafiy umumlashmalar uchun katta imkoniyat yaratadi. Bahor timsolida shoira lirik qahramon tabiat husnini, hayot go'zalligini, tinchlik, osoyishtalikni, insonlarning quvonchini, orzu intilishlarini ko'radi. Ayni chog'da bahor insonning qalb manzaralarini ko'rish va kuzatish uchun ham vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, shoira Zulfiya ijodida ayolga extirom, onaga muhabbat mavzusi alohida o'ringa ega. Zulfiya ijodining turli davrlarida bu mavzuga qayta-qayta murojaat etgan. Natijada shoiraning "Ona", "Ona ko'ksi", "Mening mehribon onaginam", "Ona ko'ksi" singari she'rlari vujudga kelgan. Shoiraning:

Onam! sening issiq, aziz joningni,
Zarradek chog'imdan boshlab bilaman.
O'zim zarra-yu, lekin qoningni,

Yangilab jismingdan o'zni o'zganman. Sen gul juvon hali mendan bexabar,
Bulutday go'daklar tortdi havasing.

Endi men sen desam qaynoq, muattar,
Hovrin his qilaman iliq nafasing...⁴

Ona va farzand muhabbatini, ayollikning botiniy va zohiriy qiyofasini ochib beruvchi lirik kechinmalar shoira ijodida talaygina.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, Zulfiya lirikasi teran tafakkur va jo‘shqin hissiyot vobastaligidan hosil bo‘lgan she‘riyatdir. Shoira lirik qahramoni ko‘pda yuksak intellekt sohibasi ekanligi sezilib turadi. U biroz o‘ychan, ba‘zan falsafiy, ba‘zida esa jiddiy va ta‘sirchan. Shoira ma‘naviy-ruhiy izlanishlarida, poetik timsol yaratish jarayonida his-tuyg‘ular manzarasi, kechinma tarangligi, o‘tkir dramatik vaziyat va kolliziyalar bo‘rtib turadi. Unda makon va zamon chegarasining qamrovlari keng, o‘tmish, bugun va kelajak voqeligi inson taqdiri, ertasi bilan esh tasvirlanadi.

REFERENCES

1. Karimov N.Zulfiya. Ma‘rifiy biografik asar. – T., G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2015.
2. Umurova G. (2014). SHoira Zulfiyaning badiiy olami. Monografiya. -Toshkent, “Navro‘z”, 156 b.
3. Umurova G. (2018). Zulfiya lirikasida tuyg‘ular tadriji // Xorijiy filologiya. – Samarqand, 4(4), B.83-88.
4. Umurova G. (2017). Zulfiya badiiy mahoratining ba‘zi qirralari //O‘zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 5(5), B.85-90.
5. Zulfiya. Adabiy o‘ylar. – Toshkent: “Fan”, 1985.
6. Zulfiya. Tong bilan shom aro. Saylanma. – Toshkent: SHarq, 2006. 168-b.
7. Mahmudova D. Halima.esse-qissa. Toshkent, “O‘zbekiston”, 2016.
8. G‘afurov I. Zulfiya siymosi // SHarq yulduzi, 2015, №1. – B. 114-120.
9. SHarafiddinov O. Sizni sog‘indim, Zulfiya opa! – Ijodni anglash baxti. – T., SHarq, 2004.
10. Hojjeva O. To‘rt tanho.Toshkent, “O‘zbekiston”, 2013.
11. Botirova Sh.I. (2020). FORMING PATRIOTIC SPIRIT WITHIN PEDAGOGICAL EDUCATION CLUSTER. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(10), 200-205.
12. Botirova SH.I. (2020). Проблемные аспекты, связанные с применением педагогических технологий и интерактивных методов на уроках. *"Science and Education" Scientific Journal*, 1(7), 465-472.

⁴ Зулфия. Тонг билан шом аро. Сайланма. – Тошкент: Шарк, 2006. 168-б.

13. Botirova Sh.I. (2018). The Role of Artistic Literature In The Spiritual Development of Youth. *Mirovaya nauka*, 5(14), 26-28.
14. Botirova SH.I. (2020). Inson va hayot voqeligini metaforik uyg'unlashtirishda badiiy psixologizmning o'rni. *So'z san'ati*, 2(3), 19-23.
15. Botirova SH.I. (2020). Badiiy psixologizm kriteriylari va zamonaviy o'zbek romanchiligi. *Tafakkur ziyosi*, 2(2), 146-148.
16. Botirova Sh.I. (2018). Methodology And Technology of Social And Pedagogical Activity. *Teoriya i praktika sovremennoy nauki*, 1(31), 14-16.
17. Botirova Sh.I. (2018). The Role of Artistic Literature In The Spiritual Development of Youth. *Mirovaya nauka*, 5(14), 26-28.
18. Botirova Sh.I. (2019). Poetics of artistic psychologism. *Teoriya i praktika sovremennoy nauki*, 2(44), 31-34.
19. Botirova Sh.I. (2018). Symbolic-figurative talk and psychological relations. *«Ekonomika i sotsium»*. 12(55), 114-118.

MEANS OF TRANSLATION OF JOURNALISTIC TEXTS AND THE PHENOMENON OF EQUIVALENCE IN WRITTEN TRANSLATION

Absamadova Munira Isroilovna

Teacher of Department of English philology and translation

Samarkand State Institute of Foreign languages

E-mail: muniraisrailovnaa@gmail.com

Abstract.

This article discusses one of the most important and responsible areas of translation studies, the processes, problems and difficulties of translating journalistic texts. It is written about how important the translator's knowledge, vocabulary, and skills are when delivering the text directly to the reader while preserving the original.

Newspaper text has a number of features that complicate the translator's work. When creating an adequate translation, the structure of the dictionary, the method of providing information, and its features require a lot of attention. Newspaper and news texts are special genre texts. Therefore, there are difficulties in translating them.

Key words: equivalence, concretization, generalization, modulation, translation, transcription, transliteration, political terminology, scientific-technical terminology

The low level of development of the problem of translation equivalence leads to the simplification of ideas about the essence of translation, reduces the explanatory power of the analysis of its specific phenomena and the possibilities of researching linguistic translation in general, and prevents the creation of a unified scientific picture. translation as an object of study, as a result of which its research perspective is partially lost. Therefore, it is necessary to increase the level of translation equivalence and the level of practical adaptation of foreign newspapers and news texts. The texts are of a different nature: newspaper, newspaper-journalist, historical, scientific-popular and fiction. This choice is related to the desire of the authors to give students the opportunity to get acquainted with the peculiarities of translating texts of different styles and genres.

The equivalence of translation to newspaper texts is strictly based on several basic concepts:

- the concept of conformity of normative content, that is, the transfer of all or important elements of the content of the source text and compliance with the norms of the target language.
- the concept of formal correspondence, i.e., maximum compatibility in transmitting the structure of the source text

- the concept of adequate translation defines the following qualities of adequate translation:
 - 1) complete transmission of the semantic content of the text;
 - 2) transfer of content by equivalent means, i.e. adequacy is "complete reproduction of the original content and full functional and stylistic compliance with it."
- the concept of dynamic (functional) equivalence, which goes back to the concept of dynamic (functional) equivalence, was first defined by J.Nida, similar to the concepts of communicative equivalence, that is, in the context of a wider interpretation within the framework of linguistic equivalence. social interaction through text, functional equivalence

Speaking about the problem of equivalence and the adequacy of the translation of the news text of the newspaper, it should be noted that the translation of articles is not a system of replacing and replacing multi-level units of the same language with units of the target language. , because it is "a full-fledged speech activity in the acquired language, in which the translated text is objectified the same meanings as in the original language.

The difficulty of translating newspaper texts is that the demand for the most accurate translation of a newspaper and journalistic text into another language conflicts with the ability to express its originality through expressive language.

The problem of equivalence in the translation of newspaper texts is reflected differently in the translation of English and American headlines. The peculiarities of the development of the press in the USA and England left a vivid stylistic mark on the headlines of newspaper articles.

In the Anglo-American press, a unique style of newspaper headlines has been developed, which is characterized by the extreme expressiveness of lexical and grammatical means. Titles, as a rule, are written using the most concise, extremely concise phrases, in which all semantic secondary elements are excluded. At the same time, headings are built on the basis of the most commonly used vocabulary and the simplest grammatical tools to ensure maximum comprehensibility. Let's take a closer look at the lexical and grammatical features of titles and their translation methods.

One of the most important problems of translation equivalence of newspaper and news text headlines is the absence of past tense forms in them. Instead of the Past Tense, they use Present Tense forms instead.

Translation changes in newspaper speech

Transformations that can be carried out from original units to translation units in the indicated sense are called translation (interlingual) transformations. Since translation changes are carried out with linguistic units that have both a content plan and an expression plan, they have a formal semantic character and change both the form and meaning of the original units.

As part of the description of the translation process, translation transformations are considered not statically as a means of analyzing the relationship between foreign language units and their lexical correspondences, but dynamically as translation methods that a translator can use to translate different originals. whether or not there is a dictionary match. can be used according to context.

Translation transformations are divided into lexical and grammatical ones according to the nature of the foreign language units considered as the starting point in the transformation operation. In addition, there are also complex lexical-grammatical transformations, in which the transformations affect the lexical and grammatical units of the original at the same time or between levels, i.e. to move from lexical units to grammatical units and vice versa. The main types of lexical transformations used in the translation process with the participation of various FL and TL include the following translation methods: translation transcription and transliteration, trace and lexical-semantic substitutions (concretization, generalization, modulation).

The most common grammatical changes include those shown in the figure below.

Speaking about the translation of newspaper texts, we emphasize that the differences in the typical structure of the headlines, the uncertainty of their semantic interpretation, the differences in the set of lexical units used in the headlines are headlines that require different translation operations. , expressive and stylistic factors, as well as the semantic relationship between the text and the title. These operations include:

- grammatical and semantic formations,
- inter-level (lexico-grammatical) formations,
- replace the original title with a new title in the target language that conforms to the norms of the genre.

From what has been said, it can be seen that there are integral connections between the title and the main text. The title, like the title, is most closely related to the beginning, which is distinguished by the relative rigidity of the structure. In the Anglo-American press, the opening summary is most common and is defined as an introductory sentence or sentence summarizing the main content of the note. Thus, the following conclusions can be drawn:

1. The text of the newspaper is saturated with special terms related to political and state life.
2. Some features of the syntactic organization of the text in newspapers and news materials are also noted: the presence of short independent messages.
3. The theory of special translation describes various forms of stylistic adaptation in the translation of texts belonging to a certain functional style.
4. In general, newspaper text is characterized by a desire for conciseness and brevity of presentation, and this feature is especially evident in newspaper headlines.

5. A complete translation of newspaper material, in addition to accurately conveying the content, should convey to the reader all the emotional elements of the original, as well as its political orientation.
6. If the English titles are characterized by the use of verbal forms, and the Russian titles are characterized by the use of nominal forms, the corresponding reconstruction should be done in the translation.

There are phraseological units in newspapers and news texts. Therefore, special attention is paid to the specific features of their translation. The fact is that the nature and methods of applying interlingual translation correspondences are largely determined by the specific features of the semantics of phraseological units, which are a complex informational complex. From the point of view of the selection of translation correspondence, the most important components of this complex are presented in the figure below.

The newspaper-information style also has its own characteristics that affect the translation process. The main task of materials of this style is to convey certain information from a certain position and thereby achieve the desired effect on the receptor. The content of newspaper information differs from scientific and technical information, in particular, we are talking about information that can be understood by a wide range of non-specialists, which is directly or indirectly related to their lives and interests. about events.

However, the task is to convey some facts, and here it is necessary to clearly define concepts and events. Therefore, the important role of terms, names and titles, which in one sense refers to the subject of thought.

Political terminology, especially typical of the newspaper-informational style, has the same basic features as scientific-technical terminology. At the same time, they also reveal some differences related to the lack of strictness and orderliness of the terminological systems in the socio-political sphere, and the dependence of the meanings of a number of terms on the relevant ideological concepts. Newspapers and information materials often contain polysemantic terms, synonymous terms, abbreviated terms and names.

References:

1. John Dryden, 1680, *The Three Types of Translation*, in *Translation Studies Reader*, ed. by S. Gabrielyan, Yerevan: Sahak Partev, 2007.
2. Friedrich Shleiermacher, 1813, *On the Different Methods of Translating*, in *Translation Studies Reader*, ed. by S. Gabrielyan, Yerevan: Sahak Partev, 2007.
3. Roman Jakobson, 1969, *On the Linguistic Aspects of Translation*, in *Translation Studies Reader*, ed. by S. Gabrielyan, Yerevan: Sahak Partev, 2007.
4. Eugene Nida, 1969, *Principles of Correspondence*, in *Translation Studies Reader*, ed. by S. Gabrielyan, Yerevan: Sahak Partev, 2007.

5. Absamadova Munira Isroilovna, “PERSON-ORIENTED AND ACTIVITY-ORIENTED APPROACHES IN TEACHING WRITTEN TRANSLATION ”, IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 7, no. ICMEI, p. 4, Jun. 2022.
6. Diyora, S. (2021). Comparative Analysis of the Usage of Concept "Hospitality" in Materials of English, Russian and Uzbek Languages. European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 8, 127-131. Retrieved from <http://www.ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/12>

ISSUES OF TRANSLATION OF JOURNALISTIC TEXTS IN
WRITTEN TRANSLATION

Absamadova Munira Isroilovna

Teacher of Department of English philology and translation

Samarkand State Institute of Foreign languages

E-mail: muniraisrailovnaa@gmail.com

Abstract.

This article discusses one of the most important and responsible areas of translation studies, the processes, problems and difficulties of translating journalistic texts. It is written about how important the translator's knowledge, vocabulary, and skills are when delivering the text directly to the reader while preserving the original.

Newspaper text has a number of features that complicate the translator's work. When creating an adequate translation, the structure of the dictionary, the method of providing information, and its features require a lot of attention. Newspaper and news texts are special genre texts. Therefore, there are difficulties in translating them.

Key words. Interaction, discourse, scientific text, conceptual errors, terminological errors, intertextual space, narrow focus, translatability, political parties, government agencies, public organizations.

The theory of translation is considered as an interpretation of translation from the perspective of the interaction of objective and subjective based on knowledge of language as well as extralinguistic reality. Interpretation is the process and unified system of processing scientific facts and observations, understanding their results. Of course, in the process of translating a scientific text, understanding is not self-evident, but it is related to the problem of mastering the entire text of scientific discourse, not its semantics. On the basis of understanding, the translator "rediscovers" the ideas of the original text that he encountered difficulties in translating the scientific text. We distinguish two main types of errors in the translation of a scientific text: conceptual errors and errors related to text coherence.

The main parameter of the difficulty of translation in a scientific (journalistic) text is to identify and understand the main scientific terms included in the original text. If the term and its field of meaning are incorrectly defined, terminological errors can be corrected, resulting in the creation of a pseudo-scientific text. In order to avoid false translation, it is necessary to pay special attention to the model first, and then to the topic and logical plans of the text.

When translating, of course, the extension or abstraction of the referent of the term must be taken into account. Abstraction is related to generalization, movement

from the bottom up. Disruption of this process leads to a narrowing of the referent and, as a result, translation errors at the level of understanding.

Errors in the translation of a scientific (journalistic) text are also related to the typological feature of the text - consistency - the logical arrangement of the scientific text, where concepts are formed. Therefore, the translator's efforts should be focused not on translating a single term, but on creating a potentially dynamic intertextual space - a concept field for recreating many informative gestures in a new text.

Thus, the translation of a scientific (journalistic) text cannot be reduced to a direct terminological correspondence. We define it as a complex thinking process that consists in defining and communicating the meanings of scientific concepts.

Scientific, technical and business texts have been studied by linguists relatively recently, since the 30s and 40s of the 20th century. Today, the language of science has become one of the main full-fledged and independent research objects, along with the language of fiction, literary colloquial speech, and the language of traditional dialects. The big and controversial general philological question about the relation of the scientific language to the literary language and the national language is not a subject of applied linguistics.

Many definitions have been given to the concept of scientific and technical translation, scientific and technical text translation.

So, for example, Z.N. Volkova believes that the main problem of translation theory is the problem of translation ability. By "translatability" this author understands the ability to correctly convey the thoughts of the original author with all their nuances, emerging associations, and preserve the author's style using the target language. Many prominent linguists abroad questioned this possibility and still do.

Features of newspaper-informational text

Newspaper text has a number of features that complicate the translator's work. In creating an adequate translation, the structure, the way of presenting information and the features of the vocabulary require a lot of attention. Newspaper and news texts are among special genre texts. Therefore, there are difficulties in translating them.

Newspaper texts are distinguished by their specific vocabulary, emotional richness and often conciseness.

Newspaper texts often have a narrow focus and are saturated with certain terms. Thus, in newspaper articles, you can often find terms related to the names of political parties, government agencies, public organizations and their activities, for example:

-*House of Commons House of Commons*

-*Congress of Trade Unions*

-*Security Council*

-*Terms of office etc.*

Now it is necessary to list the main features of the newspaper-informational text:

I. Frequent use of phraseological combinations with the characteristic of a type of speech signs.

-in response to

-in the statement

-with reference to

-draw conclusions

-give importance

-to consider

II. Using constructions like "verb + this" when presenting someone else's statement, commenting on the statements of political figures, etc.

According to the newspaper, this decision will cause serious damage to the country's economy.- According to the newspaper, this decision will cause serious damage to the country's economy.

III. The use of phraseological combinations such as "verb+ot": discuss instead of discuss, support instead of support, acknowledge instead of recognize

IV. The use of neologisms formed with the help of some productive suffixes, for example: -ism (Bevinism) -ist (Gollist) -ite (Glasgovite)

V. Extensive use of impersonal turns as an introduction to messages, for example:

In general, ... there is no general belief ...

It has been officially announced...

rumors ... there are rumors ...

reportedly...

is offered...

VI. Frequent use of abbreviations

INF Treaty

Brexit

Syntactically, the text of a newspaper is easier than the written language of scientific and technical publications. It rarely contains complex grammatical constructions and inflections.

The newspaper-information style also has its own characteristics that affect the translation process. The main task of materials of this style is to convey certain information from a certain position and thereby achieve the desired effect on the receptor. Another feature of the newspaper-informational text is the presence of polysemantic terms, synonymous terms, as well as abbreviations and names.

For example, in US political terminology, the term "state" can mean both "state" and "state". The term "congressman" can have a broader meaning - "a member of the US Congress" or a narrower - "a member of the House of Representatives (US Congress)":

For example: Last year, a number of American senators and congressmen visited the Soviet Union.

Along with "Congressman", its synonym "Representative" is also used in a narrower sense. The statutes of various organizations may be referred to in English as Regulations, Rules, Constitutions, Statutes or Regulations. In the text, well-known terms are often used in abbreviated form:

For example: Young people have also been largely excluded from Congress, with the median age of members of the Senate being 56 years old and the median age of members of the House being 51 years old. Here the shortened term House of Representatives is used instead of the full term House of Representatives. The same term can have a different meaning depending on the ideological direction of the text being used. The term "idealism" can be used in a philosophical sense as the name of a worldview opposite to materialism, and it can have a positive or negative meaning depending on the ideological position of the author. But most often it is used in a positive sense, which is directly related to the concept of ideals - "ideals" and means "serving (loyalty) to high ideals (or principles):

For example: The most detailed and numerous speeches of the Foreign Minister seem to prove that idealism is his guiding star.

Wide use of names and titles in the style of newspaper information makes the message unique and related to the information transmitted to specific individuals, institutions or areas. This implies significant prior (background) knowledge in the receptor, which enables it to associate the name with the named object. Thus, the English receiver is well aware that, out of context, Park Lane is a street, Piccadilly Circus is a square, and Columbia Pictures is a film company. In newspapers and informational materials, names and names are often used in abbreviated form. Often, these abbreviations may be unknown to the general reader, and their meaning is immediately revealed in the note or message itself. But there are many such abbreviated names that newspaper readers have long been familiar with and therefore do not need explanation. A large number of cuts is characteristic of the modern English newspaper style.

Abbreviations are very common in the newspaper-information style.

In English, the newspaper and news style is distinguished by the stylistic diversity of the vocabulary. Colloquial and poetic words and phrases are often used in articles together with the book dictionary:

The most concise, business-like and understandable style is informational messages and articles in a journalistic style. In the translation of such messages and articles, accuracy is often achieved through the use of syntactic reconstruction of sentences, structural substitutions, and lexical matching.

In terms of phraseological features, newspapers and news texts in English are saturated with various clichés. Often you can find introductory phrases: it is reported, it is alleged, according to our correspondent's informed sources. English articles often have stable conjunctions with muted images: set the tone, illuminate, lay the cornerstone, lie.

Syntactic features of newspaper texts include:

- the presence of short independent messages (1-3 statements) consisting of long sentences with a complex structure
- the maximum division of the text into paragraphs, when almost every sentence starts on a new line, the presence of subheadings in the main part of the text to increase the interest of readers, the frequent use of many attribute groups.

Thus, the process of translating scientific texts from one language to another requires compliance with the relevant laws and regulations. Although the coloring in these texts is not strong, it is important to have a good command of the language, to have a wide vocabulary and to be able to speak in a formal style, to be able to translate and to be able to use the most alternative option in its place.

References :

1. John Dryden, 1680, *The Three Types of Translation*, in *Translation Studies Reader*, ed. by S. Gabrielyan, Yerevan: Sahak Partev, 2007.
2. Friedrich Shleiermacher, 1813, *On the Different Methods of Translating*, in *Translation Studies Reader*, ed. by S. Gabrielyan, Yerevan: Sahak Partev, 2007.
3. Roman Jakobson, 1969, *On the Linguistic Aspects of Translation*, in *Translation Studies Reader*, ed. by S. Gabrielyan, Yerevan: Sahak Partev, 2007.
4. Eugene Nida, 1969, *Principles of Correspondence*, in *Translation Studies Reader*, ed. by S. Gabrielyan, Yerevan: Sahak Partev, 2007.
5. Absamadova Munira Isroilovna, "PERSON-ORIENTED AND ACTIVITY-ORIENTED APPROACHES IN TEACHING WRITTEN TRANSLATION", *IEJRD - International Multidisciplinary Journal*, vol. 7, no. ICMEI, p. 4, Jun. 2022.
6. Diyora, S. (2021). Comparative Analysis of the Usage of Concept "Hospitality" in Materials of English, Russian and Uzbek Languages. *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 8, 127-131. Retrieved from <http://www.ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/127>
7. THE SPECIAL FEATURES OF THE CONCEPT "HOSPITALITY" IN UZBEK. KL Eshkuvatovna, SD Furkatovna - *湖南大学学报 (自然科学版)*, 2022
8. How to develop critical thinking when using independent learning skills- Sevara RUSTAMOVA, Munira ABSAMATOVA, 2021

THE MEANING AND TRANSLATION PROBLEMS PHRASEOLOGICAL UNITS

Rustamova Sevara Farkhodovna

Teacher of Department of English philology and translation

Samarkand State Institute of Foreign languages

E-mail: rustamova.s@mail.ru

Abstract. This article examines the emergence of phraseological units in English and their analysis and translation. In the article, phraseological units are explained with the help of examples. It also includes teaching students how to use phraseological units from the text and teaching them to analyze. This article describes the translation of phraseological units and finding the right solution to the difficulties encountered in the translation process, as well as how phraseological units are organized. The article also provides detailed information about the importance of lexical and grammatical valences in the formation of phraseological units.

Key words: Phraseological unit, phraseological meaning, word combination, polysemantic word, lexical unit, construction, semantic connection, lexical valence, grammatical valence.

First of all, while talking about the specific features of phraseological units, it is permissible to mention several differences that distinguish them from free compounds. First, various lexical and grammatical changes can be made to the components of free compounds. Analyzing based on the above model, the quality "red" can be combined with many nouns, and it retains the meaning of red color. (red frock, red banner, red strip, red hair, etc.), as well as this adjective can be combined with any word denoting the subject and make countless word combinations (red frock, dirty frock, new frock, expensive frock, etc.). But in phraseological units, the order between the components is fixed, and various changes cause the meaning to be distorted. For example, although "black sheep" (=the worst member) is composed in the adjective+noun model, the phraseological meaning is violated even in cases of minimal changes. serves to be expressive. Synonymous words ensure fiery and colorful speech, phraseological units reflect the customs, traditions, history and present day of the nation. A characteristic feature of the analysis of phraseological units is that, unlike free combinations, they are syntactically integrated, semantically invariant units. Word combinations are huge bilateral lexical units that can express a single general concept, even if they consist of more than one word.

Lexical meanings of word combinations are the general lexical meanings of their components. The meaning of word combinations is based on the structural pattern and the meaning of the parts that make up the combination. But this is not the only

conclusion for all meanings. Only one meaning of a polysemantic word is used in word combinations. The meanings of the components in such phrases are interrelated and inseparable ("blind man"-a human being unable to see, "blind type" - the copy isn't readable).

Word combinations have not only the lexical meaning, but also the meaning expressed through the arrangement of the words that make up the sentence.

Word combinations is the carrier of a certain semantic component that does not depend on its lexical meaning. We should distinguish between the construction meaning of similar compounds and the lexical meaning of its constituents.

In addition, it is often argued that the meaning of word combinations depends on some extraneous factors - the use of local vocabulary in typical situations.

Words are joined together to form lexical units, phrases or word combinations. We must remember that lexicology deals with words, word-forming morphemes and word combinations.

Word combinations differ in construction and semantic connections. Some phrases, for example, at least, point of view, by means to take place, etc., seem to be inseparable from the functional and semantic point of view. They are usually described as cliché word equivalents or phraseological combinations and are studied in the phraseology branch of lexicology. Parts of other phrases, such as to take lessons, kind to people, a week ago, have wider semantic structural independence.

Word combination parts have wider semantics and structural independence. This type of word combinations is called independent word combinations and is studied in syntax.

Before talking about **phraseology**, let's consider the characteristics of different word combinations, regardless of the level of structural and semantic relations of the words in them.

There are some factors which play an important role in the formation of word combinations.

They are **Lexical valence** of words and **Grammatical valence** of words.

Lexical valency.

Words are used in a certain context by forming a compound with words. For example, the question "delicate" is combined with adjectives. vital, pressing, urgent,

The ability to appear in thousands of different combinations is called lexical valence. The range of lexical valence of a word is limited by the internal structure of words in English. Accordingly, to raise and to lift are synonyms, but only the first word can come with noun questions. To take, to catch, to seize, to grasp are synonyms, but they form different combinations:

To take exams, measures, precautions- Imtihonlar, chora-tadbirlar, ehtiyot choralarini ko'rish;

To grasp the truth, the meaning- Haqiqatni, ma'noni anglash.

The lexical valence of the interacting words in different languages is not the same, because it depends on the internal construction of the vocabulary of the language. In English, flower can also be combined with the same word as “gul” in Uzbek, for example, garden flowers, hot-house flowers, but the word flower in English is combined with the word room can't, and in Uzbek we say “gulxona”.

In addition, words are used in a grammatical context. There is no example of a phrase that you use to make phrases! The pattern is called the grammatical context.

For example, the adjective heavy can come with a noun (A+N) *heavy food, heavy storm, heavy box, heavy eater*. But we cannot say *heavy cheese* or *heavy to lift to carry*.

Grammatical valency is the ability of a word to appear in the form of special grammatical (or less often syntactic) structures.

The grammatical valence of the word can be different. Grammatical valency is limited by the range of word groups to which the word belongs. For example, no adjective in English can be followed by a definite verb.

Again, grammatical valence is limited by the internal structure of the language. For example, to suggest and to propose are synonyms. Both can be followed by a noun, but only after the verb to propose can be followed by the infinitive form of the verb - to propose to do smth.

Clever and intelligent have the same grammatical valence, but only the word clever forms a word combination of the form *A+prep+N*, for example, *clever at math*. In terms of structure, word combinations are defined in different ways. Word description according to the order of compounds and the location of their components possible. For example, the phrase to read a book is a verb phrase, to look at smb. It belongs to the verb-prepositional group.

All word combinations can be divided into 2 large classes according to the criteria of division: according to the governing *word* and according to the *syntactic* pattern.

Word combinations according to the word mayor:

Red flower (Compounds)

Kind to people-(Adjective compound)

To speak well-(Predicate)

The word mayor does not have to be in the first place.

According to the syntactic pattern, word combinations are divided into predicative and non-predicative combinations. Compounds whose syntactic structure is close to a sentence, such as *He went, Bob walks*, are predicative compounds, and the rest are non-predicative.

The lexical meaning of a phrase is defined as the general lexical meaning of its components. However, the general lexical meaning does not always consist of the sum of the meanings of all the words in the word combination. As a rule, the meanings of the words in the combination are interconnected, and the meaning of the word combination takes precedence over the lexical meaning of its components. Interdependence is clearly seen in compounds made of polysemantic words. For example, *blind* in the combination of *the blind man* the blind type has different meanings - unable to see and vague. From this we can see that polysemantic words have only one meaning in word combinations.

Phraseological units can be divided into 3 large groups according to the degree of frequency. This classification was first proposed by academician V. V. Vinogradov. These are:

Phraseological compounds (mixtures)

Phraseological units

Phraseological combinations, or common combinations

Phraseological compounds do not have a complete basis. The meaning of the components of the compound will not have any connection with the whole meaning of the compound at least today.

Phraseological units are phrases that do not have a partial basis, the meaning of which is usually understandable from the metaphorical meaning of the whole phraseological units. Phraseological units are usually defined by relatively high stability of lexical components and grammatical structure.

Phraseological units are distinguished as special word combinations according to the fact that they are equivalent to words; they are equivalent to words in a specific word group. Phraseological units belong to only one word group, regardless of which word group their constituent parts belong to. When we compare the phraseological unit "long day" with the phraseological unit "in the long run", the adjectives "day" on and "long" in the free phrase belong to the group of adjectives, and they remain in this meaning even when taken separately. A phrase is considered to be composed of two independent units (A+N). and the phraseological unit "in the long run".

Phraseological units are made up of free word combinations. But over time, some words forming phraseological units may fall out of the language; the conditions under which the unit was formed are forgotten, the basis is lost and these word combinations turn into phraseological mixtures.

The vocabulary of the language is enriched not only with words, but also with the help of phraseological combinations. Phraseological units are combinations that cannot be created in the speech process, but are present in the language as a ready-made unit. They are collected in special dictionaries. Phrases, like words, give one meaning and are part of a sentence. American and British lexicographers call this

combination "idioms". We can find "Words and Idioms" by L Smith, "Book of English Idioms" by W. Collins. In these dictionaries, we can find a word that has its own semantics, and which stands side by side with phrases and sentences. In them, expressions are placed in different groups according to the rule.

The meaning of the concept of translation is very broad. Literature from one language to another: poetry, dramatic and prose works, scientific and scientific books on various fields of science, diplomatic documents, official papers, articles of political figures and speeches of orators, newspaper materials, etc. conversations of people who speak languages and need the services of an interpreter are translated, movies are translated. The ability to translate plays an important role for those learning foreign languages.

Therefore, in the process of translating the text, it would be appropriate to teach the students to translate the thoughts of the text based on the worldview of the writer. As for phraseological units, changes occur in the vocabulary of each language over time. Therefore, there have been some changes in the phraseology of the English language.

References:

1. L.F.Chitova "Proper name idioms and their origins". Sankt-Petersburg Press. 2013.
2. Makkai, Adam. "Idiom Structure in English." The Hague: Mouton, 1972.
3. Flores d'Arcais, Giovanni B. "The Comprehension and Semantic Interpretation of Idioms." Idioms: Processing, Structure and Interpretation. 1993. – p.34.
4. Gläser, Rosemarie. (1988). The grading of idiomaticity as a presupposition for a taxonomy of idioms. In Werner Hüllen & Rainer Schulze (eds.), Understanding the lexicon (264-79). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
5. Gläser, Rosemarie. (1998). The stylistic potential of phraseological units in the light of genre analysis. In Anthony Paul Cowie (ed.), Phraseology: Theory, analysis, and applications (pp. 125-143). Oxford: Oxford University Press.
6. Absamadova Munira Isroilovna 2022. Methodological Frameworks in Written Translation. "ONLINE - CONFERENCES" PLATFORM. (Jun. 2022), 37–40.
7. Absamadova Munira Isroilovna, "PERSON-ORIENTED AND ACTIVITY-ORIENTED APPROACHES IN TEACHING WRITTEN TRANSLATION ", IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 7, no. ICMEI, p. 4, Jun. 2022.
8. Diyora, S. (2021). Comparative Analysis of the Usage of Concept "Hospitality" in Materials of English, Russian and Uzbek Languages. European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 8, 127-131. Retrieved from <http://www.ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/127>
9. THE SPECIAL FEATURES OF THE CONCEPT "HOSPITALITY" IN UZBEK. KL Eshkuvatovna, SD Furkatovna - 湖南大学学报 (自然科学版), 2022

BARQAROR TARAQQIYOTDA AYOLLAR: ILM-FAN VA SIFATLI
TA'LIM

NamDU Yuridik fakulteti

3-kurs talabasi

Mirzanazarova Samina Muzaffarovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada, ayollarning barqaror taraqqiyotdagi, ilm-fan va sifatli ta'limda ayollarning qanchalik muhim o'rinda ekanliklari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: barqaror taraqqiyot, ayol, ilm-fan, sifat, ta'lim

Annotation: This article talks about the importance of women in sustainable development, science and quality education.

Key words: sustainable development, woman, science, quality, education

Аннотация: В данной статье говорится о важности женщин в устойчивом развитии, науке и качественном образовании.

Ключевые слова: устойчивое развитие, женщина, наука, качество, образование.

Avvalo so'zimizni "ayol" jumlasini bilan boshlasak. Bizning hukumatimizda ayollarga juda keng ko'lamda e'tibor va hurmat mavjud. Mana shu e'tibor natijasi o'laroq hozirda hukumatdagi ko'p ayollar yuqori martabalarni egallashmoqda. Ayollar uchun berilayotgan shart-sharoit va imkoniyatlar ila, ular o'z yo'llarini muvaffaqiyat sari davom etishmoqda. Nafaqat hukumatimizda, balki islom dini, bizning hukumatning 90% qism aholisi ushbu dinda ekanligi ayollar uchun cheksiz hurmatni yuzaga keltiradi. Asli ayollarga beriladigan e'tibor va ular uchun mehr-muhabbat berish ham dinimizdan kelib chiqadi. Qo'shni davlatlar bilan solishtirsak, Afg'onistonda ayol va qizlarning oliy ta'limdan chetlash ishlari hozir ham kuzatilmogda, nafaqat ta'lim, balki ularni orzu-umidlari bilan hech kimning ishi yo'q. u yerdagi jamiyat faqat erkaklargagina bog'liq. O'zbek millatidagi ayollarga hukumatning o'zi barcha muvaffaqiyatli eshiklarni keng ochib bergan. Masalan, kichikligidanoq, jajji qiz bola bo'lganida ungga o'gil bolaga ko'rsatilgan qo'pol muomala ko'rsatilmaydi, maktabgacha ta'limda unga raqs va shu turdagi qizlarga hos yengil ammo nafis bo'lgan san'atlarni o'rgatishadi, oshxona va uy ishlariga qiziqish uyg'otishadi, maktabga chiqqanida uning uzunlab qolgan mayin sochlarini o'rib, maktab formasida mustaqil tarzda, uni maktabga kuzatayotgan ota-onalarini kuzatishingiz mumkin, qizning chehrasidan esa nur yog'iladi, maktab davrida ham ayollarga ko'p imkoniyatlar mavjud, u mustaqil va bepul ta'lim olish huquqiga ega bo'ladi, bu davrda ularni yilda ikki marta tibbiy tekshiruvdan muntazam o'tkazilib turadilar. Ayollar maktab davrini tugallaganlaridan so'ng mustaqil tarzda oliy o'quv

yurtini tanlaydilar. Mana shu tarzda ularga eng keng usuldagi mustaqil ta'lim yaratiladi. Oliy o'quv yurti bu – mustaqil ta'lim yurti demakdir. Imtihon topshiradilar, albatta o'zlarining qiziqgan sohalariga tegishli fanlardan, va o'zlaridagi bor bilimlar asnosida. Ulardagi bilimlar esa, ularga yaratilgan imkoniyatlar natijasida yuzaga keladi. Ayol oliy bilim yurtida o'z bilim va salohiyatlarini yanada kengaytiradi, va shuning oqibatida o'zining yurti uchun sifatli kadr bo'lib yetishadi. U ta'lim olish davrida o'zi hayoliga keltirmagan yanada ko'p imkoniyatlardan foydalanishi mumkin, albatta, bu uning qiziqqonligiga va salohiyatiga bog'liq. Zamon bilan hamnafas bo'lish, doimiy ilm olishga insonni majbur etadi, mana shuning uchun, qiziqqon va yangiliklarga o'ch bo'lgan kishilar doim zamon bilan birgadurlar.

Barqaror taraqqiyot deganda doimiy ravishda taraqqiyotning rivojlanishini tushunish mumkin. Hozirda zamonamizda yangi texnologiyalardan foydalanib kelishmoqda. “Barqaror taraqqiyotda ayollar: ilm-fan va sifatli ta'lim” – mavzusida har yili hukumatimizda respublika va xalqaro miqyosda konferensiya tashkil etiladi.

Aslida, ilm-fan va sifatli ta'limda uzoq yillardan buyon xizmat qilib kelayotgan ayollarimiz mavjud. Ular oddiy maktabgacha ta'lim tarbiyalovchilardan tortib yuqori darajali dotsent, professorlargacha boradi. Eng asosiysi, ular “ayolman, ayol uyida o'tirishi lozim” deya izlanishlardan to'xtashmagan, ular doim yangiliklarga o'ch va ilmlarni o'rganishda doimiy davom etib kelishgan. Haqiqiy ayol timsoli, kuchli, ilmli, eng yaxshi salohiyatlarga ega, tashqi ko'rinishdan ham ichki dunyo qarashlaridan ham eng yaxshi xulqli, iffat sohibasiga ega insondir. Ilm-fan va sifatli ta'limda uning nima ahamiyati bor? Ayol birinchi marta ona bo'lar ekan, u farzandiga eng yaxshi odoblarni, bilimlarni o'rgatish maqsadini oldiga qo'yadi, u farzandini yoshligidan, hali esini tanib ulgurmasidan farzandiga dunyolarni o'rgatmoqchi bo'ladi. Ayollar bilim berishda rang baranglikga juda katta ahamiyat beradilar, samimiylikga amal qiladilar.

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasida doimiy ravishda o'zbekga tegishli bo'lgan barcha ilm-fan taraqqiyotidan xabardor bo'lib borishadi, va ularni maqola sifatida rasmiy saytlarida xalqqa taqdim etib borishadi.

O‘zbekiston hududida qadim zamonlardan beri fan va madaniyat rivojlanib kelayotgan davlatdir. Xususan, astronomiya, matematika, tibbiyot, kimyo, tarix, falsafa, tilshunoslik, adabiyotshunoslik kabi fanlar va haykaltaroshlik, to‘qimachilik, kulolchilik, shishasozlik va boshqa kasblar keng rivojlangan. Hozir O‘zbekiston olimlari uzoq o‘tmish mutafakkirlari qoldirgan ilmiy merosni faol o‘rganib, o‘zlarining yangi kashfiyotlari bilan fanni boyitgan holda jahon fani rivojiga munosib hissa qo‘shmoqdalar.

IX-X asrlarda O‘rta Osiyo (butun Markaziy Osiyo) zamonaviy akademiyalarga o‘xshash ilk ilmiy muassasa va jamiyatlar tashkil etila boshlagan Sharqdagi yirik ilmiy va madaniy markazlardan biriga aylandi.

Fanlar akademiyasi faoliyatini kuchaytirishda O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimovning 2006-yil 7-avgustdagi “Fan va texnologiyalar rivojlanishini boshqarish va muvofiqlashtirishni takomillashtirish chora- tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori va O‘zbekiston Vazirlar Mahkamasi qoshida Fan va texnologiyalar rivojini muvofiqlashtirish komitetini tashkil qilinganligi alohida ahamiyatga ega bo‘ldi.

Mamlakatda fanning yanada rivojlanishiga O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A. Karimovning 1992-yil 8-iyuldagi Farmoni va Vazirlar Mahkamasining “Davlat tomonidan fanning rivojlanishi va innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi yuqoridagi Farmonni bajarish yuzasidan chiqargan Qarori ancha ta’sir qildi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2004-yil 9-noyabrda 532-sonli “Xorazm Ma’mun Akademiyasining 1000 yilligini nishonlash to‘g‘risida” va 2005-yil 1-noyabrdagi 240-sonli “Xorazm Ma’mun Akademiyasi faoliyatini takomillashtirish va 1000 yillik yubileyini nishonlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida” qarorlar qabul qildi. Shunday qilib, Xorazm Ma’mun Akademiyasi O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining mintaqaviy bo‘limi sifatida tiklandi.

O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tashqi ishlar vazirligi va YUNESKO ishlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy komissiyasi bilan hamkorlikda 2006-yil 20-sentabrdan – 12-oktabrgacha YUNESKOning shtab-kvartirasida (Parij sh.) ko‘rgazma tashkil qilishdi va Xorazm Ma’mun Akademiyasining 1000 yilligiga bag‘ishlangan ilmiy anjuman o‘tkazishdi. O‘zbekistondagi xorij davlatlarning qator elchixonalari O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi olimlari ishtirokida Xorazm Ma’mun Akademiyasi faoliyatiga bag‘ishlangan tadbirlar o‘tkazishdi, shunday konferensiyani yana Saudiya Arabistoni Ilmiy-tadqiqot markazi Koreyaning Kyongxi universiteti bilan birgalikda o‘tkazishdi.

1943-yilda O‘zbekistondagi SSSR FA filiali O‘zbekiston SSR Fanlar akademiyasi sifati qayta tashkil qilindi. Bu vaqtda uning tarkibida 10 ta ilmiy-tekshirish institutlari, shu jumladan 1943 yilda tuzilgan fizika-texnika, tarix,

sharqshunoslik, iqtisodiyot institutlari bor edi. 11 ta akademik-ta'rischi, 18 ta muxbir a'zo, 3 ta faxriy a'zo akademiya a'zolari bo'lishdi. Akademiya muassasalarida 210 nafar ilmiy xodim ishlardi, ulardan 28 nafari fan doktori va 80 tasi fan nomzodi edi. 40- yillarning ikkinchi yarmida respublika olimlarining kuchlari asosan urushdan keyingi iqtisod, madaniyat, tibbiyot va boshqa sohalarni yuksaltirishga yo'naltirilgandi.

1958-yili Toshkent shahri yaqinida yadro reaktori qurildi, u yadro fizikasi taraqqiyotiga asos bo'ldi. 60-70-yillarda O'zbekiston tabiiy va ijtimoiy fanlar sohasida ish olib borayotgan ilmiy muassasalarning faoliyati butunlay respublika oldida turgan muhim iqtisodiy va madaniy masalalarni yechishga yo'naltirilgandi. Paxtachilik, irrigatsiya, energetika, rangli metallurgiya va boshqa tarmoqlar yuksalishining kompleks tadqiqiga alohida e'tibor qaratildi. 1987-yili Toshkent viloyatining Parkent tumanida nodir "Katta quyosh pegi" bizerkal optik-gelio-energetik tizim qurilishi tugallandi va ishlatishga topshirildi.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING QARORI

TA'LIM-TARBIYA TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISHGA OID QO'SHIMCHA CHORA-TADBIRLAR TO'G'RSIDA

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyayevning 2020-yil 6-noyabrda "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108-son [Farmoni](#) (keyingi o'rinlarda — Farmon) ijrosini ta'minlash maqsadida:

1. Maktabgacha ta'lim vazirligi:

a) Xalq ta'limi vazirligi va Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi bilan birgalikda 2021-yil 1-avgustga qadar bolalarni boshlang'ich ta'limga majburiy bepul bir yillik tayyorlash hamda boshlang'ich ta'lim o'quv dasturlarining o'zaro uzviyligini ta'minlash choralari ko'rsin;

b) Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi, Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi hamda boshqa manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda 2022-yil 1-yanvarga qadar maktabgacha ta'lim tizimida zamonaviy o'qitish shakllari, yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilsin, jumladan:

xalqaro standartlar va talablar asosida maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning rivojlanishini baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini ishlab chiqsin;

bolalarning o'sishi hamda maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish jarayonlarini monitoring qilish bo'yicha "Bolalar bog'chasi" axborot boshqaruv tizimini ishga tushirsin va unga kiritiladigan ma'lumotlarning shaffofligini ta'minlasin;

maktabgacha ta'lim xizmatlari uchun elektron to'lov tizimlarini joriy qilsin;

maktabgacha ta'lim sohasida axborot boshqaruv tizimini boshqa vazirlik va idoralarning axborot tizimlari bilan integratsiya qilsin.

Shunday qilib barchasi ilm-fan taraqqiyoti uchun yaratilgan imkoniytlar natijasida yuzaga keldi. Mustaqilligimizdan so'ng bizning xalqning o'ziga tegishli ilm-fanni o'rganishga yo'l ochildi. Doimiy ilmiy izlanishda bo'lganlar ham bor. Ilmiy akademiyalarda ko'p izlanishlanishlarga ayollar ham mavjud bo'lib, ularga keng sharoitlar yaratilgan.

Xulosa.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, haqiqiy ilm-fan soxib va soxibalari doimiy ilmiy izlanishda bo'lar ekanlar, bizda barqaror taraqqiyot, ilm-fan va ta'limning sifati yanada oshib boradi. Barqaror taraqqiyotdagi ayolning o'zni muhim ekan, ilm-fan hech qachon izlanishdan to'xtamaydi, ayol o'z ilmini oshirishda davom etsa ta'lim sifati yanada oshib boradi. Bizning hukumatimizda ayolarga muhim shaxs sifatida qarash esa ularga eng asosiy imkoniyat bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi T: O'z 2014
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim- tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora- tadbirlar to'g'risida"gi qarori 2020-yil 6 noyabr
3. Xaliqulova H O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish borasida xalqaro hamkorlik Ijtimoiy fikr Inson huquqlari 2015 N2
4. <https://academy.uz/uz/page/ozbekistonda-ilm-fan-taraqqiyoti>

ЁШЛАР ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА ОИЛА ВА ТАЪЛИМ ТАРБИЯНИНГ ЎРНИ:

*Ўроқов Жасур Рустамалиевич**

Аннотация. Ушбу мақолада ёшлар ҳуқуқбузарлигини олдини олиш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиш ва ёшлар ҳуқуқбузарлигини олдини олишда оила, таълим тарбиянинг ўрни ҳамда ёшлар ҳуқуқбузарлигини амалга оширишда мавжуд муаммолар, ёшлар ҳуқуқбузарликларининг сабаб ва шарт-шароитлари, уларга салбий таъсир этувчи омиллар ҳамда уларни бартараф этиш борасидаги тавсиялар ёритиб берилган.

Таянч тушунчалар: ёшлар, конституция, қонун, ватан, жамият, оила, таълим, тарбия, ота-она, профилактика, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси.

Ҳаммамизга маълумки, бугунги кунда ўсиб келаётган ёшлар ўртасида ўзига ва атрофдагиларига зарар этказувчи хулқ-атвор, жиноятчилик, назоратсизлик-ҳуқуқбузарлик каби кўштирноқ ичидаги иллатларнинг пайдо бўлаётгани, ёшлар бу каби иллатларнинг сабабчиларига айланиб қолишаётганлари бу ота-она назоратидан четда қолганидан далолатдир. Чунки ҳар бир фарзанд оиладаги муҳитга қараб шаклланади. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, барча ота-оналарни яна бир бор фарзанд тарбияси учун бефарқ бўлмасдан, алоҳида эътибор билан ёндашсалар, ўз фарзандининг бундай салбий оқибатлардан сақлаган бўлар эди. Баркамол авлод тарбияси ва етук малакали мутахассисларни тайёрлаш бир-биридан ажратиб бўлмайдиган, узлуксиз ва ўта мураккаб жараёндир. Унинг мураккаблиги *биринчидан*, ушбу жараёнда жамиятнинг барча таркибий тузилмалари иштирок этади, *иккинчидан*, жамият ижтимоий ҳаётининг барча соҳаларидаги вазият тўғридан-тўғри унга ўз таъсирини ўтказади, *учинчидан*, бугунги кунда ушбу жараёнга таъсир қилувчи турли кўринишдаги таҳдидлар кучайиб бормоқда. Шунинг учун ҳам оилани мустаҳкамлаш, ўсиб келаётган авлодни тарбиялаш ва уларни етук малакали мутахассис қилиб тайёрлаш ва бу жараён учун масъул бўлган жамиятнинг ҳар бир таркибий қисми, айниқса оила ва таълим муассасаларидан тинимсиз меҳнат қилишни ва фидойи бўлишни талаб қилади. Таъкидлаш керакки, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 63-моддасида “Оила жамиятнинг асосий бўғини ҳисобланади, у жамият ҳамда давлат томонидан муҳофазада бўлиш ҳуқуқига эга”[1] лиги мустаҳкамлаб қўйилган. Зеро, дунёдаги бир қатор ривожланган мамлакатларнинг Конституцияларида оилага алоҳида нормалар ажратилган эмас. Ҳар қайси ота-

* Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва криминология кафедраси ўқитувчиси.

она, устоз ва мураббий ҳар бир ёш тимсолида аввало шахсни кўриши зарур. Ана шу оддий талабдан келиб чиққан ҳолда, фарзандларимизни мустақил ва кенг фикрлаш қобилиятига эга бўлган, комил инсонлар этиб вояга етказиш – таълим-тарбия соҳасининг асосий мақсади ва вазифаси бўлиши лозим, деб қабул қилишимиз керак. Бу эса таълим ва тарбия ишини уйғун ҳолда олиб боришни талаб этади. Таълим ва тарбия учун энг аввало оила ва таълим муассасалари масъулдирлар. Немис классик фалсафасининг буюк намоёндаларидан бири Георг Вильгелем Фридрих Гегель фикрига кўра, оила уч жиҳатга эга. Булар:

- 1) оила ўзининг бевосита тушунчаси бўлган, никоҳ орқали;
- 2) оиланинг ташқи кўринишдаги борлиғи – унинг кўчмас ва бошқа мулклари ҳамда уларни асраш борасидаги ишлар орқали;
- 3) фарзандларни тарбия қилиш ҳамда оиланинг тарқаб кетишида номаён бўлади[2].

Файласуфнинг фикрига қўшилган ҳолда, оила бевосита никоҳга асосланиши, ушбу никоҳ тузилганидан сўнг, инсоннинг мавжудлиги ва наслнинг давомийлигини ифода этади. Шундай экан, оилада фарзандлар тарбияси муҳим эканлигини тушуниш лозим.

Фарзандларимиз онгида элу юртга, Ватанга муҳаббат туйғулари оилада, яшаб турган маҳаллада шаклланади. Мамлакатнинг эртанги куни, тинч ва обод бўлиши энг олдин мана шу кичик жамиятда ўсиб-унаётган болаларимизга боғлиқ. Қайси оилада, қайси маҳаллада тарбия яхши йўлга қўйилар экан, ўша оила, ўша маҳалла гуллаб-яшнайдди. Фарзанд тарбиясини қачондан бошламоқ керак?, деган савол кўпчиликни ўйлантиради. Кўпчилик олимлар унга турлича жавоб бериб келганлар.

Хусусан, Ибн Сино бола тарбияси билан унинг туғилишидан аввалроқ, она қорнидан бошлабоқ шуғулланиш лозим, деб жавоб берган. Оила, одоб-ахлоқ ва таълим-тарбияга эътибор қон-қонимизга сингиб кетган бурчларимиздандир. “Бир болага етти кўшни ота-она” деган ибратли мақол ҳам айнан халқимизга хос. Мана шу мақолнинг ўзи ҳам фарзанд тарбияси, оилапарварлик биз учун нечоғлик муҳим эканини билдиради. Маҳалла аҳли, айниқса кексалар кўчада нобоп иш қилаётган бола олдидан ҳеч қачон бепарво ўтиб кетмаган, шу заҳотиёқ танбеҳ бериб тўғри йўлга чақирган. Зеро, ҳар томонлама чиройли, одобли, гўзал хулқли бўлиш, нафсни поклашга буюрувчи муқаддас динимиз оилага катта аҳамият беради. Оиладаги муҳит ота-она ўз маъсулиятларини ҳис қилиши билан барқарор бўлади. Болаларнинг одобли бўлиб улғайиши учун ота-она билан бир қаторда маҳалла-қуй ҳам катта ибрат мактабидир. “Қуш уясида кўрганини қилади”, деб бежиз айтмаган халқимиз.

Фарзанд тарбиялаётган ота-она ҳар бир ҳаракати, юриш туриши, муомаласи, бошқалар билан ўзаро муносабатида олижаноб фазилатларни намоён эта билиши керак. Чунки бола табиатан ниҳоятда тақлидчан ва кузатувчан бўлади. Шунинг учун унинг атрофдагилари ўз одатлари билан баъзан ўзлари сезмаган ҳолда уларга таъсир қиладилар. Оиладаги кўпол муносабатлар, кўп ёлғон гапириш, ёқимсиз хатти-ҳаракат бола тарбиясига салбий таъсир қиладиган носоғлом муҳитни келтириб чиқаради.

Фарзанд тарбиясида ота-онанинг муомаласи муҳим ўрин тутди. Бола ота-она томонидан кўпол, дағал сўзлар эшитиб, калтак еб катта бўлса, бу унинг табиатига салбий таъсир қилади. Бу эса ўз навбатида оиладаги носоғлом муҳитда тарбияланаётган боладан “маънавий касал” инсонлар шаклланади. Улар эса жамият маънавиятига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Оилада ота-оналар “оммавий маданият” таъсирига берилиб кетиши оқибатида фарзандларнинг тарбиясига ҳам салбий таъсир кўрсатмоқда. Истиклол туфайли халқимиз чет-эл юртларини кезиб, янги халқ ва урф-одатларни гувоҳи бўлиб қайтмоқдалар. Шу жумладан Европа давлатларига сайр қилиб келаётган фуқароларимиз бугунги кунда ғарб ўсмирлари орасида бошқа мамлакатлар ёшларига қараганда уюшган жиноятчилик ва зўравонликка берилиш ҳолати юқори. Бунга сабаб болаларга керагидан ортиқ эркинлик берилгани экан. Уларни ҳозирдан айш-ишратга берилиб, турли ахлоқсиз хатти-ҳаракатларга ружу қўйишдан ҳеч ким қайтармаслигини айтиб беришмоқда.

Инсон ҳаёти давомида бирор шахсни ўзига ўртак деб билади, бундан инсон у каби ҳаёт кечиришни, у эришган ютуқлар каби муваффақиятларга эришишни, юксак чўққиларга чиқишни кўзлайди. Бугун жамиятнинг ёш аъзолари ўз ҳаётлари учун бошқа маданият вакиллариининг фикрлаш ва ҳаёт тарзини ўртак қилиб олишлари кўп муаммоларни келтириб чиқармоқда. ХХI асрда турли ҳаёт тарзлари ва ғоялар рақобатга киришди. Бунда муваффақиятга эришиш учун ҳар бир давлат ўзлигини сақлаган ҳолда диний ва миллий қадриятларини бошқаларга англантишни асос қилган мафкурага эга бўлиши лозим. Акс ҳолда, ўзликни йўқотиш, бебаҳо қадриятлардан воз кечиш кишини тараққиётдан ажратиб, уни тобе, мустақил фикри йўқ манқуртга айлантириб қўяди. Ҳозирги кунда ғаразли мақсадларни амалга ошириш учун зимдан олиб борилаётган фитналар баъзи миллатларнинг ўзлигини йўқотишга қаратилганини сезиш мумкин. Бунда эътибор худудларини эгаллаш эмас, балки инсон онгини эгаллашга йўналтирилган.

Албатта бола тарбияси ўта мураккаб ва маъсулиятлидир. Бу ҳар бир ота-онадан ўз устида мунтазам ишлашни, болалар тарбиясига оид барча маълумотлардан баҳобар бўлиб боришни талаб этади. Фарзанд тарбияси бу шунчаки тажриба, оддий кўрсатма ва билимлар жамланмаси эмас, балки ўз ичига диний-ахлоқий

билимлар, тиббиёт, этика, психология, педагогика каби соҳаларига оид билимларни ҳам қамраб оладиган мураккаб жараёндир. Бугунги кунда оилавий тарбиянинг қийинлашуви шундаки, биринчидан, жамият тараққий этиб боргани сари ҳар томонлама етук инсонни шакллантириш талаблари ортиб бораверади. Бу эса оилада болага эстетик, жинсий тарбия, ахлоқий тарбия бериш сифати ва кўламини ошириш талабини қўяди. Таълим-тарбия, одоб-ахлоқ болаликдан берилгани маъқул.

Таниқли педагог А.С.Макаренко беш ёшгача бўлган тарбия боланинг шахсияти шаклланишида ўта муҳим аҳамиятга эга эканини қайд этиб ўтган. Бу ҳақда у шундай деб ёзган: "...тарбиянинг бош асоси беш ёшда ниҳоясига етади, демак, сиз беш ёшгача нима қилган бўлсангиз, бу тарбиявий жараённинг 90 фоизини ташкил этади, кейинги тарбия эса қайта тарбиялаш негизда давом этади" [3]. Мана шу жараёнда бола тарбиясига ўта эътиборли бўлиш лозим.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев; "Маълумки, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам муҳим ва долзарб аҳамиятга эга бўлиб келган, Аммо биз яшаётган XXI асрда бу масала ҳақиқатан ҳам ҳаёт-мамонт масаласига айланиб бормоқда. «Тарбия қанча мукамал бўлса, халқ шунча бахтли яшайди», дейди донишмандлар. Тарбия мукамал бўлиши учун эса бу масалада бўшлиқ пайдо бўлишига мутлақо йўл қўйиб бўлмайди"[4]. - деб таъкидладилар.

Ёшларнинг қалби ва онгида соғлом ҳаёт тарзи, миллий ва умуминсоний кадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини шакллантиришда, ҳар жиҳатдан баркамол этиб тарбиялашда буюк мутафаккир аجدодларимиз мероси катта аҳамият касб этади. Зеро, ҳаётнинг асл мазмун-моҳиятини англаб етишга ўз умри ва салоҳиятини бағишлаган алломаларимизнинг асарларида соғлом авлод тарбияси билан боғлиқ масалаларга алоҳида ўрин берилган. Шарқ алломалари ўз асарларида фарзандларга тарбия ва таълим бериш, уни маърифату маданиятга етаклаш муаммоларига эътибор берганлар.

Юқоридагиларни инобатга олиб, ёшлар ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда оила ва таълим тарбияда қуйидаги жиҳатларга алоҳида эътибор бериш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз:

– оилада соғлом муҳитни таъминлаш, ёшлар таълим-тарбияси ва ҳимояси учун ота-она масъулиятини ошириш борасида жамоатчилик назоратини кучайтириш;

– ёшлар таълим-тарбияси, уларни мустақил ҳаётга тайёрлаш ва барча кўринишдаги таҳдидлардан ҳимоя қилиш бўйича оила ва таълим муассасалари билан ҳамда улар ўртасида ҳамкорликни ташкил этиш;

– ёшлар ўртасида «Намунали оила»га бағишланган соғлом турмуш тарзи, намунали ва аҳил оила кадриятларини тарғиб қилувчи ижодий кечалар ва тадбирлар ўтказиш;

– ўзбек оилаларининг бой миллий анъаналарига бағишланган, айниқса, оилага бўлган садоқат, ота-онага ҳурмат борасида маънавияти юксак бўлган халқимиз намояндаларининг ҳаёти ва ижоди мисолида миллий ҳужжатли фильмлар тайёрлаш;

– ёш авлодни ота-онага нисбатан муҳаббат ва ҳурмат руҳида тарбиялаш мақсадида оилавий қадриятларни мустаҳкамлашга бағишланган ижодий тадбирларни, ёшлар иштирокида ташкил этиш;

– ёшларда соғлом турмуш тарзига интилишни шакллантириш, шунингдек ёшларнинг бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш ва ёшлар спортини оммавий ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш;

– ёшларни ватанпарварлик, фуқаролик туйғуси, бағрикенглик, қонунларга, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида, зарарли таъсирлар ва оқимларга қарши тура оладиган, ҳаётга бўлган қатъий ишонч ва қарашларга эга қилиб тарбиялаш;

– ёшларни ахлоқий негизларни бузишга олиб келадиган хатти-ҳаракатлардан, терроризм ва диний экстремизм, сепаратизм, фундаментализм, зўравонлик ва шафқатсизлик ғояларидан ҳимоя қилиш;

– “Ҳар бир оила–тадбиркор”, “Ёшлар – келажагимиз”, “Ҳунармандчилик” каби тадбирлар маҳаллада ўтказилиб, бунга ёшларни кенг жалб этиш;

– маҳаллаларда аҳиллик ва ўзаро меҳр-оқибат муҳитини мустаҳкамлаш орқали ёш авлодда ватанпарварлик, меҳнатсеварлик туйғуларини мустаҳкамлашда кексалар тажрибасидан фойдаланиш;

– маҳалла ва оилада ёшлар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш;

– ёшларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш кабилардан иборат.

Ҳулоса ўрнида, тарғибот қандай кўринишда бўлмасин, киши онги, дунёқарашининг калити ҳисобланади. Шундай экан, аҳолида ҳуқуқий саводхонлик ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришда тарғиботдан унумли ва самарали фойдаланиш зарур. Ҳуқуқий саводхонлик хоҳ у ёш, хоҳ у кекса бўлсин ёки жинсидан қатъи назар, ўз ҳуқуқ ва бурчини англаш, келажак ҳаёти учун зарур бўлган ҳуқуқий маълумотлардан хабардор бўлишдир.

Аввало, оилада ёшларни қонунга нисбатан ҳурмат ҳиссини уйғотиб тарбиялаш муҳим омил саналади. Демак, фарзанднинг эртанги билимли, етук, обрўли, фаровон ҳаётининг барпо бўлишида, бугунги кунда оилада айнан ота-онанинг ўзи маънавий-ҳуқуқий саводхон тарбиячи бўлиши талаб этилади. Шунинг баробарида айтиб ўтиш жоизки, улар ўз фарзандларини баркамол бўлиб вояга етишлари учун жамият олдида жавобгардир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // URL: <http://www.lex.uz>
2. Иқтибос куйдаги асардан олинди: Ф.Мухитдинов Гегелнинг ҳуқуқ фалсафаси. Масъул муҳаррир: ю.ф.д. Р.Ж.Рўзиев. Ўзбекистон Республикаси Ф.А. И.Мўминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти нашриёти 2007. 69-Б.
3. https://rsvpu.ru/filedirectory/3468/Makarenk_reding_2013.pdf
4. Ш.Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Тошкент “Ўзбекистон” нашриёти 2017. 504-505-Б

THE IMPORTANCE OF VOCABULARY IN LEARNING ENGLISH LANGUAGE

*Karshi District, Kashkadarya Region
19th school English teacher
Nizomova Kamola Islamovna*

ABSTRACT The growing need and importance of English language at the present day has made the acquisition of this language as an important requirement for today's student. As English is perceived as an indispensable tool in order to survive in the global economy, the demands for English language have grown. Despite the importance and need of English language, it has generally been observed in the developing contexts that students having strong language competencies easily get entry into higher institutions while such entry is denied to those who have poor background in English language. The importance of English language is even more intense at secondary level as this transitional stage prepares learners to the modern life where English is everywhere. As a result, English language has been a means of either success or failure. Support for this interpretation comes from Beglar David who argues that it is the language which facilitates all other learning

Keywords: skill, method, terminology, ELS, idioms, collocations, analysis.

INTRODUCTION So every language acquisition, without any doubt, is based on building and learning vocabulary as it is considered to be one of the significant aspects of any language learning. Acquiring new words will have more benefits besides making students better readers. Fair or not, people do judge others by their level of vocabulary, and surely as learners acquire new words, they can begin to use some of them when they speak. Educated speakers tend to have good vocabularies, and they usually command respect and admiration for this quality. Vocabulary instruction is an essential component of every English language training. Many educators are concerned about how they should teach language. New words must be introduced in a way that captures the pupils' attention and helps them remember them. In order to advance in their language learning, students must be aware of ways for memorizing huge amounts of new vocabulary. Learning English vocabulary is frequently viewed as a time-consuming process of memorizing lists of unrelated terms. There are, however, many more effective and engaging ways to learn and teach vocabulary in an EFL classroom. Memorization of new words If English vocabulary is taught in an uninteresting manner, such as drilling, simple repetition, or memorizing lists, the terms are likely to be lost. Teachers must teach vocabulary in such a way that students remember the words. For lesson and activity ideas, check the Teaching

Method for Practice, Presentation, and Production and the Lesson Plan Suggestions. Our website on taskbased learning also has some helpful hints for contextualizing language and making it feel relevant and natural. Active and passive vocabulary are taught together. It's vital to remember that learners require both active and passive vocabulary knowledge when thinking about how to teach vocabulary. That is, students' vocabulary should be made up of English words that they will be expected to use in original phrases, as well as those that they will only need to recognize when they hear or see them written down by others. The challenge of understanding another speaker necessitates the listener having passive vocabulary, or adequate knowledge of words used by others to comprehend their meaning. This is referred to as receptive English knowledge. In terms of their own inventiveness, teaching active vocabulary is crucial for advanced students. This is due to the fact that kids require active vocabulary to construct their own sentences. Active vocabulary is a collection of words that a learner can comprehend and utilize in order to express themselves. This is what it means to have "productive" English knowledge. Vocabulary instruction for a class of students.

VOCABULARY INSTRUCTIONAL METHODS Word connection with word cards for vocabulary instruction, teachers can utilize basic flashcards or word cards. On one side of the card, the teacher writes the English language term, and on the other, a sentence comprising the word, its definition, synonyms, and pronunciation. Word cards can help you remember things. This is also a handy way for students to carry their new vocabulary around with them to look at whenever they have the opportunity. The word association technique is another effective way to teach vocabulary. Individually stored words are more difficult to remember because they lack context. The word association technique is another successful method of teaching vocabulary. Because words are not preserved in context, they are more difficult to remember. However, words are more easily absorbed when they are retained together in widely used phrases and sentences. This method of associating words with collocational companion aids pupils in connecting related terms. Column that match After the new vocabulary has been introduced, having students match new terms from one column with definitions from another column is a good technique to see if they have grasped the meanings of the new vocabulary. Before moving on to new terminology, it's critical to assess your comprehension. The definitions in column two are messed up and lettered, while the new words are numbered in column one. Idioms Teachers should use idioms in their vocabulary classes in addition to chunks of language and fixed phrases and expressions. Idioms are common language elements that are an integral part of sophisticated language use and a crucial step toward fluency. Grammatical collocations occur when a noun, verb, or adjective appears (typically) next to a preposition. For instance, 'on purpose,' 'by accident,' and 'just in case.' Lexical collocations are made up of lexical components like as nouns, adjectives, adverbs, and

verbs that are combined. Dripping tap, hopelessly addicted, cook dinner, happy birthday, and huge expectations are examples of lexical collocations. Dictionary use, morphemic analysis, and contextual analysis are all word-learning methodologies. Cognate awareness is also a useful tool for ELLs whose language shares cognates with English. The usage of dictionaries teaches students about many word meanings as well as the need to select the best term for the situation. The act of obtaining a word's meaning by studying its meaningful pieces, or morphemes, is known as morphemic analysis. Root words, prefixes, and suffixes are examples of such word pieces. Contextual analysis is the process of inferring the meaning of an unfamiliar word from the context in which it appears. Contextual analysis instruction usually includes teaching students how to use both generic and specialized sorts of context cues.

CONCLUSION Vocabulary is plainly crucial for language learning because it underpins all other language skills, can serve as a stepping stone to higher levels of language usage, and can assist students in achieving fluency more quickly. This isn't the complete tale, though. We'll discuss a variety of other elements that influence linguistic aptitude in future posts. With this in mind, it is critical for both the ESL teacher and the student to devote significant time to improving this fundamental language skill.

REFERENCES

1. Anderson, R. C., & Nagy, W. E. (1991). Word meanings. In R. Barr, M. L. Kamil, P. B. Mosenthal, & P. D. Pearson (Eds.), *Handbook of reading research* (Vol. 2, pp. 690-724). New York, NY: Longman.
2. Baumann, J. F., & Kame'ennui, E. (2004). *Vocabulary instruction: Research to practice*. New York, NY: Guilford.
3. Coyne, M., McCoach, D. B., & Kapp, S. (2007). Vocabulary intervention for kindergarten students: Comparing extended instruction to embedded instruction and incidental exposure. *Learning Disabilities Quarterly*, 30(2), 74-88.
4. Dale, E. (1965). Vocabulary measurement: Techniques and major findings. *Elementary English*, 42, 895-901, 948.
5. Ebbers, S. A., & Denton, C. A. (2008). A root awakening: Vocabulary instruction for older students with reading difficulties. *Learning Disabilities Research & Practice*, 23(2), 90-102.

МУТАХАССИСЛАРИНИНГ КОГНИТИВ ФАОЛИЯТИ ТИЗИМЛАРИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги МОМБ Махсус тайёргарлик ўқув маркази Портлаш - техникаси таергарлиги цикли катта инструктор - ўқитувчиси **Искандаров Жахонгир Шарипович***

Аннотатсия. *Мазкур мақолада мутахассисларининг когнитив фаолияти тизимларида рақамли технологияларни қўллаш, уларнинг имкониятларини таҳлил қилиш асосида ўқув жараёнини ривожлантиришининг устувор йўналишлари аниқланган. Шунингдек, олий таълимда рақамли техноло-гияларни жорий этишга илмий асосланган хулосалар тузишда мавжуд бўлган амалиётни ўрганиш, тизимлаштириш ва умумлаштириш орқали таълим соҳасида нафақат муҳим ўрин эгаллаши ва қандай шаклда жорий этилиши бўйича таклифлар келтирилган.*

Калит сўзлар: *рақамли технологиялар, ахборот-коммуникация техноло-гиялари, олий таълим тизими, замонавий таълим, рақамли билимлар, Интернет тизими, масофавий ўқитиш.*

Аннотатсия. *В данной статье определены приоритетные направления развития образовательного процесса на основе анализа применения цифровых технологий в системах познавательной деятельности специалистов. Также путем изучения, систематизации и обобщения существующей практики составления научно обоснованных выводов по внедрению цифровых технологий в высшей школе вносятся предложения не только о том, как они займут важное место в сфере образования и в какой форме будет введено.*

Ключевые слова: *цифровые технологии, информатсионно-коммуника-сионные технологии, система высшего образования, современное образо-вание, цифровые знания, интернет-система, дистансионное образование.*

Annotation. *In this article, the priority directions for the development of the educational process based on the analysis of the application of digital technologies in the systems of cognitive activity of specialists have been determined. Also, by studying, systematizing and summarizing the existing practice in drawing up scientifically based conclusions on the introduction of digital technologies in higher education, sugGEStions are made not only on how they will take an important place in the field of education and in what form they will be introduced.*

Key words: digital technologies, information and communication technologies, higher education system, modern education, digital knowledge, Internet system, distance education.

Бугунги кунда рақамли технологиялар ҳаётнинг барча соҳаларида фаол қўлланилмоқда. иқтисодиёт, банк, хизмат сектори шунингдек таълим жараёнини ҳам тез суръатларда ривожланишига хизмат қилмоқда.

Мамлакатда яшаётган барча фуқаролар, жумладан ёш болалардан тортиб нафақахўрларнинг ҳам онгида рақамли технологиялар орқали жамиятдаги барча муаммоларни ҳал қилиш мумкин деган фикрни шакллантирмоқда.

Бундан ташқари, ишлаб чиқариш ва бошқарув жараёнларининг роботлаштирилиши, масалан банк секторида, роботлар ва ишчилар ўртасидаги рақобат масаласи ҳам кўтарилмоқда.

Рақамлардан фойдаланишга асосланган ҳамда жорий этилган технологияларнинг сўзсиз фойдаси билан ахлоқий, шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш, роботлар ва ташкилотлар ходимлари ўртасидаги рақобатнинг ҳуқуқий жиҳатлари билан боғлиқ масалалар тобора кўпроқ эътиборга олинмоқда.

Шу жиҳатдан, мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек “Тараққиётга эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот технологияларини эгаллашимиз зарур ва шарт. Бу бизга юксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имкониятини беради. Зеро, бугун дунёда барча соҳаларга ахборот технологиялари чуқур кириб бормоқда. Албатта, рақамли иқтисодиётни шакллантириш керакли инфратузилма, кўп маблағ ва меҳнат ресурсларини талаб этишини жуда яхши биламиз. Бирок, қанчалик қийин бўлмасин, бу ишга бугун киришмасак, қачон киришамиз?! Эртага жуда кеч бўлади” [1].

Давлат ва жамият бошқаруви, ижтимоий соҳада ҳам рақамли технологияларни кенг жорий этиб, натижадорликни ошириш, бир сўз билан айтганда, одамлар турмушини кескин яхшилаш мумкин. Рақамли иқтисодиёт бу биргина фаолият тури эмас, балки, ишбилармонлик, саноат объектлари, сифатли таълим ва хизматлар деганидир. “Рақамли” атамаси барча соҳаларда ахборот технологияларидан фаол фойдаланишни англатади. Агар оддий иқтисодиётда моддий буюмлар асосий ресурс ҳисобланса, рақамли иқтисодиётда бу қайта ишланадиган ҳамда узатиладиган ахборот, маълумотлар бўлади. Уларнинг таҳлилидан сўнг эса тўғри бошқариш бўйича ечим ишлаб чиқилади.

Мутахассисларининг когнитив фаолияти тизимларида рақамли технологияларни қўллаш, уларнинг имкониятларини таҳлил қилиш асосида ўқув жараёнини ривожлантиришнинг устувор йўналишларини аниқлаш мақсади қўйилган бўлиб, унда рақамли технологияларнинг таълим соҳасида нафақат муҳим ўрин эгаллаши ва қандай шаклда жорий этилиши бўйича таҳлиллар амалга оширилди. Тадқиқот усуллари сифатида олий таълимда рақамли техно-

логияларни жорий этишга илмий асосланган ёндашувни шакллантиришга тегишли хулосалар тузишда норматив хужжатларни, мавжуд бўлган амалиётни ўрганиш, тизимлаштириш ва умумлаштиришдан фойдаланилди.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, “СОВИД-2019” пандемияси барча соҳалар сингари таълим тизимига ҳам ўз таъсирини ўтказди, жумладан боғча, мактаб ва олий таълим муассасаларининг барчаси оммавий равишда муддатидан олдин таътилга чиқишди. УНЕССОнинг маълумотига кўра, дунё бўйича 1,7 миллиард ўқувчилар дарслар тўхтатилгани сабаб анъанавий ўқишдан маҳрум бўлишди. Юздан ортиқ мамлакатларда университетларнинг ёпилиши дунё талабаларининг 90 фоизини уйда ўтиришга мажбур қилди. 3 мартга келиб УНЕССО 13 та мамлакатда таълим муассасаларининг вақтинча ёпилиши оқибатида 290,5 миллион ўқувчи ва талаба ўқишдан узилиб қолганини маълум қилди ва уларни зудлик билан масофавий таълимга ўтишга чақирди.

Маълумотларга кўра, бугун пандемия сабаб таълим муассасаларини ёпган мамлакатларнинг 60 фоизигина тўлиқ рақамли таълимга ўтган. Баъзи халқаро экспертлар онлайн таълимга тўлиқ ўтиб бўлмаслиги, бу жараёнга муаммоли вазиятдан чиқиш йўли сифатида қараш лозимлигини, акс ҳолда таълим сифати тушиб кетишини таъкидласа, баъзилар замонавий таълим учун янги давр бошланганини эътироф этмоқда. Айрим давлатлар зиёлилари эса масофавий таълимга қамраб олишда таъминот масаласини илгари сурмоқда.

Интернет манбаларида хабар берилишича, бугунги кунда атиги ўнга яқин давлатдаги талабаларнинг 95 фоизида компьютер бор. Индонезияда эса 34 фоиз ёшнинг интернетдан фойдаланишга шароити етарли. Қолган давлатларда бу кўрсаткич анча паст. Шу ўринда, Ўзбекистон Республикасида ҳам бу кўрсаткич юқори даражада эмас. Бунга сабаб эса чекка ҳудудларда Интернет инфратузилмасининг яхши ривожланмаганлигидир. Бу эса айрим мутахассислар тахмин қилаётганидек, таълим сифати тушиб кетишига сабаб бўлиши мумкин [2].

Хўш, шу ўринда савол туғилади. Биз рақамлаштиришга тайёрмизми? Хавф-хатарни олдиндан кўра билиш, унинг натижа ҳамда оқибатларини тўғри баҳолай олиш вазиятдан талафотсиз чиқиб кетишни таъминлайди. Дунёда пандемия тарқалиши ортидан мамлакатимизда иқтисодиёт, соғлиқни сақлаш, хизмат кўрсатиш соҳалари сингари таълим жараёни узлуксизлигини таъминлаш учун ҳам керакли чоралар кўрилди. Хусусан, шу йилнинг 17 мартида Президентимизнинг “Тошкент шаҳрида рақамли технологияларни кенг жорий этиш чоратадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилиниб, мазкур қарорда таълимнинг барча соҳаларини рақамлаштириш бўйича аниқ вазифалар белгилаб берилди.

Шу йил 23 мартдан талабалар учун телевизион дарслар эфирга узатила бошлади. Бундан ташқари, бир нечта олий таълим муассасалари талабалар ва ўқувчилар учун виртуал таълим тизимларини ишга туширди. Масалан, Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университетида мактаб ва академик лицей ўқувчилари, талабалар ва АКТ соҳасида билим олишни хоҳловчилар учун тўртта виртуал таълим тизими фаолият бошлади. Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетида “Ўқув жараёнини ташкил этиш ва бошқариш” ахборот тизими ҳамда МООДЛЕ масофавий таълим платформаси ишга туширилди. Бошқа олий таълим муассасаларининг расмий веб-сайтларида ҳам МООДЛЕ, Платонус, Моодле ЛМС, СРС (Студент Ресордс Сйстем), МООС каби масофавий таълим платформалари ҳамда мобил телефон ва планшетлар учун Гугле Слассрум, Ереадер иловалари ишга туширилиб онлайн дарслар ташкил этилиши бошланди.

Юртимиздаги нуфузли хусусий ўқув марказлари ҳам замон талабидан келиб чиққан ҳолда онлайн таълимни йўлга қўйди. Бу жараённинг ўзи ҳам мамлакатимиз таълим тизимида янги босқич бошланганини англатади. Сабаби, шу кунгача ҳали ҳеч бир ўқув маркази бундай тартибга ўта олмаётган эди.

Таълим тизими бугунги кунда рақамли технологияларга сингиб кетаётгани шунчаки ҳайратланарли емас, чунки, бугунги кунда ахборот маконида таклиф этилаётган кўплаб нарсаларни жиддий таҳлил қилиш ва педагогик асослаш учун асос бўлиб хизмат қилади. Сўнгги йилларда таълимни “рақамлаштириш” муаммолари, унинг шаклланишига таъсири бўйича бирорбир давлат лойиҳаси ёки сўровнома асосида тадқиқотлар ўтказилмаганлиги ҳам муҳимдир [3]. Шу билан бирга, Интернет тизимидаги муҳитнинг ёшлар онгига таъсирининг аҳамияти ҳукуматнинг, замонавий оммавий ахборот воситаларининг маърузаларида, педагогик жамоатчилик муҳокамаларида, магистрант ва тадқиқотчиларнинг, шунингдек депутатларнинг изланишларида ҳам кўришимиз мумкин.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, олдин рақамли технологияларни барча соҳаларда, яъни, саноат, иқтисодиёт, банк ва бошқа соҳаларда жорий этиш билан чекланиб қолган эдик. Бугунги кунда эса рақамли иқтисодиёт шиддат билан ривожланиб бораётганини эътиборга олиб, рақамли ривожланиш бўйича барча соҳа раҳбарларининг ўринбосарлари лавозим таркибига киритилмоқда [4].

Рақамлаштириш йўналиши бўйича фаоллаштириш барча бизнес тузилмаларида амалга оширилмоқда. Бугунги кунда рақамли технологиялар барча соҳаларда “тажовузкор”, айниқса иқтисодий самараси топилган жойларда, барча даражаларда қўллаб-қувватланмоқда. Иқтисодиётда рўй бераётган

жараёнлар динамикаси иқтисодиётнинг рақамли трансформациясида олий таълимни ривожлантириш бўйича таклифларни таҳлил қилиш ва ишлаб чиқишда таълим ҳамжамиятининг фаол позитсиясини талаб қилмоқда.

Таълимда рақамли технологияларни ўқитиш сифатини сақлаб қолган ҳолда самарали қўллаш учун нималар қилиш керак?

Биринчидан, албатта мамлакатимизда Интернет инфратузилмасини яхшилашимиз, мобил операторлар томонидан кўрсатилаётган хизматлар сифатини оширишимиз ва энг муҳими аҳолининг, айниқса талаба ёшларни замонавий ахборот-коммуникация технологияларининг сўнг ютуқларини ўзлаштиришга шарт-шароитлар ҳамда имтиёзлар яратиб беришимиз лозим.

Иккинчидан, ўқув жараёнини ташкил этишда рақамли технологиялардан фойдаланиш кўламини кенгайтириш ва ахборот ресурслари, ўқитиш воситалари ва масофавий ўқитиш технологияларини ривожлантириш, ижодкор талабаларни университетни рақамлаштириш лойиҳаларига жалб қилиш билан олий таълим муассасалари фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ўзгартириш киритиш бўйича ваколатли органларга таклифлар бериш, юқори самарадорликка эга рақамли қурилмалар билан жиҳозланган тузилмалар, ўқув хоналари, лабораториялар, медиа-студиялар ва бошқаларни ўз ичига олган марказларни ташкил этиш ҳамда унда орттирилган тажрибани Ўзбекистоннинг барча олий таълим муассасаларида қўллаш.

Учинчидан, замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва таълим технологияларининг мустаҳкам интеграциясини таъминлаш, бу борада педагог кадрларнинг касбий маҳоратини узлуксиз ривожлантириб бориш учун қўшимча шароитлар яратиш.

Тўртинчидан, интерфаол тақдимот тизимларидан фойдаланиш, маъ-руза ва семинар дарслари учун интернет билан боғлиқ ҳолда интерфаол ва мултимедиали тақдимотларни ишлаб чиқиш каби мавзулар бўйича ўқитувчиларнинг малакасини ошириш учун курсларни ташкил қилиш ва ўтказиш.

Бешинчидан, реал вақт режимида интерфаол тақдимот тизимлари, видео-конференц-салоқа тизимлари, виртуал заллар, электрон ресурслардан фойдаланиб исталган вақтда масофавий ўқитиш жараёнини амалга ошириш.

Олтинчидан, булутли технологиялар, виртуал воқелик, кенгайтирилган воқеликдан фойдаланиш ҳамда дидактик материаллар ва тажриба дизайнларини ишлаб чиқишда 3Д принтерини қўллаш, рақамли дидактика ва рақамли таълим моделларини қўллаш, ўқитувчилар ва талабалар учун лойиҳалар, диплом ишлари, илмий изланишлар ва бошқаларини муҳокама қилиш учун илмий веб-сайтлар ишлаб чиқиш лозим. Шундагина, биз рақамли техно-логиялардан фойдаланиб таълим сифатини туширмаган ҳолда талаба-ёшларга бугунги кун талаби даражасида билим олишларига эришамиз.

Алоҳида таъкидлаш керакки, бугунги кунда ҳаётимиз ҳар жиҳатдан техника ва технологиялар билан боғлиқ, яъни эрталаб соат бонгидан бошлаб то кун режасини тузиш ва ўқиш билан яқунлашгача. Биз таълим сифатини ошириш ва ривожлантириш учун технологиялардан манфаатли фойдаланиш имкониятини яратишни истадик. Қачонки, планшет таълим олишнинг бир элементига айланса, болалар ўқиш жараёнига катта қизиқиш билан киришади.

Бу ўйин билан классик таълимни бирлаштиришга тенгдир. Натижада ўқиш жараёни яхшиланади, ўзлаштириш, таълим даражаси ва кадрларни тайёрлаш самарадорлиги ошади. Билимли авлод, профессионал кадрлар — бу жамиятнинг кенг миқёсда ривожланишининг гаровидир.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, бугунги кун аудиториялари ўн йил аввалгиларидан жуда катта фарқ қилади ва синф хоналари компьютерлар, iPad, планшетлар, смарт-доскалар ва бошқа турдаги таълим технологиялари билан жиҳозланган. Дунёнинг бошқа жойларида бўлгани каби Ўзбекистонда ҳам рақамли авлоднинг етти экранли авлоди - телевизор, компьютер, планшет, таблет, фаблет, смартфон ва смартсоатлари пайдо бўлмоқда.

Бундай зич рақамли муҳитга эга бўлиш ва у билан доимий ўзаро муносабат натижасида бугунги кун талабаларининг фикрлаши ва ахборот-ларга ишлов бериш жараёнлари олдинги фикр юритиш ва ахборот жараён-ларидан тубдан фарқ қилмоқда. Рақамли авлод ота-оналаримиз ўрганган услубда ўқитилиши мумкин эмас ва бўлмаслиги ҳам керак. Бу авлодни ўқитишда қора доска ва оқ бўрдан фойдаланиш ҳам мумкин эмас. Қора доскани оқига ва бўрни маркерга ўзгартириш ҳеч нарсани ўзгартирмайди, яъни замонавий талабаларни билим олишга ва меҳнат бозорида муваф-фақиятга эришиш кўникмаларини ривожлантиришга ундаш усули бўла олмайди. Замонавий ахборот-коммуникация технологияларига асосланган инновацион таълим технологиялари ва дидактик моделларни оммавий ва самарали қўллаш орқали таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш зарур.

Шу билан бирга, таълим жараёнида тадқиқотга асосланган ёндашувдан фаол фойдаланиш лозим ва бу билан илмий тадқиқотда талабаларнинг кўникмаларини ривожлантириш ва ИТ- компетенцияга асосланган ижодий қобилиятларини ва ижодий фикрлашларини шакллантириш мумкин. Ахборот ва коммуникация технологиялари – таълим тизимидаги барча муаммоларга ечим эмас, балки рақамли авлод учун маърузалар ва семинарларни маълумотларга бой ва интерактив қилиб амалга ошириш воситасидир. Шунини ҳам таъкидлаб ўтиш лозимки, ўқитувчилар талабаларнинг эҳтиёжларига йўнал-тирилган интерфаол ўқув жараёнида асосий ролни сақлаб қолади.

Ўқитувчининг обрўси ва унинг фаолиятининг самарадорлиги фақатгина курс мазмунидаги билимлар даражаси ва унинг педагогик қобилиятига эмас,

балки муайян ўқув материаллини тўплаш, қайта ишлаш ва ўқитишда ўқитув-чининг қанчалик замонавий ахборот-коммуникация технологияларини қўл-лаш даражасига боғлиқ бўлади. Бошқача қилиб айтганда, рақамли асрда таълим қайта кўриб чиқилиши ва таълим парадигмаси ўзгартирилиши шарт, чунки талабалар ортиқ анъанавий услубда ўқишни хоҳламайдилар ва ўқи-тувчилар ҳам бу каби одатий усулда ўқитишни давом эттиришлари керак эмас.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномаси. [хттпс://уза.уз /оз/политисс/збекистон-республикаси-президентишавкат-мирзиеевнинг-олий-25-01-2020](http://uza.uz/oz/politiss/zbekiston-respublikasi-prezidentishavkat-mirziyevning-olii-25-01-2020).

2. Шаронин Ю.В. сифровые технологии в высшем и профессиональном образовании: от личносно ориентированной Смарт-дидактики к блокчейну в селевой подготовке спесиалистов // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – №

3. Абдуллаев М., Саидахрор, Г., & Аюпов, Р. (2020). Рақамли иқтисодиёт - кадрлар тайёрлашнинг долзарб йўналишлари. Архив научных исследований, 1(23). извлечено от [хттпс://журнал.тсуе.уз/индекс.пхп/архиве/артисле/виев/2702](http://журнал.тсуе.уз/индекс.пхп/архиве/артисле/виев/2702).

УРЛ: [хттп://ссиенсе-едусатион.ру/ру/артисле/виев?ид=28507](http://ссиенсе-едусатион.ру/ру/артисле/виев?ид=28507) (дата обращения: 25.06.2020).

4. Норбоева Н Еркиновна, Кҳашимова Д Пакҳритдиновна. Тхе роле оф тхе дигитал есономй ин тхе девелопмент оф информатион анд коммунисатион течнологиес // АСАДЕМИСИА: Ан Интернационал Мултидисциплинарй Ресеарч Жоурнал 10 (3), 25-31.

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARINI ZAMONAVIY METODLAR ASOSIDA TASHKILLASH YUZASIDAN METODIK TAVSIYA

*Jumayeva Unsun Azamatovna
Hamroyeva Marhabo G'afforovna
Navoiy viloyat G'ozg'on shahar
2-maktab boshlang'ich sinf o'qtuvchilari*

Annatsiya: Ushbu metodik tavsiyada ona tili va o'qish savodxonligi darslarini tashkil qilishda interfaol metodlarning qo'llanilishi, metod turlari haqida fikr-mulohaza yuritiladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy darslar, interfaol, interfaol metodlar, "Tushunchalar tahlili" metodi, "Svetafor" metodi, "Tartibga soling" metodi.

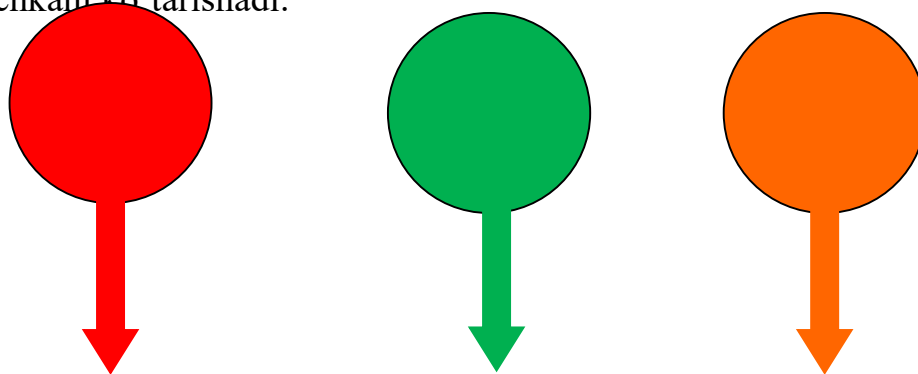
Ma'lumki, shu paytgacha o'rta ta'lim maktablarida, boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish fanlari alohida o'qitilgan. Endi esa ushbu ikki fanni birlashtirgan "Ona tili va o'qish savodxonligi" deb nomlangan yagona fan tashkil etildi. O'qish fani, asosan, badiiy uslubdagi, mavhum tushunchalarni tashiydigan matnlardan iborat edi. Yangi darslik uchun tanlangan matnlar va she'rlar esa bolaning ijtimoiy hayotga kirishib keta olishida ko'maklashadigan, ham badiiy, ham informativ, ham ilmiy-ommabop uslubdagi matnlardan iborat. Ona tilini o'qitishdan maqsad tilning grammatikasini o'rgatish, til strukturasi qoidalarni yod oldirish edi. Yangi darslikda eng muhim qoidalargina qoldirilgan. Rang-barang tasvirlar va qiziqarli topshiriqlarga ko'proq urg'u berilgan. Eski darsliklar til strukturasi o'rgatishga qaratilgan. Yangi darsliklarda esa til strukturasi ko'ra, tilning leksikologik, semantik tomonlariga urg'u berilgan. Ya'ni asosiy e'tibor so'z, uning ma'nolari, o'rindoshlari, qo'llanish o'rinlari, lug'at boyligi kabi tomonlarga qaratilgan.

O'quvchilarni ona tili darsiga qiziqtirish uchun interfaol metodlarning tashkil etilishi, yangi mavzuni mustahkamlash, o'tilgan mavzularni takrorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan: 1-sinf "Ona tili va o'qish savodxonligi" darslarida "Tushunchalar tahlili" metodini qo'llashlari mumkin. Bunda o'qituvchi o'tilgan "Tabiat ne'matlari" mavzuni mustahkamlash va takrorlashga ma'lumotlarni eslatib o'tadi. O'quvchilarga tushunchalar tushurilgan jadval tarqatiladi. Tushunchani izohlab, o'quvchilar uning tahlilini yozishadi. Matn tahlilida qora harflar bilan berilgan so'zlarni tahlil qilishda ham bu metoddan samarali foydalanish mumkin.

№	Tushuncha	Tahlil
1.	Oila	Bir ota-onadan tug'ilgan qavm-qarindoshlik birligi
2.	Ota	Oila boshlig'i. Oila ta'minotchisi

3.	Ona	Farzand tarbiyalash, oilani boshqaruvchi mehtibon inson
4	Aka-uka	Oila a'zolari, erkaklar, otaning yordamchilari
5.	Opa-singil	Oila a'zolari, ayollar, onaning yordamchilari

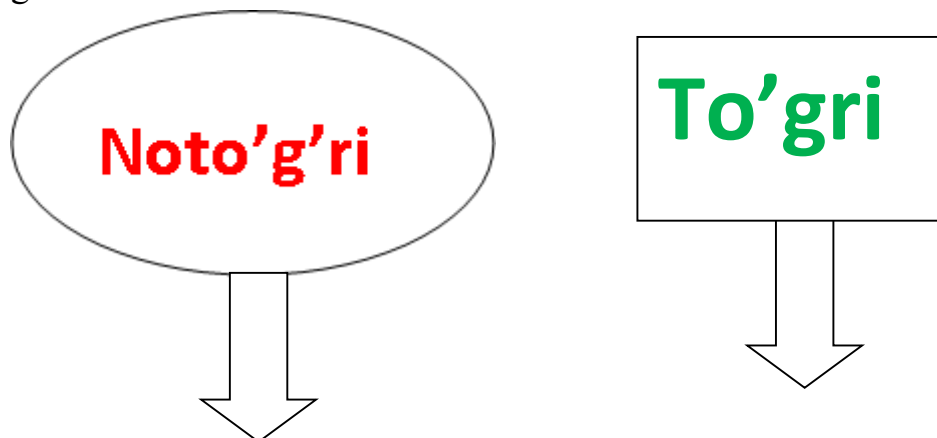
“Svetafor” metodidan ham o‘tilgan darsni takrorlash va yangi mavzuni mustahkamlashda foydalanish mumkin. Buning uchun o‘qituvchilarga ota-onalar yordamida yumaloq shaklda svetafor chiroqlarini qizil, olovrang va yashil rangda qo‘l bilan ushlab uchun qulay holda kartochkalar tayyorlab olishlarini maslahat bergan bo‘lar edim. Bu orqali ular o‘quvchilarga savollar berishadi o‘quvchilar shovqinsiz o‘z fikr-mulohazasidan kelib chiqib, javob berishadi. Savol to‘g‘ri bo‘lsa, yashil rangni, noto‘g‘ri bo‘lsa, qizil rangli kartochkani, agar javobni topa olmasa olovrang kartochkani ko‘tarishadi.

“Tartibga soling” metodi. Bu metod davomida aralashib ketgan rasmlarni taartibga solgan holda, ketma-ketligi topib boriladi. Oila a‘zolari rasmlaridan ota, ona, aka, opa, singil, uka rasmlari tartib bilan yopishtirilib, oila hosil qilinadi. “Kun tartibi” mavzusiga oid tasmlar ham o‘z o‘rniga qo‘ygan holda ertalab, badan tarbiya, nonushta, maktab, tushlik, uy vazifasi, sayohat, televizor tomosha qilish, kechki ovqat, uxlash uchun yotish bilan yakunlanadi.

“To’g’ri-noto’g’ri” metodidan ham o’tilgan darsni takrorlash yangi mavzuni mustahkamlashda ham foydalanish mumkin. Buning uchun o’qituvchilarga ota-onalar yordamida to’g’ri va noto’g’ri tasviri tushirilgan, qo’l bilan ushlab uchun qulay holda kartochkalar tayyorlab olishlarini maslahat bergan bo’lar edim. Bu orqali ular o’quvchilarga savollar berishadi o’quvchilar shovqinsiz o’z fikr-mulohazasidan kelib chiqib, javob berishadi. Savol to’g’ri bo’lsa, to’g’ri kartochkasini noto’g’ri bo’lsa, noto’g’ri kartochkasini ko’tarishadi.

“She’r matnini tiklang” metodi. Bu o’yin mavzudan tashqari shu bilan birga mavzu yuzasidan olib boriladigan o’yin hisoblanadi. Bunda o’qituvchi doskaga berilgan she’r matnini yozib, uni ikki qatordan qirqib olib, aralashtirib yuboradi. O’quvchilar tezlikda xotiralaridan kelib chiqib she’r matnini tiklab yopishtirib sinf doskasida ifodali holda aytib berishadi.

Bu metod orqali o’quvchilarni yod olganliklari tekshiriladi. O’quvchilar birlari bilan birgalikda uyushib ishlash qobiliyatlarini shakllanishiga sababchi bo’ladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bugungi kunda zamonaviy darslar va interfaol metodlarning ijobiy tomonlari juda ko'p. Uni qo'llash orqali mavzularni, ona tilimizni mukammal o'rganish, o'qish savodxonligini oshirish mumkin. Ona tilimiz boy va betakror, uning har bir qirralari kash qilinmagan ummonga teng. Tilimizni qadrlab, uning har bir qirralarini fanda kashf qilishimiz lozim. "O'zbekiston – kelajagi buyuk davlat" ekanligini doimo esda saqlagan holda yurtimizga munosib farzand bo'laylik. Millatimiz ruhi va g'ururi bo'lgan o'zbek tilimizni asrab-avaylaylik.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ona tili va o'qish savodxonligi. 1-sinf uchun darslik \ I.Azimova va boshqalar Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021
2. Umumiy o'rta ta'limning ona tili fanidan davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Toshkent-2017 2.
3. N. Mahmudov, A. Nurmonova va boshqalar. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 6- sinfi uchun darslik. Ona tili. 124-126-betlar. Toshkent - 2017
4. Yo'ldosheva D. Ashurbayeva R. Ona tili ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalar.-T.: Turon Zamin Ziyo. 2018.
5. Internet materiallari : <http://go.mail.ru/searchi?>. " Ta'lim texnologiyalari"

O‘ZBEK TILIDA BIR TOVUSHDAN IBORAT QO‘SHIMCHALAR TAVSIFI

*Feruz Rajabov,
Barno Pardayeva,
QarMII akademik litseyi
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari*

Annotatsiya. Bu maqolada o‘zbek tilida bir tovushdan iborat qo‘shimchalar tavsifi tahlilga tortilgan.

Kalit so‘zlar: agglutinatív, murakkab qo‘shimchalar, sintaktik shakl yasovchi, so‘z yasovchi qo‘shimcha.

O‘zbek tili agglutinatív tillar sirasiga mansub bo‘lib, asosga qo‘shimchalar ketma-ket qo‘shilish imkoniyatiga ega. Shuning uchun ham o‘zbek tili grammatikasida qo‘shimchalar turli xil tasniflanadi. Masalan, shakliga qarab, vazifasiga qarab, asosga nisbatan joylashishiga qarab va hokazo. Yana shunday tasniflardan biri – tuzilishiga ko‘ra sodda va murakkab turlari.

Xuddi so‘zlardagi kabi qo‘shimchalarda ham soddalik va murakkablik mavjud. Unga ko‘ra sodda qo‘shimchalar bir yoki bir nechta tovushdan iborat bo‘lib, “tarixan qanday bo‘lganligidan qat’i nazar, ajralmas, yaxlit, bir tarkibli” [1;105] bo‘ladi, murakkabga esa “aslida mustaqil qo‘shimchani ma’lum vazifa bajarish maqsadida birlashgan holda qo‘llanishiga aytiladi (-chilik, -garchilik, -dagi). Murakkab qo‘shimchalar umuman olganda ajraladi, lekin ba’zi bir so‘z tarkibida ajralmas holga kelgan bo‘ladi, xolos” [1;105]. Shu qoidadan kelib chiqib, murakkab qo‘shimchalarni bemalol tushunib ketish mumkin. Lekin sodda qo‘shimchalarni bir tovushdan iborat qo‘shimchalar va birdan ortiq tovushdan iborat qo‘shimchalarga ajratib o‘rganilmasa, chalkashish hech gap emas. Sodda qo‘shimchalarning o‘rganilishini yanada qulaylashtirish uchun uni o‘z ichida yuqorida ko‘rsatilganidek ikkiga ajratsak, maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Qo‘shimchalar vazifasiga ko‘ra shakl yasovchi va so‘z yasovchi turlarga ajraladi. Sodda va murakkab qo‘shimchalar har ikkala vazifada kela oladi. Buni quyida misollar bilan keltirib o‘tamiz.

O‘zbek tilida 24 ta undosh, 6 ta unli tovush bo‘lib, ularning barchasi ham qo‘shimcha vazifasida kela olmaydi. Ayrim tovushlar esa bir vaqtning o‘zida bir nechta qo‘shimcha vazifasini bajaradi. Masalan, “a” tovushi qo‘shimcha vazifasini bajarganda so‘z yasovchi, lug‘aviy hamda sintaktik shakl yasovchi qo‘shimcha bo‘lib kela oladi. Bu qo‘shimcha yasalma sifatida ot, sifat, fe‘l, ravish turkumlarida qo‘llanadi: qahqaha, jizza, sharshara (ot), aylana, ko‘tara, to‘la (sifat), qiyna, yasha, sana, ata (fe‘l), chippa, tappa (ravish) kabi so‘zlarni yasaydi. Lug‘aviy yasovchi bo‘lib kelganda esa fe‘lga qo‘shilib takror holatda keladi: yoza-yoza, bora-bora, kula-kula.

Sintaktik yasovchi sifatida kelishiga bo'lsa, shaxs-son tarkibida kelgan vaqtda sodir bo'ladi: boraman, yozaman.

1) *Dahshatli gumburlashdan qulog'im chippa bitib qolgandek bo'ldi.*

2) *Qiyinashga qiynadi. Ikki kecha-kunduz suv bermadi.*

3) *Yig'lagansiz! Yig'lagansiz! — Dilnoza kula-kula ayvonga qochib chiqdi. c*

-b qo'shimcha vazifasida kelganda lug'aviy shakl yasovchi bo'lib keladi. U fe'lning ravishdosh shakli yasovchi qo'shimchasi hisoblanadi: qarab, manmansirab, tarab. — *Boravering, — dedi uyqusirab. (O'.Hoshimov)*

-i qo'shimchasi sintaktik shakl yasovchi va so'z yasovchi qo'shimcha vazifalarini bajaradi. Sifat (qishloqi) va fe'l (boyi, tinchi, changi, ranji) yasaydi. *Vilka degan matoch chap qo'lda tutiladi, qishloqi (O'.Hoshimov)*. Sintaktik shakl yasovchi bo'lib kelganda tushum kelishigining badiiy uslubdagi varianti (*Tushda ko'rdim yorimi, g'azaldan*) hamda egalik qo'shimchasining III shaxs birlikdagi shakli (kitobi, daf,tari) sifatida qo'llanadi. *Bir mahal ko'zi ilingan ekan, bo'ynidan allaqanday sovuq, yumshoq narsa o'rmalab o'tayotganini his qildi. (O'.Hoshimov)*

-k qo'shimchasi ot (kurak, elak) va sifat (chirik, o'ksik) yasovchi hamda fe'lning shaxs-son shakli bo'lib sintaktik shakl yasovchi vazifasini bajaradi: bordik, oldik, keldik, ko'rdik. 1) *Qor qotib qolgani uchun kurak har tekkanida g'ashni keltirib qartillaydi.* 2) *Kecha Shahnozaning oldiga borib keldik (O'.Hoshimov).*

-l fe'ldan sifat yasovchi (tugal) unumsiz , qo'shimcha hamda fe'lning o'zlik (qiynaldi, tanildi) va majhul (qaraldi,) nisbat yasovchi qo'shimchasi bo'lib keladi. *Qiynalib ketdim. Qiynalib ketdi-im (O'.Hoshimov).*

-m fe'ldan ot (to'plam, chidam) va unumsiz sifat (qaram) yasovchi hamda sintaktik shakl yasovchi qo'shimcha sifatida otning I shaxs birlik (bolam, ukam) egalik shakli va fe'lning I shaxs, birlikdagi shaxs-son qo'shimchasi (bordim, keldim) vazifasini bajaradi. 1) *Liliputning o'zginasi, ammo chidamli ekan.* 2) *Zavodda ishlardi (O'.Hoshimov).*

-n qo'shimcha sifatida ravish yasovchi (ertan), majhul (tozalandi, takrorlandi) va o'zlik (tarandi, so'zlandi) nisbat yasovchi qo'shimcha bo'lib qo'llanadi. *Gumburlash tag'in takrorlandi (O'.Hoshimov).*

“q” tovushi boshqa vazifalarda kelmay faqatgina ot va sifat yasovchi qo'shimcha vazifasida keladi. Bunda asos vazifasini doim fe'l bajaradi: charchoq, taroq (ot); qaynoq, yarqiroq (sifat). *Esimda yo'q. Avval qaynoq choynakni otib, keyin baqirdimmi, yo oldin baqirib, keyin choynakni otdimmi?.. (O'.Hoshimov).*

-r qo'shimchasi fe'l yasovchi qo'shimcha bo'lish bilan birgalikda (eskir, qisqar) fe'lning vazifa shakllaridan bo'lgan sifatdosh vazifasida ham ishlatiladi. Masalan, o'qir-o'qimas.

-s qo'shimchasi so'z yasovchi vazifasida taqlid so'zlardan sifat yasaydi va boshqa vazifani bajarmaydi: gulduros.

-t qo‘shimchasi fe‘lning orttirma nisbat yasovchi qo‘shimchasi bo‘lib keladi va har doim ikki bo‘g‘inli unli bilan tugagan so‘zlarga qo‘shilib ishlatiladi: to‘lat, o‘qit, to‘qit, ishlat. *Tank o‘qlash emas, boshlang‘ich sinf bolalarini o‘qitish yarashadi Xayriddinga! (O‘.Hoshimov)*

“u” tovushi ham qo‘shimcha bo‘lib kela oladi, ammo u na so‘z va na shakl yasovchi bo‘lib keladi, balki undosh tovush bilan tugagan so‘zlarning ma‘nosini kuchaytirib-ta‘kidlab keladigan yuklama vazifasini bajaradi. Bu qo‘shimcha asosdan ajratib chiziqcha bilan yoziladi: keldim-u, ko‘rdim-u va hokazo. *Boshqalarni bilmadim-u, menga «tochka»da turishdan ko‘ra shunisi ko‘proq yoqadi (O‘.Hoshimov).*

-v qo‘shimchasi unli bilan tugovchi so‘zlarga qo‘shilib lug‘aviy shakl yasovchi qo‘shimcha ya‘ni harakat nomini hosil qiladi: o‘quv, saylov. *Oliy o‘quv yurtiga kirishda imtiyoz, birinchi navbatda telefon olish, birinchi navbatda kvartira olish, invalid bo‘lsang, navbatsiz xususiy avtomashina olish...*

-y fe‘l yasovchi (qoray) qo‘shimcha bo‘lib, so‘zlar takror holatda qo‘llanganda lug‘aviy ravishdosh yasovchi qo‘shimcha vazifasini bajaradi (o‘qiy-o‘qiy). Shaxs-son va zamon tarkibida kelganda esa sintaktik qo‘shimcha sifatida ishlatiladi: o‘qiyman, ishlaydi. 1) *Ertasiga ertalab o‘zi yig‘lay-yig‘lay Grishaning dabdala bo‘lib ketgan yuzini silab iltijo qildi.* 2) *Nazarida to‘shak la‘nati kun sayin sovib borayotganga o‘xshaydi (O‘.Hoshimov).*

-sh qo‘shimchasi fe‘lning lug‘aviy shakl yasovchisi bo‘lgan harakat nomidagi -ish qo‘shimchasining unli bilan tugagan asosdan keyin keluvchi variantidir (o‘qish, saylash). Bundan tashqari birgalik nisbatining qo‘shimchasi ham bo‘la oladi: tarashdi, qarashdi. *U shoir-poirlarni tanimas, adabiy kitob o‘qishga toqati yo‘q edi. (O‘.Hoshimov)*

-ch so‘z yasovchi qo‘shimcha bo‘lib, fe‘ldan ot va sifat yasab keladi: quvonch, o‘kinch, yupanch, jirkanch, tinch. *«Dard ketidan quvonch keladi», deganlari rost ekan. (O‘.Hoshimov)*

-ng sintaktik shakl yasovchi qo‘shimcha sifatida II shaxs birlikdagi egalik (kitobing, daftaring) hamda II shaxs birlikdagi shaxs-son qo‘shimchasi vazifasini bajaradi. 1) *Qayerda bo‘lsang ham joning omon bo‘lsin...* 2) *Birovning uyiga bostirib kirding — bir! Urub, mayib qilding — ikki! Millatchilik qilding — uch... (O‘.Hoshimov)*

Yuqoridagi misollardan ko‘rinib turibdiki, bir tovushdan iborat qo‘shimchlarning barchasi asosdan keyin keluvchi qo‘shimchalar hisoblanib, asosdan oldin keluvchi qo‘shimcha (prefiks) larda bunday holatlar kuzatilmaydi.

O‘zbek tilida qo‘llaniluvchi bir tovushdan iborat qo‘shimchalar asosga ketma-ket qo‘shilish imkoniga ega. Xususan,

- 1) so‘z yasovchi+so‘z yasovchi qo‘shimchalar: tin+ch+i;
- 2) so‘z yasovchi+sintaktik shakl yasovchi: so‘ra+q+i

3) so‘z yasovchi+lug‘aviy shakl yasovchi: qiyin+a+l

Ushbu misollardan ma‘lum bo‘ldiki, tilimizda bir tovushdan iborat qo‘shimchalar keng o‘rin egallaydi. Shuning uchun ham biz ularni sodda qo‘shimchalar tarkibida alohida bo‘lim sifatida o‘rganishni taklif qilamiz. Bu esa qo‘shimchalarni o‘rganishda yengillikka sabab bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. B.Mengliyev, O‘.Xoliyorov. O‘zbek tilidan universal qo‘llanma.:T – “Akademi-nashr”, 2011.
2. R.Sayfullayeva va boshqalar. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. T. – 2009.
3. O‘.Hoshimov. Tushda kechgan umrlar. T – “Sharq”, 1998.

ONA TILI DARSLARINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA DIDAKTIK O‘YINLAR ROLI

*Feruz Rajabov,
Barno Pardayeva,
QarMII akademik litseyi
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari*

Annotatsiya. Bu maqolada ona tili darslarini samarali tashkil etishda didaktik o‘yinlar va yangi pedagogik texnologiyalar samarasi tahlilga tortilgan.

Kalit so‘zlar: didaktik o‘yinlar, Abu Ali ibn Sino, sujetli-rolli o‘yinlar, ijodiy o‘yinlar, ishbilarmonlar o‘yini, anjumanlar, o‘yin-mashqlar.

Biz o‘quvchilarni ijodkorlikka, mustaqil fikrlashga o‘rgatmas ekanmiz, mustaqil O‘zbekistonning «o‘ziga xos, o‘ziga mos» yo‘ldan borishiga sabab bo‘ladigan, milliy urf-odatlarimiz va milliy qadriyatlarimiz ruhida tarbiyalanayotgan yoshlarimizga to‘g‘ri ta‘lim-tarbiya bera olmaymiz. Shuning uchun bu narsalarni eng avvalo, har bir pedagogning ish rejasida, dasturlarida o‘z aksini topishi lozim.

X asrdayoq buyuk Abu Ali ibn Sino Sharq ko‘proq nasihat yo‘li bilan, G‘arb esa hayotni real ko‘rsatish orqali kishini tarbiyalashga moyilligini maxsus qayd etib o‘tgan edi. Bugungi kunda ham bu qarash eskirmagan desak xato bo‘lmaydi. Chunki hozirgi akademik litsey va kollej o‘quvchilariga ta‘lim bilan birgalikda tarbiya ham uyg‘unlikda olib borilyapti. Biz tarbiyani bolaga xalq og‘zaki ijod namunlari bilan birgalikda turli o‘yinlar va bu o‘yin qonuniyatlari orqali ham olib boramiz. Shunday ekan o‘quvchilarga ona tili ta‘lim jarayonida didaktik o‘yinli texnologiyalar didaktik o‘yinli dars shaklida qo‘llaniladi. Ushbu darslarda o‘quvchilarning bilim olish jarayoni o‘yin faoliyati orqali uyg‘unlashtiriladi.

O‘quvchi hayotida o‘yin faoliyati orqali quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

- o‘yin faoliyati orqali o‘quvchining o‘qishga, mehnatga bo‘lgan qiziqishi ortadi va o‘yin davomida o‘quvchining muloqotga kirishishi ya‘ni, kommunikativ – muloqot madaniyatini egallashga yordam beradi;

- o‘quvchining o‘z iqtidori, qiziqishi, bilimi va o‘zligini namoyon etishiga imkon yaratadi;

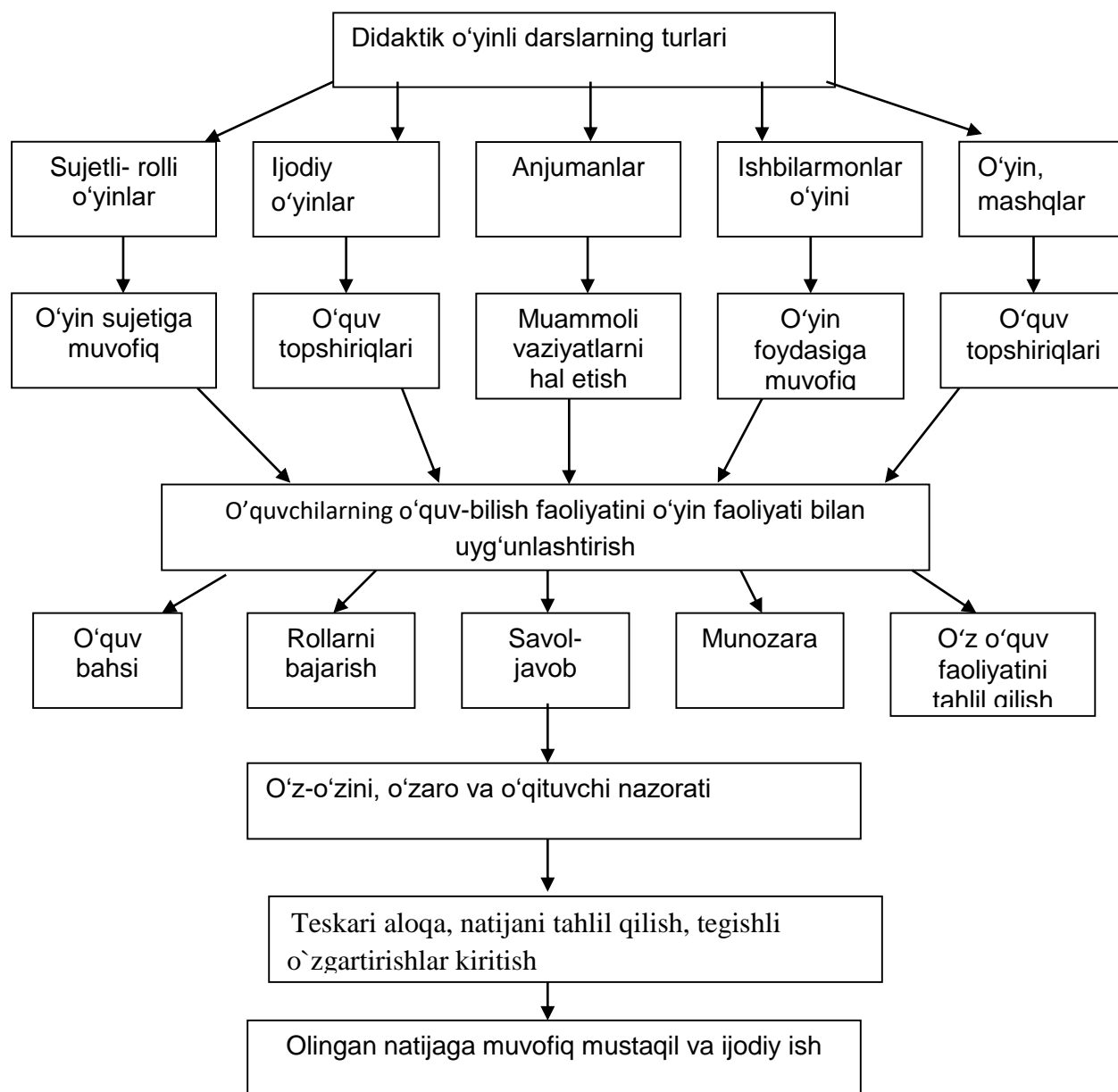
- hayotda va o‘yin jarayonida yuz beradigan turli qiyinchiliklarni yengishga va mo‘ljalni to‘g‘ri olish ko‘nikmalarini tarkib topishiga yordam beradi;

- o‘yin jarayonida ijtimoiy normalarga mos xulq-atvorni egallash, kamchiliklarga barham berish imkoniyati yaratiladi;

- o‘quvchining ijobiy fazilatlarini shakllantirishga zamin tayyorlaydi;

- o‘yin ishtirokchilarida ommaviy muloqot madaniyatini rivojlantirish ko‘zda tutiladi.

Didaktik o‘yinli mashg‘ulotlarni o‘quvchilarning bilim olishi va o‘yin faoliyatining uyg‘unligiga qarab: *sujetli-rolli o‘yinlar, ijodiy o‘yinlar, ishbilarmonlar o‘yini, anjumanlar, o‘yin-mashqlarga* ajratish lozim. Buni quyidagi chizma orqali chuqurroq anglash mumkin.

O‘qituvchi-pedagog avval o‘quvchilarni individual (yakka tartibdagi), so‘ngra guruhli o‘yinlarga tayyorlashi va uni o‘tkazishi, o‘yin muvaffaqiyatli chiqqandan so‘ng esa, ularni ommaviy o‘yinlarga tayyorlashi lozim.

O‘qituvchi-pedagog ona tili darslarida didaktik o‘yinli mashg‘ulotlarni o‘tkazishga qizg‘in tayyorgarlik ko‘rishi va uni o‘tkazishda quyidagi didaktik talablarga rioya qilishi talab etiladi:

- didaktik o‘yinli mashg‘ulotlar dasturda qayd etilgan mavzularning ta’lim-tarbiyani rivojlantiruvchi maqsad hamda vazifalarini hal qilishga qaratilgan bo‘lishi;

- jamiyatdagi va kundalik hayotdagi muhim muammolarga bag'ishlanib, ular o'yin davomida hal qilinishi;

- barkamol o'quvchini tarbiyalash tamoyillariga va sharqona odob-axloq normalariga mos kelishi;

- o'yin tuzilishi jihatidan mantiqiy ketma-ketlikda bo'lishi;

- mashg'ulotlar davomida didaktik tamoyillarga amal qilinishi va eng kam vaqt sarflanishiga erishishi kerak.

Yuqorida keltirilgan didaktik o'yinli mashg'ulotlarni o'tkazish orqali ona tili darslari oldiga qo'yiladigan vazifalar va ularni amalga oshirish yo'llari, har qanday mukammal dastur asosida yaratilgan, takomillashgan darslik, samarador usullar bilan o'quvchilar ongiga singdirilgandagina kutilgan natija berishi mumkin.

Hozirgi zamon talabi darajasida dars o'tish uchun o'qituvchilarga quyidagi omillar asos bo'lmog'i lozim.

1. Didaktika va tarbiya nazariyasi bilan puxta qurollanish;

2. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish;

3. O'z fani bo'yicha yangiliklardan boxabar bo'lish;

4. Dars o'tishning noan'anaviy usullarini amaliyotda qo'llash;

5. O'quvchilarning bilimi, malakasi va ko'nikmalariga mos tarzda ta'lim mazmunini yangilash;

6. O'qitishda kompyuterlarni joriy etish;

7. Nutqiy jihatdan barkamol bo'lish, ishontirish, isbotlash, malakalarini egallash.

Yangi pedagogik texnologiyalarga muvofiq talaba ona tili materiallarini tayyor holda o'zlashtirmay, uni izlashi, ijodiy faoliyat ko'rsatishi zarur.

Yurtboshimiz «O'zbekiston yuksak darajada taraqqiy etgan iqtisodi bilangina emas, balki bilimdon, ma'naviy jihatdan yetuk farzandlari bilan ham jahonni qoyil qoldirishi lozim» deb aytgan gaplari ta'lim-tarbiya jarayoni uchun juda muhimdir. Prezidentimiz ana shu yuksak va ulug'vor vazifani muvaffaqiyatli hal etishda xalqning milliy madaniyati va o'ziga xosligini ifoda etuvchi vosita bo'lmish O'zbek tilini rivojlantirish, bu tilning davlat maqomini izchil va to'liq ro'yobga chiqarish lozimligini alohida ta'kidlab o'tgan. Biz pedagoglar bu narsani dars davomida didaktik o'yinli mashg'ulotlarni o'tkazish va yangi pedagogik texnologiyalardan samarali foydalansak, albatta maqsadga erishamiz.

**SOG‘LOM VA BARKAMOL AVLODNI SHAKLLANISHIDA
OILA, MAHALLA VA JAMOAT TASHKILOTLARINING O‘RNI**

*Bozorova Go‘zal Samandarovna
Toshkent tibbiyot akademiyasi
Termiz filiali davolash yo‘nalishi
IV bosqich talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada yurt kelajagiga mas‘ul bo‘lgan ma‘nan boy va teran aqlga ega bo‘lgan yoshlarni shakllantirishda oila, mahalla va jamoatchilikning mas‘uliyati va ularning yosh avlod tarbiyasidagi burch va vazifalari hamda boshqa dolzarb masalalar xususida ilmiy – tahliliy mulohazalar bildirilgan. Taqdim etilayotgan maqola turli soha mutaxassislari hamda keng jamoatchilikka mo‘ljallangan.

Kalit so‘z. Maqola, oila, mahalla, jamoatchilik, tarbiya, yosh avlod, burch. Mamlakatimizda yoshlarimizning jismoniy sog‘lom, ma‘naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan, intellektual salohiyatga, chuqur bilim va zamonaviy dunyoqarashga ega bo‘lgan, vatanimizning taqdiri va kelajagi uchun mas‘uliyatni o‘z zimmasiga oladigan shaxs qilib tarbiyalash yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishi hisoblanadi.

Oila, mahalla va jamoat tashkilotlari sog‘lom va har tomonlama barkamol avlodni shakllantirish uchun qonunchilik va normativ- huquqiy bazani yanada takomillashtirish, bu borada qulay tashkiliy-huquqiy shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan yangi qoida me‘yorlarni ishlab chiqishi lozim. Sog‘lom bolaning dunyoga kelishi masalasiga sog‘lom va ahil oilaning mevasi sifatida qarab, oilada o‘zaro hurmat va mehr-muhabbat, yuksak axloqiy va ma‘naviy qadriyatlar muhitini shakllantirish, yosh oilalarning oyoqqa turib olishi uchun moddiy yordam ko‘rsatish, onalik va bolalik muhofazasini ta‘minlash, ona va bolaning salomatligini mustahkamlash, ayollarning o‘z qobiliyati va imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi, ularning ro‘zg‘or tashvishlarini yengillashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish kerak.

Biz sog‘lom bolani shakllantirishda ta‘lim-tarbiya tizimi va sportning rolini kuchaytirishimiz, maktabgacha ta‘lim muassasalari tarmog‘ini kengaytirishimiz, ularni yuqori malakali va tajribali pedagoglar bilan ta‘minlashimiz, boshlang‘ich ta‘limning sifatini oshirishimiz, bolalarni maktabga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilashimiz, ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikasiya texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etishimiz, sog‘lom turmush tarzini keng targ‘ib etishimiz, bolalar, ayniqsa qiz bolalar o‘rtasida jismoniy tarbiya va sportga mehr uyg‘otish bo‘yicha aniq chora-tadbirlarni amalga oshirishimiz lozimdir.

Sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishda davlat va jamiyat tomonidan ko‘rsatiladigan yordam va madadni kuchaytirishimiz, mazkur jarayonlar

uchun mas'ul bo'lgan sog'liqni saqlash, ta'lim, madaniyat, ijtimoiy muhofaza muassasalarida zamonaviy talablarga javob beradigan shart-sharoitlarni yaratishimiz, ularni rivojlantirishga yo'naltiriladigan mablag'lardan samarali foydalanishimiz sog'lom bolani tarbiyalash bo'yicha ilg'or xalqaro tajribani keng ko'lamda o'rganishimiz va amalda joriy etishimiz zarur.

Sog'lom bolani, ayniqsa, qiz bolalarni tarbiyalab voyaga yetkazishda, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallashi uchun ularga ko'mak berish, bolalarni turli to'garaklarga jalb etish, tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha mahalla va boshqa jamoat tuzilmalarining rolini oshirish, huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, oilalar va jamiyatda o'zaro hamjihatlik, tinchlik va osoyishtalikni mustahkamlash, kam ta'minlangan oilalarga moddiy va ma'naviy yordamni o'z vaqtida va manzilli ko'rsatish borasida mahalla va boshqa jamoat tuzilmalarining mas'uliyatini kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Birinchi yurtboshimiz I. Karimov aytganlaridek "farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli, bilimli va albatta, baxtli bo'lishlari shart".

Sohibqiron bobomiz Amir Temur ham o'g'il uylantirishda kelin tanlashni, farzand tarbiyasini davlat siyosati darajasiga ko'targanligi ham bejiz emas. Davlatning qudrati – sog'lom fikrli, bilimli, axloq-odobli, xalq, millat, Vatan taqdiri uchun jonni tikkan insonlar qo'lida.

Bugungi davr yoshlari uchun oilasi, millati, xalqi, Vatani taqdiri, buguni va ertasi uchun fidoyilik ko'rsatish eng oliy qadriyat hisoblanadi. Yangi asr yoshlari bilan eng avvalo tarbiya ob'yekti emas, balki sub'yekti sifatida munosabatda bo'lmoq biz kattalarning jamiyat oldidagi burchimizdir. Ular bilan tengdosh, hamfikir, yaqin hamdard sifatida muloqotda bo'lish, ularning o'y va fikrlarini, oilada va atrof-muhitda bo'layotgan voqea va hodisalarga shaxsiy qarashlarini eshitish, inobatga olish, jamiyatimiz uchun erkin fikrli avlodlarni tarbiyalab borishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarni qo'llab-quvvatlash, iqtidorini yuzaga chiqarish, qobiliyatini toblash maqsadida ko'rsatilayotgan mehr va e'zoz shu aziz Vatanning musaffo osmoni, zilol suvi, beqiyos imtiyozu imkoniyatlaridan bahramand bo'lib, umrguzaronlik qilayotgan har bir kishini elim deb, yurtim deb yonib yashashga undayveradi. Mamlakatimizda navqiron avlodni yuksak salohiyat va puxta bilim sohibi etib tarbiyalash maqsadida jahon andozalariga mos ta'lim maskanlari, san'at va sport inshootlari qurilib, foydalanishga topshirilmoqda.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati.

1. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch", T. O'zbekiston. 2008 32-bet.
2. Oila va jamiyat. 9-son, 5-mart 2014-yil.
3. "Bolalar va o'smirlar gigiyenasi" M.N.Ismoilov
4. "Sog'lom avlod uchun" jurnali. 3-son, 2014-yil

EMPIRICAL ANALYSIS OF ECONOMIC GROWTH THROUGH SOLOW-SWAN GROWTH MODEL

By Umidjon Khoshimov

Keywords: Empirical Analysis, Economic Growth, Solow-Swan, Statistics

Introduction

Economic growth is considered to be one of the most important topic in the field of economics, since it has been facilitating many discrepancies among economist and researchers. Consequently, this divergence of ideas initiated the emergence of new branch in macroeconomics denoted as economic growth theory. Therefore, the main purpose of this assignment is to analyze economic data and investigate the relationships of empirical analysis describing Solow-Swan growth model. Regarding the structure of the report, we will initially present the empirical literature review of academic papers, moving to the second part, data description and its collection methodology, analysis of priori and OLS estimates will be provided by supporting with the outcomes of statistic software. Following this, interpretation of empirical results and explanation of OLS assumptions will be given. Then we will summarize all the points in conclusion part.

Literature review

Throughout the years, the issue of economic growth has been one of the main aspect of economics which has caused many controversial among researchers and policymakers. As sustainable economic growth is directly associated with high standards of living, there is no vital issue than understanding the determinants which affect economic growth. Therefore, the Solow-Swan model was developed by Robert Solow and Trevor Swan to analyze the effects of economic variables, particularly capital stock, increase in labor force, advancements in technology and population, on growth of economy.

One of the main sources of economic growth is human capital which is measured in terms of health and the level of education. As Gallup et al., (1998) concludes, there is positive relationship between GDP per capita and human capital. Moreover, he emphasizes that well-educated labor force is expected to produce more products from a limited resource, than less skilled labor. Additionally, Romer (1990) claims that well-educated labor force creates new products and ideas that that will boost the technological progress in the economy and the country with high index of human capital is likely to introduce and adapt new technologies rapidly which will increase the economy faster.

According to L.Guerrini (2005), capital stock is also considered to be one of the important factors of economic growth. However, he mentions that capital stock can

change over time, since some portion of it depreciates or wears out and can no longer be utilized for production. Moreover, the author conducts empirical tests and concludes that per capita capital of a particular county with labor growth will eventually tend to stabilize the steady-state of the country. Some small variations in the initial capital does not have large influence on economic growth. In a country with constant initial per capita capital but with high labour force growth rate will have less per capita consumption. However, as the author highlights, both variables will be stabilized in the long run.

Regarding population growth, Meier (1995) explains that there are many arguments due to positive and negatives sides of population growth on increase of national economy. As he states, population growth increases labor force and consumption thus providing large domestic market for a country`s economy. Furthermore, demographic improvements encourage competition, which causes advancement in technology and innovation. On the other hand, food problems, decrease in savings and scarcity of human resources are also associated with large population growth. Additionally, Tsen and Furuoka (2005), in their article “The Relationship between Population and Economic Growth in Asian Economies”, summarizes that there is no exact relationship between population and economic growth and this link depends on the level of human capital brought into economy.

Data description and its collection methodology

The purpose of this methodology is to analyze the effects of each economic variable in the given Solow-Swan model on the overall economic growth by conducting several statistic tests. In order to analyze this influence, we are required to select countries from provided data. Hence, information of several countries namely Australia, Canada, Switzerland, Germany, France, Spain, Italy, Japan, Netherlands and Portugal has been selected for the period of 1984 and 2014.

It is important to distinguish two econometric models such as linear regression model and log-linear regression model for further empirical analysis. For this reason, we can use MWD test to select the most appropriate one.

Following two models are under consideration:

Linear model:
$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 L_t + \alpha_2 K_t + \alpha_3 X_t + u_t$$

Log-linear model:
$$\ln Y_t = \beta_0 + \beta_1 \ln L_t + \beta_2 \ln K_t + \beta_3 \ln X_t + u_t$$

where Y is the Gross Domestic Product per capita, L is the human capital– proxy for labor productivity, K is a gross fixed capital formation (as % of GDP) – proxy for capital, X is a number of population – proxy for labor and u_t is a residual. Regarding the priori, α_1 and β_1 are expected to be positive, since human capital is truly associated with economic growth. As we mentioned earlier, high index of human capital leads to an increase in productivity of labor force and thus causing a growth in economy.

Therefore, human capital has positive relationship with GDP per capita. Moreover, α_2 and β_2 are expected to be positive as well, because increase in stock of capital such as machinery and equipment purchases, construction of roads, railways schools etc., will cause a positive change on national output and GDP per capita. Finally, α_3 and β_3 , as coefficients of population growth variable, causes some disagreements to decide whether it is positively or negatively related with economic growth. As we mentioned in review, population growth increases labor force and consumption thus providing large domestic market for a country`s economy. Furthermore, demographic improvements encourage competition, which causes advancement in technology and innovation. However, food problems, decrease in savings, scarcity of human resources and poverty are also associated with demographic changes (Meier, 1995). Nevertheless, since we are dealing with GDP per capita, which formulates GDP divided by labor force, we can assume that there is a negative relationship between population and GDP per capita.

MWD test:

Now, we will estimate the linear and log-linear models and obtain the estimated Y and lnY values respectively. The regression results are presented as follows:

$\widehat{Y}_t = -34288.79 + 22646.6L_t + 336.1183K_t - 0.0001072X_t$			
t =	(-8.76)	(25.63)	(2.61)
F = 232.08 R ² = 0.6947			

$\ln \widehat{Y}_t = 10.00661 + 1.86336L_t + 0.021764K_t - 0.0953614X_t$			
t =	(33.98)	(34.95)	(2.33)
F = 415.74 R ² = 0.8030			

According to results, both linear model and log linear model apparently fit the data well. All the parameters show expected signs. Although R² of the log-linear model is higher, we cannot decide strongly between models without conducting MWD test. Firstly, we test by hypotizing that the true model is linear. As a result, we got the following regression:

$$\widehat{Y}_t = -36878.79 + 23140.3L_t + 445.2449 K_t - 0.0001282 X_t - 42388.58Z_1$$

$$t = \quad (-41.98) \quad (116.69) \quad (15.41) \quad (-48.75) \quad (-76.0)$$

$$F = 4902.81 \quad R^2 = 0.9847$$

Z_1 in this case represent the difference between $\ln \widehat{Y}_t$ and $\ln Y_t$. Since the p-value (0.0001) is less than α (0.05), Z_1 is statistically significant, which means we can reject null hypothesis that the true model is linear. Now, let us turn the positions and then true model is log-linear. Following steps of MWD test, we estimate the following results:

$$\ln \widehat{Y}_t = 9.490952 + 1.836188 \ln L_t + 0.0549545 \ln K_t - 0.0697773 \ln X_t + 0.0000203 Z_2$$

$$t = \quad (88.89) \quad (95.48) \quad (2.30) \quad (-18.83) \quad (45.27)$$

$$F = 2911.87 \quad R^2 = 0.9745$$

Since the coefficient of Z_2 is statistically significant with p-value equal to 0.0001, we can reject the hypothesis which is log-linear model.

As we observed, the MWD test showed that both linear and log-linear models are statistically significant. Therefore, we can select the most appropriate one by looking at R^2 . Thus, log-linear model is considered to be the most suitable model with R^2 equal to 0.8030.

Cook-Weisberg Heteroscedasticity test:

In order to check the assumption of OLS about the variance of residuals and classify it as homoscedastic or heteroscedastic, we are going to analyze the data by examining properties of homoscedasticity and heteroscedasticity. The graphical representation does not display constant variances of residuals among each variable, which indicates heteroscedasticity. Furthermore, Breusch-Pagan and Cook-Weisberg test for heteroscedasticity has been conducted, which concludes that there is sufficient evidence to reject null hypothesis, since p-value (0.0040) is less than significance level (0.05). Therefore, our data violates fourth assumption of OLS and describes heteroscedastic variance of residuals.

```
Breusch-Pagan / Cook-Weisberg test for heteroskedasticity
Ho: Constant variance
Variables: fitted values of newGDPpc

chi2(1)          =          8.26
Prob > chi2      =          0.0040
```

Multi-collinearity test:

One of the important assumptions of multiple regression model is multi-collinearity of variables which examines whether independent variables are collinear or not.

Variable	VIF	1/VIF
newPopnumber	1.07	0.934578
newCapshare	1.04	0.957111
newHC	1.03	0.968858
Mean VIF	1.05	

Looking at the results, we can conclude that our variables are not multi-collinear, since our 1/VIF values demonstrate higher rate compared to 0.10.

Specification error test:

Following this, the specification test has been conducted to examine the necessity of adding additional variables to the model. Regression is conducted with GDP per capita (Y) against Y-hat and Y-hat-squared, the null hypothesis being there is no specification error.

newGDPpc	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_hat	2.652688	1.69794	1.56	0.119	-.6883848	5.99376
_hatsq	-.0793908	.0815533	-0.97	0.331	-.239865	.0810834
_cons	-8.592835	8.831873	-0.97	0.331	-25.9715	8.78583

As results suggest, the p-value of hat-square (0.331) is higher than significance level (0.05), which means that we can reject null hypothesis and conclude that there is no specification error. Thus, model is noticeably specified.

Jarque-Bera test of normality:

The next issue of the analysis is the normality assumption and it is very important to check data for normality distribution. Therefore, the Jarque-Bera (JB) test of normality is solution for this problem. Firstly, the skewness and kurtosis of OLS residuals will be computed and the following test statistic is used:

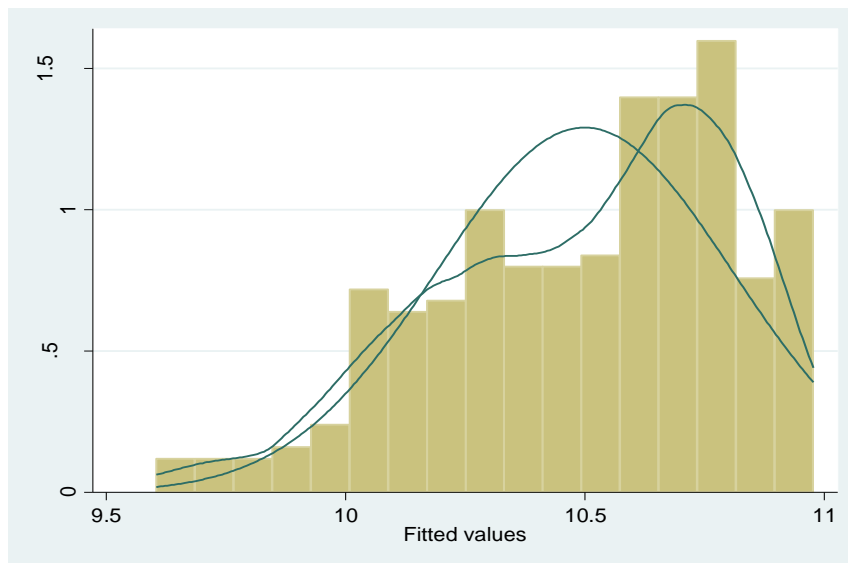
$$JB = n \left[\frac{S^2}{6} + \frac{(K - 3)^2}{24} \right]$$

Results of the test using Stata software are presented as follows:

Skewness/Kurtosis tests for Normality

Variable	Obs	Pr(Skewness)	Pr(Kurtosis)	adj chi2(2)	joint Prob>chi2
resid	310	0.0001	0.1099	16.04	0.0003

According to results, the p-value of the JB statistic is sufficiently low (0.0003). Moreover, the value of JB statistic (107.88) is by far higher than 0. Therefore, we can reject null hypothesis that the residuals are normally distributed and conclude that our residuals are not normally distributed. We can simply observe it looking at the graph as well.

Interpretation of empirical results

As we investigated before, log-linear model is considered to be most appropriate model in our empirical analysis and interpretation of the results will also be described using this model as follows:

$$\ln \hat{Y}_t = 10.00661 + 1.86336 L_t + 0.021764 K_t - 0.0953614 X_t + u_t$$

In fact, this log-linear model describes the effects of independent variables, such as human capital (L_t), gross fixed capital (K_t) and population growth (X_t), on dependent variable – GDP per capita. When we analyze in details, it is clear that human capital demonstrated positive relationship with GDP per capita as it was expected in priori. According to results, 1% change in human capital causes 1.8633% growth in GDP per capita, holding ceteris-paribus assumption. Moreover, the next variable – gross fixed capital formation is also described positive relationship with GDP per capita, as it was expected by theory. This can be supported by results of the regression, which states that 1% change in the variable leads to 0.022% increase in dependent variable. In contrast, population growth indicated negative correlation with regressand, as it was defined and assumed by the theory. The results confirm the theory, estimating that 1% growth in population causes 0.095% decrease in GDP per capita.

Source	SS	df	MS			
Model	29.5053154	3	9.83510515	Number of obs =	310	
Residual	7.23906605	306	.023657079	F(3, 306) =	415.74	
				Prob > F	= 0.0000	
				R-squared	= 0.8030	
				Adj R-squared	= 0.8011	
Total	36.7443815	309	.118913856	Root MSE	= .15381	

newGDPpc	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
newHC	1.86336	.0533224	34.95	0.000	1.758435	1.968285
newCapshare	.021764	.066166	2.33	0.002	-.1084339	.1519619
newPopnumber	-.0953614	.0101621	-9.38	0.000	-.1153579	-.0753649
_cons	10.00661	.2944861	33.98	0.000	9.427135	10.58608

Regarding to the significance of variables, we can conclude that all the variables are statistically significant, since p-values of each variable is less than in any level of significance. Additionally, t-values of each variable is also less than critical value 1,96. Moreover, overall significance of the model is also subject of analysis. As results are given, p-value of F-test (0.0000...) is extremely lower than any significance level. Consequently, we can reject null hypothesis and summarize that overall this model is statistically significant.

R² in this analysis can be interpreted as 80.3% of variations in GDP per capita can be explained by variables in this model, while 19.7% belongs to other factors such as inflation, political stability and etc, which may influence GDP per capita as well.

In conclusion, we can summarize our empirical results and highlight that the government of selected countries are recommended to focus on improvement of human capital, since it contributes the largest share (1.86%) to GDP per capita than any other economic variables in the module. Although, the share of GFCF on GDP per capita is quite small, but it is also positive, which means countries can benefit by increasing the stock of capital. Additionally, government is highly suggested to implement effective policies to control rapid population growth, since it is negatively associated with GDP per capita.

Explanation of OLS assumptions

The assumptions underlying the method of least squares make it easier for us to understand econometric models. Hence, explanation of OLS assumptions for the above-mentioned regression model is as follows. The first assumption of OLS, which states that the regression model is linear in parameters, is hold for our model, since the degree of the parameters in this model is equal to 1. The second assumption of OLS about the fixedness of X-values and independence of them from error terms is also valid for the model above, as all the independent variables, particularly human capital, gross fixed capital formation and population growth, are independent of the error term. The validity of third assumption is confirmed for this model, since expected value of

residuals is zero and there is no auto correlation between the disturbances. Regarding the fourth assumption of OLS, our model violated the condition of homoscedasticity and it was checked by testing for heteroscedasticity. The results confirmed that, our data describes not constant but heteroscedastic variance of residuals. Moreover, the number of observations in the module is 310, which is sufficiently greater than 4 parameters. Following this, multi-collinearity test has been generated to check the eighth assumption of OLS which has been concluded that there are no perfect relationships among independent variables. Moving to the next assumption, the specification test has been conducted earlier and concluded that there is no specification bias, which means our model is correctly specified. Lastly, the assumption of normal distribution of residuals is under investigation. Therefore, JB test has been conducted and failed to reject null hypothesis, which means the residuals in the model are not normally distributed.

Conclusion

So far, we have analyzed the data for selected 10 countries from the period of 1984 till 2014 and attempted to investigate the topic of economic growth using Solow-Swan model. Moreover, we have evaluated the determinants of the model namely human capital, gross fixed capital formation, population growth and their effects to GDP per capita by examining them using several statistic tests. To conclude, although the model has violated some assumptions of OLS, it demonstrated both significance of variables and overall significance of the model as well.

Bibliography

1. Gallup, J., Sachs, J. and Mellinger, A. (1998). Geography and Economic Development. *International Regional Science Review*, 22(2), pp.179-232.
2. Guerrini, L. (2005). The Solow–Swan model with a bounded population growth rate. *Journal of Mathematical Economics*, [online] 42(1), pp.14-21. Available at: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304406805000625> [Accessed 20 Feb. 2017].
3. Gujarati, D. (2003). *Basic econometrics*. 4th ed. New York: McGraw-Hill.
4. Meier, G. (1995). *Leading issues in economic development*. 6th ed. New York: Oxford University Press, pp.102-134.
5. Romer, P. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5, Part 2), pp.S71-S102.
6. Rug.nl. (2017). The Database | Penn World Table | Productivity | Rijksuniversiteit Groningen. [online] Available at: <http://www.rug.nl/ggdc/productivity/pwt/> [Accessed 4 Mar. 2017].
7. Tsen, W. and Furuoka, F. (2005). The Relationship between Population and Economic Growth in Asian Economies. *Asean Economic Bulletin*, [online] 22(3), pp.314-330. Available at:
8. https://www.jstor.org/stable/25773869?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=Tsen&2Brate&seq=1#page_scan_tab_contents [Accessed 21 Feb. 2017].

THE IMPORTANCE OF SERIAL VERB CONSTRUCTIONS

Mannobova Lola Abdunazar qizi
Student of Master Degree in SamSIFL

Abstract: Serial verb construction is known as a serialization of verbs in which two or more verbs or verb phrases are connected with each other within a single clause. The verbs in the series must share some grammatical properties such as tense, aspect and polarity. This article gives an overview about the importance of SVCs identifying some examples in many different spoken languages from all around the world.

Key words: serial verb constructions, serialization, verb stacking, clause combining.

The serial verb construction, also known as (verb) serialization or verb stacking, relates to the grammatical arrangement of words in the sentences twining two or more verbs or verb phrases in a single clause. It is a common feature of many African, Asian and New Guinean languages. Serial verb constructions are often described as coding a single event; they can also be used to indicate concurrent or causally-related events. Despite the by now infinite literature on serial verb constructions, there are still arguments and hesitations about the exact definition and meaning of serial verb constructions.

The term serial verb, notes Paul Kroeger, ‘has been used by different authors in slightly different ways, and linguists sometimes disagree about whether a particular construction in a given language is ‘really’ a serial verb or not” (Analyzing Syntax. 2004)

In English grammar, serial verbs are verbs that appear together in a single verb phrase without a marker of coordination or subordination.

e.g., "How do you breathe? How do you dream? No one knows. But you *come see* me. Anytime. Mother Abigail is what they call me. I'm the oldest woman in these parts, I guess, and I still make m'own biscuit. You *come see* me anytime." (Stephen King, *The Stand*. Doubleday, 1978)

"Cassie, *run go fetch* that shirt for Meely." (Ken Wells, *Meely LaBauve*. Random House, 2000)

"Who will play with Jane? See the cat. It goes meow-meow. Come and play. *Come play* with Jane." (Toni Morrison, *The Bluest Eye*. Holt, Rinehart and Winston, 1970)

"I *hear tell* lotta white folks up dere don't hold with slavery and sets us folk free." (Alex Haley, *Roots: The Saga of an American Family*. Doubleday, 1976)

"Some speakers find these [serial verb constructions] marginal, but they are well attested in both the BNC [British National Corpus] and the COCA [Corpus of Contemporary American English].

Serial verbs can also occur in other constructions where a bare verb form is appropriate:

She's the professor I want to *go see*.

Don't make me *come get* you!

They will *come see* me tomorrow.

Serial verbs are clearly monoclausal However, there is other semantic and structural evidence that they are not compound verbs.

Structurally, unlike verb-verb compounds, serial verbs do not occur in any forms other than the bare form (which, of course, is also the imperative). Verb-verb compounds and serial verbs are two constructions that combine verbs into very 'tight' grammatical constructions. They can be considered 'verb-combining' rather than 'clause-combining' constructions, since the result is a single clause." (Thomas E. Payne, *Understanding English Grammar: A Linguistic Introduction*. Cambridge University Press, 2011)

The phenomenon of serial verbs was first identified for Akan in Christaller 1875 (cited under Monographs and Grammars) as "syntactic combinations of verbs" used to express "many verbal notions that are expressed with a simple verb in English and other European and Asiatic languages". The term *serial verb* was first used in Balmer and Grant 1929, p. 115–128 (cited under Monographs and Grammars), and then reintroduced in Stewart 1963 (cited under General Articles). Serial verbs have been the focus of the studies of languages of West Africa, Mainland Southeast Asia, and Creoles since the early 1960s. Their general investigation is intertwined with research on individual languages and areas and reflects the history of different theoretical approaches.

Serial verbs normally signify actions that are closely connected and can be considered to be part of the same event. They may be actions taking place simultaneously, or one may represent the cause, purpose or result of the other. In most cases, the serial verbs in a sequence are understood to share the same subject. Serial verb constructions, or serial verbs, are sequences of verbs without any overt marker of coordination, subordination, or syntactic dependency of any sort. Serial verbs are monoclausal constructions describing what is conceptualized as a single event. They share prosodic properties with monoverbal constructions. A serial verb has one tense, aspect, mood, modality, and evidentiality value, that is, for example, one component cannot refer to past and another to present. Its components cannot be negated or questioned separately from the whole construction. Each component must be able to occur on its own, as the main verb of a clause.

In 1853, Riis became the first linguist to attempt a description of serialization, there has, of course, been much progress. That progress has primarily been in the field of descriptive linguistics. As more linguists become aware of the variety of ways that verbs might relate to each other in a clause, descriptions of serialization have become more common and more detailed. There have been a significant amount of insightful typological generalizations about serialization and similar structures, as well as some key discoveries concerning the diachrony of serialization. The two main goals of this article were to show that new approaches and innovations are created as scientists' interests in this field increases, and to give a little insight into this field.

The list of used literature

1. Aikhenvald, Alexandra Y. 2006. serial verb constructions in typological perspective. *Serial Verb Constructions: A crosslinguistic Typology*, ed. by Alexandra Y
2. Aikhenvald, Alexandra Y. and R.M.W. Dixon. 2006. *Serial Verb Constructions: a cross-linguistic typology*. (Explorations in Linguistic Typology, 2.) Oxford: Oxford University Press.
3. Crowley, Terry. 2002. *Serial Verbs in Oceanic: A Descriptive Typology*. Oxford: Oxford University Press.
4. Haspelmath, Martin. 2016. The serial verb construction: Comparative concept and cross-linguistic generalizations. *Language and Linguistics* 17(3). 291–319. DOI:<http://doi.org/10.1177/2397002215626895>
5. Geneviève Escure, "Belize and Other Central American Varieties: Morphology and Syntax." *A Handbook of Varieties of English, Volume 2*, ed. by Bernd Kortmann. Walter de Gruyter, 2004
6. Lord, C. (1991). *Historical Change in Serial Verb Constructions*. Amsterdam: John Benjamins
7. Matthew Tyler, Itamar Kastner, Serial verb constructions and the syntax-prosody interface, *Natural Language & Linguistic Theory*, 10.1007/s11049-021-09507-0, **40**, 1, (285-306), (2021).
8. *Sebba, Mark (1987). The Syntax of Serial Verbs: An Investigation Into Serialisation in Sranan and Other Languages. John Benjamins Publishing. pp. 3–4. ISBN 902725222X*
9. Stephen King, *The Stand*. Doubleday, 1978
10. Toni Morrison, *The Bluest Eye*. Holt, Rinehart and Winston, 1970

THE MEANS OF CREATING HUMOR EFFECTS IN POLITICAL DISCOURSE

Azimova Marjona Salim qizi

Student of Master Degree in SamSIFL

Abstract: In this article the means of creating humor effects in political discourse will be observed and the important theories which belong to humor in political speeches are also covered. The function and the role of humor in political speeches are proven with the examples.

Key words: humor, pragmatics, political discourse, paralinguistic clues, irony.

The word —humor can be used in different ways: objectively when things, causing laughter are described; and subjectively when the notion of —being funny is involved. Though humor has been widely explored in academic literature, this sphere is still not clear enough and poses challenge for research, first and foremost in interpersonal pragmatics: —While a lot has been written about humor, it is still an under-researched area of investigation. Humor is one of the most interesting subjects to study, and more empirical studies in natural contexts are needed in order to further explore the various functions of this strategy. (4; 319).

Humor is difficult to define, especially as a scientific phenomenon: —...very difficult subject to talk about, and it is an even more difficult subject to be scientific about (2; 60), it is closely connected with the situation: —Humor is glued into social, cultural and even national contexts (3; 9), —based on the analyst's assessment of paralinguistic, prosodic and discoursal clues (4; 318).

Dictionaries give the following definition of humor: Humor – the quality of something that makes it funny; the way that a particular person or group finds certain things amusing; the ability to understand and enjoy amusing situations or laugh at things (LDCE 2001).

Though humor is associated with positive feelings – amusement and enjoyment, some scholars point out its —dark side: —...the —dark side of humor, that is, those instances of humor which are designed to put down or personally attack the addressee, and which may thus not result in the amusement of both interlocutors (4; 308). There exist speech stereotypes which presuppose mutual attacks in a humorous way —This rather challenging way of using humor by jocularly abusing each other is characteristic in particular group of speakers in this particular context and may not be appropriate in other contexts or among members of other groups (4; 319).

The functions of humor are variable. Researchers point out that it can perform a number of social functions, such as: denoting ethnic identity and cultural values, reinforcing social norms and reflecting people's beliefs (O'Quin and Aronoff, 1981;

Duncan, 1985; Holmes, Stubbe, and Marra 2003; Habib, 2008; Chiaro, 1992). In discourse humor is a way to demonstrate solidarity and create a friendly atmosphere, particularly among interlocutors who do not know each other very well (Zajdman, 1995). Humor can either minimize the distance between communicators or enlarge it: —Humor may make others feel as part of the group, but it may also function as a boundary marker – explicitly excluding outsiders (4; 319).

It is also a good way to put interlocutors at their ease and optimize communication: — Humor accomplishes many things: it relieves embarrassment; it signals aggression; it displays courage in adversity; it serves as a coping mechanism; it functions as an instrument of social influence (3; 17). Humor is a safe way to solve difficult situations as it allows discharging tension and turning the situation into a joke.

There are several theories, which consider humor from different points of view: humor, based on the mismatch of meanings; humor as consolation; humor as superiority. The latter has deep roots and dates back to ancient times, when rectors used humor as a weapon directed to submitting others. Researchers of humor (Chiaro, 1992; Crystal, 1995; Ross, 1998) point out that humor can be intentional as well as unintentional (like irony). There exist a number of scenarios, in the frames of which humorous communication can take place: the speaker strives to a comic effect and succeeds or not; the speaker does not intend to make a comic effect but it happens or does not happen. A vivid example of unintended humor is spoonerisms (a wordplay which happens by chance and produces a humorous effect without the author's desire): You have hissed all my mystery lectures. You have deliberately tasted two worms and you can leave Oxford by the town drain.

The list of used literature

1. Delia Chiaro, *The language of jokes: Analysing verbal play*, 1992
2. Frank Miller and artist David Mazzuchelli, *Batman Year One* 1988
3. Paul Simpson *On the Discourse of Satire: Towards a Stylistic Model of Satirical Humor*, 2003
4. Stephanie Schnurr, *Leadership Discourse at Work: Interactions of Humour, Gender and Workplace Culture*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2010

TEXT LINGUISTICS – HISTORY, EVOLUTION AND APPROACHES

ISMAILOVA DILDORA ZIYADILLAYEVNA

2 nd year master's student of

SAMARKAND STATE INSTITUTE OF FOREIGN LANGUAGES

Section: Linguistics

+998972888817; fusinst@gmail.com

ABSTRACT:

The article deals with the problems of text linguistics are still in the focus of attention. A great deal of research has been done in this field, and yet there are still significant gaps in the knowledge both in text theory and text analysis. Besides, at the present stage of development text linguistics undergoes some changes under the influence of new anthropocentric trends in linguistics.

Keywords: text linguistics, discourse analysis, science, aspects, textuality, theory.

INTRODUCTION

During many decades of text linguistics development there appeared a great many works (monographs, dissertations, articles) devoted to various aspects of this science. Being unable to embrace all of them we shall briefly dwell on the works which seem to be most significant.

The well-known linguist, T. van Dijk made a valuable contribution to text linguistics. He states that text theory is an interdisciplinary science, which integrates separate independent scientific trends such as linguistics, history, theology, jurisprudence and others. The object of all these sciences is text which is studied from different angles and with different aims. In text linguistics T. van Dijk differentiates three aspects: syntax, semantics and pragmatics. T. van Dijk was the first to introduce the notion of semantic macrostructure, characterizing the semantic content of the text, its global integrity. Further on the Amsterdam scholar uses the term – discourse, and studies its pragmatic and cognitive aspects. He argues that text can be understood only within the framework of a certain situation, and introduces the notion of – situational models, which is considered a basis of cognitive discourse processing. Much attention is directed to discourse analysis, knowledge structures, the ways of their presentation in the text and conceptual organization [1, 84].

Another work which left noticeable traces in text linguistics is the monograph by I.R.Galperin – “Stylistics” [2, 256]. The book covers a wide range of questions such as the definition of text, text categories, text units, text parameters, etc. The author states that the notion of text being very complicated and multifold should be analysed from different angles including static and dynamic aspects,

paradigmatic and syntagmatic axes, language and speech levels, semantic and structural planes of the text. According to I.R. Galperin grammatical methods of analysis can be applied to the text. As is known, grammar tends to trace certain regularities out of multiple, and seemingly chaotic language usage. Similarly, any text despite its unique and individual character is subordinated to some rules, principles, models and regularities. For this reason so much attention is attached to text categories constituting the essence of any text. I.R. Galperin considers a great number of text categories such as informativity, segmentation, cohesion, continuum, prospection, and retrospection, modality, integration and completeness. Each category has been subjected to a scrupulous analysis providing a sufficient grounding for convincing conclusions [2, 301].

A distinctive feature of Galperin's conception lies in the argument that the notion of text is confined only to the written variety. Text is opposed to the oral speech inasmuch as the latter is spontaneous, inconsistent and unorganized. With regard to text, there are quite opposite features: it is not spontaneous, it is consistent and well-organized. This viewpoint has got both supporters and opponents [2, 309-310]. For example, D.Ashurova adheres to Galperin's conception stressing the fact that text is multi-dimensional and reversible, whereas the oral speech is linear and irreversible [6, 41]. However, Leech G.N. strongly objects to this opinion. He argues that text can be presented both in the written and oral forms, the latter, being primary, possesses all text characteristics [5, 143].

Another book worth mentioning is – Introduction to Text Linguistics by Jucker A. [4, 130-131]. It brings up the problem of textuality which meets seven standards: cohesion, coherence, intentionality, acceptability, informativity, situationality, intertextuality. Besides the authors devote some space to comparing the – paradigm of text linguistics with other linguistic paradigms, viz., cognitive linguistics.

The problems of text linguistics are still in the focus of attention. A great deal of research has been done in this field, and yet there are still significant gaps in the knowledge both in text theory and text analysis. Besides, at the present stage of development text linguistics undergoes some changes under the influence of new anthropocentric trends in linguistics, and the tendency to study – human factor in language. The most important publications of recent years deal with the problems of a) text and discourse (Карасик, 2004); b) the cognitive paradigm of the text (Кубрякова, 2001); c) text and culture (Вежбицкая, 1996; Молчанова, 2007); d) text and intertextuality (Чернявская, 2008).

One of the main features of text linguistics is its interdisciplinary character. Text is a meeting-ground of all aspects of language theory: semantics, grammar, syntax, stylistics, etc. Consequently, each of these aspects can be subjected to

investigation in text linguistics. For example, there are close links between text linguistics and stylistics. Moreover, many problems under discussion in text linguistics had long been put forward in stylistics. Thus, the problems of text typology closely correlate with the theory of functional styles, because every text is built according to stylistic norms of a definite functional style. Literary texts (fiction), for example, are faced with all the properties of the belles-letters style such as emotiveness, expressiveness, imagery. In passing, it should be noted that stylistic problems of the text are of such importance that there appeared an independent trend – text stylistics.

Text as a complex unit is studied not only by text linguistics, but also linguopragmatics, cognitive linguistics, sociolinguistics, theory of literature and so on. There are also definite links between text linguistics and psycholinguistics because the problems of impact and perception claim attention of the both sciences.

So, a brief survey of the linguistic literature has shown a great variety of views, attitudes and opinions, concerning the notions of text and text linguistics. This is evidenced by the fact that there are many definitions of text linguistics, each of them laying emphasis on different aspects of this science. For example, Harris Z. focuses his attention on the rules and regularities of text construction and its cohesion [3, 103]. I.R. Galperin concentrates on text categories [2, 104]. Leech G.N. draws attention to the communicative aspect of this discipline [5, 96], Harris Z. deals with the grammatical aspects [3, 118].

CONCLUSION

Summing up all the definitions, we can point out the main characteristics peculiar to text linguistics and acknowledged by many scholars:

- text linguistics is an independent scientific branch of linguistics;
- text linguistics studies –language in action|;
- the object of text linguistics is text or textual phenomena (parts, fragments, units, exceeding the limits of a sentence);
- text linguistics studies constituent categories of the text.

REFERENCES

1. Dijk T.A. van. Some Aspects of Text Grammar. The Hague-Paris. 2002. – 187 p.
2. Galperin I.R. Stylistics. Thirded. – Moscow: Vyssaja Skola, 1981. – 334 p.
3. Harris Z. Discourse analysis Reprints. –The Hague: Mouton, 1994. – 172 p.
4. Jucker A. Discourse analysis and relevance // Future perspectives of dialogue analysis. – Tübingen: 1995. – P. 121-146.
5. Leech G.N. Principles of Pragmatics. – L., N.Y.: Longman, 2008. – 245 p.
6. Ашурова Д.У. Стилистика текста в парадигме когнитивной лингвистики// Филология масалалари. – 2003/1 – С. 41.

MAKTAB O'QUVCHILARIDA CHARCHOQNING PAYDO BO'LISHI

Mo'ydinova Maftunaxon Raxmatjon qizi

Farg'ona Davlat Universiteti 2- kurs magistranti

Muyninovamaftuna1@gmail.com +998 94 552 29 25

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktab o'quvchilarining aqliy faoliyat mahsuldorligi, uning bosqichlari haqida bayon qilingan. Shuningdek ishlash jarayonida charchoqning paydo bo'lishi, uning biologik ahamiyati, yashirin, kompensatsiyalangan charchoq, aniq nomoyon bo'luvchi, kompensatsiyalanmagan charchoq, aqliy va jismoniy charchoq haqida ma'lumot berilgan. Maktab o'quvchilarda aqliy charchashning oldini olish usullari va metodlari berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: aqliy mahsuldorlik, charchoq, "yakuniy impuls", tashqi yoki homoyalanish tormozlanishi

Hozirgi zamonaviy ta'limning dolzarb muammolaridan biri bu maktab o'quvchilarining o'quv dasturini o'zlashtirishida yuzaga keladigan qiyinchiliklarning sabablarini izlash va bartaraf etishdir. Ta'lim jarayonida yangi murakkab dasturlarning joriy etilishi va ta'lim jarayonining raqamlashtirilishi maktab o'quvchilarida qiyinchiliklar tug'dirmoqda. Maktab o'quvchilariga ta'lim berishda bir qator ichki va tashqi omillarni hisobga olish kerak. Tashqi omillar orasida ekologik noqulay muhitning salbiy ta'siri tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, bu maktab o'quvchilarining, ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilarining salomatligini yomonlashtiradi. Sog'liqni saqlash pedagogikasi yoki maktab gigienasining asosiy vazifasi (gigiena - bu atrof-muhit omillarining inson salomatligiga ta'sirini o'rganadigan fan) maktab o'quvchilari uchun mehnat va dam olish tartibini tashkil etish, mehnat sharoitlarini yaratishdir. Bu esa mashg'ulotlar davomida o'quvchilarning charchamasligiga va ortiqcha ishlamasligiga imkon beradi. Biz muammoni hal qilishga qaratilgan aniq chora-tadbirlar haqida gapirishdan oldin, aqliy mahsuldorlik, charchoq, ortiqcha ish tushunchalar ortida nima yotganligi bilan tanishib olishimiz kerak. Aqliy mehnat mahsuldorligi har doim ham bir xil emas, u o'quvchining yoki har bir odamning hafta kuniga, kunning vaqtiga, yilning mavsumiy tebranishlar qarab o'zgarishi mumkin. Dastlab, odam endigina ish boshlaganida, mehnat qobiliyati nisbatan past bo'ladi va asta-sekin o'sib boradi. Bu davr rivojlanish bosqichi deb ataladi. Bolalarda, kattalarnikiga qaraganda, rivojlanish bosqichi biroz qisqaroq, bu asab tizimining yuqori qo'zg'aluvchanligi va funksional harakatchanligi bilan izohlanadi. Ishlash bosqichidan so'ng optimal barqaror ishlash bosqichi keladi, bu vaqtda odam samarali ishlaydi. Bu bosqichning davomiyligi (shuningdek, avvalgi bosqich ham) insonning yoshiga, uning sog'lig'iga, jismoniy tayyorgarlik darajasiga va boshqalarga bog'liq. Keyin ishlash pasayishni boshlaydi va charchoq paydo bo'ladi. Biroq, bir qator

hollarda, ish tugashidan biroz oldin insonning ish qobiliyati qisqa vaqt davomida ortadi. Ishlash mahsuldorligining bunday o'sishi "yakuniy impuls" deb ataladi. Mehnat fiziologlari, mehnat psixologlari ishonning aqliy faoliyatida "yakuniy impuls" ning mavjudligini odamning bajarayotgan ishining tugallanayotganligidan xursand bolishi bilan izohlashadi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, agar biron bir sababga ko'ra ishning kutilgan yakuni bo'lmasa, ishlash juda sezilarli darajada pasayadi (**АНИКИНА Т.А** и др., 2013). Demak aqliy faoliyat mahsuldorligining quyidagi davrlari mavjud:

1. Rivojlanish bosqichi.
2. Ishlash bosqichi.
3. Optimal barqaror ishlash bosqichi.
4. Charchoqning paydo bo'lish bosqichi
5. "Yakuniy impuls" bosqichi.

Charchoq nima? Charchoq inson bajarayotgan ish paytida tanada sodir bo'ladigan o'zgarishlar to'plami bo'lib, oxir-oqibat ishni davom ettirishning iloji yo'qligiga olib keladi. Charchoq holatida odam bajarayotgan ishining sifatini zarur darajasini saqlab tura olmaydi yoki uni davom ettirishdan bosh tortishga majbur bo'ladi. Charchoqning biologik ahamiyati nihoyatda yuqori. Birinchidan, u juda uzoq yoki juda og'ir ish paytida tanani zo'riqishdan himoya qiluvchi funksiyasiga ega. Ikkinchidan, takroriy charchoq tananing funksional imkoniyatlarini oshirish vositasidir. Charchoqning rivojlanishida yashirin, yengib o'tilgan charchoq ajralib turadi, bunda yuqori ko'rsatkichlar saqlanadi, ixtiyoriy harakatlar bilan qo'llab-quvvatlanadi. Bu kompensatsiyalangan charchoq deb ataladi. Bu holatda yuqori darajada ishlash uchun sezilarli energiya sarflanadi. Ishning keyingi bajarilishi kompensatsiyalanmagan, aniq charchoqning rivojlanishiga olib keladi, uning asosiy belgisi ish qobiliyatining pasayishi hisoblanadi. Charchoqning fiziologik mexanizmlari juda murakkab va hali to'liq o'rganilmagan, lekin hozirgi vaqtda organizmda charchoq birinchi navbatda markaziy asab tizimida sodir bo'lishi isbotlangan. Shu bilan birga, charchoq paytida periferiyada, ya'ni haqiqiy ishlaydigan organlar – mushaklarda ma'lum qo'zg'alishlar ham sodir bo'ladi (**АНИКИНА Т.А** и др., 2013).

Charchash bu tashqi muhit bilan miya po'stlog'idagi nerv hujayralari o'rtasidagi aloqaning vaqtincha uzilishidir. Charchash deganda, miya hujayralarining va butun organizmning ishchanlik qobiliyati pasayishi tushuniladi. Bu fiziologik jarayon bo'lib, tormozlanishning oxirgi pog'onasi hisoblanadi. Tormozlanish dastlab bosh miya yarimsharlarining yuqori po'stloq qismiga, so'ngra nerv sistemasining quyi qismlariga tarqalib, organizmni bo'shashtiradi. Darsda charchashning birinchi bosqichi yuzaga kelganda o'quvchilarning o'zlari faol o'qish jarayonidan to'xtab, sinfdan ozgina shovqin-suron ko'tariladi. Charchashning keying bosqichida qo'zg'alish protsesslarining bo'shishi amalga oshadi. Tormozlanish protsesslari qo'zg'alish protsessidan ustun turadi. I.P. Pavlov tormozlanish protsessining ahamiyati haqida:

«Charchash tormozlanish proessining avtomatik ichki qo‘zg‘ovchilardan biridir» - deb yozgan edi. Ortiqcha ishlaganda yoki charchaganliklari ko‘rinib turgan bir vaziyatda mashg‘ulotni davom ettirish shunday holni keltirib chiqaradiki, uni I.P. Pavlov chegaradan “tashqi yoki himoyalash tormozlanishi” deb atagan edi, bu tormozlanish po‘stloqning nerv hujayralarini zo‘riqib ketishidan himoya qiladi. Po‘stloq hujayralarining tez zo‘riqib ketib tormozlangan holatga o‘tishi ayni bir sharoitda bosh miya quyi bo‘limlari hujayralarining chidamliligiga keskin sur‘atda zid keladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida charchashning eng dastlabki bosqichlari uchraydi. Yuqori sinf o‘quvchilarida charchash vaqtida ham ishlash qobiliyatlarini davom ettira oladilar. Lekin ko‘p ishlash natijasida ish qobiliyati pasayadi. Charchashda aqliy mehnat natijasining kamayishi asosiy belgi hissoblanadi. Aqliy charchashdan bilan ish faoliyatining odatdagi susayishini farq qilish lozim. Aqliy charchash orta borgan sari bolaning bajarayotgan ishida unum bo‘lmaydi. Aqliy va jismoniy charchash o‘zaro aloqadordir. Buni birinchi marta Italiya olimi Mosso aniqlagan. Aqliy charchash oshib ketishi bajarilayotgan jismoniy ishning samaradorligini kamaytiradi yoki aksincha, jismoniy charchash toliqish aqliy mehnatga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Aqliy toliqishda yana diqqatning susayishini, xotiraning pasayishini, fikrlash va tasavvur qilishning buzilishini ham amalga oshadi. Umumiy qilib aytganda dars vaqtida aqliy mehnatning yuqori mahsuldorligini ta’minlash, charchashni oldini olish choralari quyidagilardan iborat bo‘lishi kerak:

1. O‘qituvchi yangi materialni o‘quvchining optimal ish qobiliyatiga ega bo‘lgan vaqtida tushuntirishi;
2. Darsning birinchi yarmida, dars berishning faol usullarini qo‘llab, o‘quvchi diqqatini uzoq vaqt bitta predetda ushlab turmasdan tushuntirishi;
3. Dars berish usulini o‘zgartirib turish uni yuqori saviyada olib borish;
4. Sinf xonalarini tanaffus paytida shamollatish;
5. O‘quvchi faoliyatini turli vazifalarga jalb qilish, o‘quv texnika vositalarini keng qo‘llash, ammo o‘quv texnika vositalaridan, televizordan, dasturlashtirilgan ovoz yozish apparatlaridan foydalanishning o‘zi asosiy gigiyena qoidalariga qat’iy rioya qilishni talab qiladi (dars vaqtida kadaskop, proektor va boshqa texnik vositalarda foydalanilganda xonaning qorong‘u bo‘lishi, darsga tayyorlanishning ko‘p vaqt talab etishi
6. Dars materialini tushuntirishda ko‘rgazma qurollardan (rasmlar namoysh qilish, tajribalar ko‘rsatish) didaktik o‘quv vositalardan maksimal foydalanish;
7. Dars oralig‘ida jismoniy daqiqalar o‘tkazish: har bir darsda jismoniy daqiqalari o‘tkazilishi lozim. Bu o‘quvchilarning aqliy charchashini oldini oladi, bu vaqtda fortochkalar yoki derazalar ochib qo‘yilishi kerak (Sodiqov.Q., 2009).

Dars vaqtida aqliy charchashning oldini olish, o'quvchilar diqqatini jalb qilish uchun dars vaqtida quyidagi metodlarni qo'llash yaxshi samara beradi:

1. "Kuylab javob berish" metodi. Bu metodda o'quvchilar yangi darsga oldindan tayyorlanib keladilar va yangi mavzu o'qituvchi tomonidan tushuntirib berilgandan so'ng o'quvchilarga dars mavzusi haqida doskaga chiqib gapirishga ruxsat beriladi. O'quvchilar navbat bilan doskaga chiqib, mikrofon yordamida mavzu haqida so'zlab beradilar. Bu o'quvchida notiqlik qobiliyatini, jamoat oldida o'zini erkin tutishini rivojlantiradi, yangi mavzu ko'p takrorlanib, boshqa o'quvchilarning ham eslarida qolishi oson bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sodiqov.Q., Aripov.S.H., Shahrudova.A.G., Yosh fiziologiyasi va gigiyena. – Toshkent: "Yangi asr avlodi" nashriyoti, 2009. – 106 b.

2. Аникина Т.А., Зефирова Т.Л., Русинова С.И., Ситдиқов Ф.Г., Билалова Г.А., Дикопольская Н.Б., Зайнеев М.М., Крылова А.В., Побежимова О.К., Зверев А.А. Возрастная анатомия, физиология и гигиена. Учеб. Пособ. – Казань.: 2013-у. – 54с.

UILYAM GOLDINGNING “PASHSHALAR HUKMDORI” ASARIDA
ILGARI SURILGAN G’OYALAR. PERSONAJLAR TASVIRI

*Namangan davlat universiteti Magistratura bo’limi
Mamajonova Xusnora Ravshanbek qizi*

Annotatsiya: ushbu maqolada Uilyam Goldingning asarlari va unda ilgari surilgan falsafiy qarashlar, personajlar tahlili yuzasidan so’z yuritiladi. Shu bilan bir qatorda, personajlar va hikoyadagi voqealarning real hayotga qay darajada yaqin ekanligi ham diqqat markaziga olingan.

Kalit so’zlar: “Pashshalar hukmdori”, roman, Ralf, manifest, hukumat, personaj, g’oya.

IDEAS ADVANCED IN WILLIAM GOLDING'S LORD OF THE FLIES.
PORTRAIT OF CHARACTERS

*Master's department of Namangan State University
Mamajonova Xusnora Ravshanbek qizi*

Abstract: this article discusses the works of William Golding and the philosophical views advanced in it, as well as the analysis of characters. In addition, attention was paid to how close the characters and events of the story are to real life.

Key words: “The Lord of the Flies”, novel, Ralph, manifesto, government, character, idea.

Jahon adabiyoti durdonalarining tahlili va ular ustida olib asarlarni taqdim qilib jahon adabiyoti va ingliz adabiyoti rivojiga katta borilayotgan tadqiqotlar kunga kunga dolzarb ahamiyat kasb etib falsafiy qarashlarni qamrab olgani sababli ham bugunning dolzarb asarlar sirasiga kiradi. Golding kelmoqda. Badiiy asarlar insonga judayam kuchli ta’sir ko’rsatadi. Bunda yozuvchining asarni qay tilda va qay yo’sinda yaratgan ekanligi muhimdir. Xususan mashxur britaniyalik yozuvchi, shoir va dramaturg Uilyam Golding ham o’z kitobxonlariga o’nlab betakror asarlar taqdim etib jahon va britaniya adabiyoti rivojiga katta hissa qo’shgan. Uning eng mashxur asari 1954- yilda nashr etilgan “Pashshalar hukmdori” nomli romanidir, yozuvchining bu asari adabiyot yo’nalishida Nobel mukofotiga sazovor bo’ldi va asar asosida filmlar ham suratga olindi. Romanda adib insoniyatning tabiatga nisbatan pessimizmini yaqqol chizgilar bilan tasvirlab bergan. Asarning nomlanishi ham o’ziga xos. Butun bir asar davomida bu nom faqatgina bir marta keltirib o’tilgan xolos. Romanga bu nomning berilishi esa Goldingga T. Eliot tomonidan taklif qilingan, kitobning nomi budparast xudoning

ibroniycha nomidan so'zma-so'z tarjimasi - Baal ovozi(bbĜ zbō), uning nomi (Beelzebub) nasroniylikda iblis bilan bog'langan.[1]

“Pashshalar hukmdori” asari yadro urushlari paytida samalyot halokati natijasida Angliyadan evakuatsiya qilingan bir guruh har xil yosh va tabaqadagi bolalarning kimsasiz orolga tushib qolishlari, ularning bu oroldagi qisqa muddatli hayotidan hikoya qiladi. “Pashshalar hukmdori” romani drammatik asarlar sirasiga kirib, ramziy ma'nolarga juda ham boy. Asar allergoriya hisoblanadi – undagi voqealar to'qima hikoya bo'lsa ham bizning ayni paytdagi dunyoyimizga oyna tutadi. Kitobxon romanni o'qish mobaynida osonlik bilan asarda ilgari surilgan g'oyalarni ilg'ab olishi mumkin. Asarda haqiqiy hayotda yuzaga keladigan va insoniyat yuzlab yillardan beri ro'baro bo'lib kelayotgan quyidagi konfliktlarni ko'rishimiz mumkin:

- Sivilizasiya va yovvoyilik ;
- Individualism va kollektivizm;
- Diktatura va demokratiya;

Asarda ilgari surilgan g'oyalar haqida turli manbaalarda turlicha izohlar berilgan. “Pashshalar Hukmdori”da sivilizasiya va yovvoyilik g'oyalarini quyidagilar misolida ko'rishimiz mumkin. Asarning markaziy konflikti har bir inson tabiatida bo'lgan ikki impuls o'rtasida kechadi. Biri qonun-qoidalarga bo'ysunish, hamma uchun barobar bo'lgan umumiy odob – axloq qoidalarini buzmaslik, jamoa manfaatiga qarshi bormaslik bo'lsa, ikkinchisi esa shaxsning faqatgina o'z xohishlaridan kelib chiqib harakat (yoki harakatsizlik) qilishi, boshqalar ustidan hukmronlikka ega chiqish uchun zo'ravonlikdan tap tortmaslik, o'z istaklariga erishish yo'lida boshqalarni qurbonlik qilish kabilardir.[2]

Bebaho asar yaralishidagi yana bir unsur, asardagi individualizm va kollektivizmning kichik lekin o'ta ta'sirli saxnalar bilan ifolanganidir. Orolida paydo bo'lgan ko'plab muammolar – olov (signal)ning o'chib qolishi, boshpanalar yetishmovchiligi, Ralf jamoasining tarqalib ketishi, Piggining o'limi – bitta bolaning jamoa manfaatidan emas, o'z manfaatlaridan kelib chiqib harakatlanishi oqibatida kelib chiqadi. Bolalar ishlash o'rniga o'yinni tanlashgani uchun boshpanalar qurilmaydi; Jek ovga berilgani uchun olov o'chib qoladi; Jek bolalarga go'sht va erkinlik va'da qilgani uchun jamoa ikkiga bo'linib ketishi kabi saxnalarda individualizmni ayrim jihatlarini ko'rishimiz mumkin. Ralfning barcha uchun manfaatli lekin bolalardan mehnat talab qiladigan siyosati oqilona bo'lsa ham, bolalar Jekka qo'shilishadi. Ammo Jekning yolg'onlari fosh bo'ladi. Bu esa uning bolalarni zo'ravonlik va qo'rquv bilan ushlab turishga undaydi. Aslida bundan hokimiyatga o'ch Jek va uning qonxo'r o'ng qo'li Rojer zavq olishlari singari tasvirlarda ham yana bir bor individualizm va kollektivizmga guvoh bo'lamiz

Adib romanda Ralfning jamoasi misolida demokratiyaning o'ziga xos kichik shaklini tasvirlashga harakat qilgan. Unga ko'ra jamoada hamma o'z fikrini aytish

huquqiga ega bo'lgan, hattoki jamoadagi eng kuchsiz kichkintoylar (5-6 yoshli bolalar) ham. Voqealar rivoji shuni ko'rsatadiki, Ralf jamoaning manfaatini o'ylaydigan oqil yo'lboshchi, Piggi esa uning dono maslahatchisi. Jamoaning asosiy g'oyasi oroldan tezroq qutqarilish bo'lganligi sababdan ham jamoaning har bir vakiliga alohida vazifalar yuklatib qo'yiladi. Demokratiyaning yorqin dalillaridan biri jamoaning lideri ovoz berish yo'li bilan saylanishidir. Jekning jamoasi esa, aksincha, bir kishining hukmiga bo'ysuniladigan, zo'ravonlik va qo'rquv ostida ushlab turiladigan diktatorlik jamiyatiga o'xshaydi. Bunda barcha xatti-harakatlar bir kishining kayfiyatiga qarab belgilanadi. Agar kimdir bosh ko'tarsa, zudlik bilan shafqatsiz jazolash mexanizmi (Rojer) ishga tushadi. Bu jamoada tugal g'oyaning o'zi yo'q. Faqatgina mavjud bo'lmagan maxluqdan himoya bor degan yolg'on va liderning vaxshiyliги guruhni ushlab turadi.[3]

Pashshalar Hukmdoridagi qahramonlar hali bola bo'lsalarda, ularda yovuzlik qilishga moyillik bor. Asarda sodir bo'ladigan har bir ko'ngilsiz voqea kattalar dunyosidagi voqealar bilan parallel ravishda rivojlanadi. Orolida bolalar ikkiga bo'linib bir-biri bilan urushishadi. Vaholanki, oroldan tashqarida ham ikki katta guruh o'rtasida yadroviy urush bo'lgan. Orolida begunoh bolalar bir kishining hukmronlikka bo'lgan chanqog'ini qondirish uchun o'ldiriladi, xuddi kattalar dunyosidagidek. Bolalarning ikkita alohida guruhida ikki xil hukumat amal qiladi: biri tenglik, plyuralizm va erkinlikka asoslangan bo'lsa, ikkinchisi totalitar, zo'ravon va qo'rquv ustiga qurilgan tizim. Kattalar dunyosida ham mana shunday turli xil xarakteristikalariga ega hukumatlar faoliyat yuritadi. Asar xulosasiga ko'ra yovuzlik inson tabiatiga xos fenomen va undan bolalar ham holi emas degan fikr paydo bo'ladi.[4] Shu va shunga o'xshash voqealar ketma ketligi asnosida yozuvchi jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni ifodalaydi.

Asardagi qahramonlar ham shunchaki tanlanmagan ekanligini asarni o'qib ko'rgan odam darxol sezishi haqiqatdan uzoq emas. Chunki, asardagi bosh qahramon Ralf obrazi asarning asosiy protogonisti. Ushbu qahramon sivilizatsiya va tartibni ifodalaydi. Piggi obraziga to'xtaladigan bo'lsak, Piggi jismonan qolganlardan kuchsizroq lekin, muammolarga yechim topishda o'ta ustakor tarzida tasvirlanib, yozuvchi romandagi Piggi shaxsida ilm – fan, bilim va tafakkurni gavdalantirgan. Anarxiya, diktatura va totalitarizm, zo'ravonlik razmlari sifatida ko'rsatilgan qahramon esa – Jekdir. U hikoyadagi asosiy antagonist(salbiy qahramon). Dunyodagi ma'rifat va ezgulikni ochib berish maqsadida yaratilgan qahramon bu Saymon. Insoniyatdagi yovuzlik va sadistik tabiatni tasvirlovchi asar qahramoni Rojer hisoblanib, u Jekning o'ng qo'li va yovvoyi obrazini gavdalantirgan. Jamiyatning ko'pchilik qismini ifodalaydigan, hokimiyatga da'vogar ikki tomondan biriga qo'shilganda o'sha tomonning g'alabasini ta'minlovchi simvolik personajlar sifatida egizak Sem va Erikarning tanlanishi ham yozuvchining o'z vazifasini naqadar

mukammal bajargan ekanini yorqin isbotidir. Egizaklar asarda Ralfning eng sodiq, ishongan jonkuyar do'stlari bo'ladi. Ular bilan bir qatorda kichik yoshdagi bolalarning ham asarga kiritilishi juda muhim hisoblanib, ularning timsolida Golding oddiy xalqni ko'rsatib berishga urinadi.

Umuman olganda, "Pashshalar hukmdori" va unga o'xshash allergorik xarakterga ega bo'lgan asarlar bevosita va bilvosita reallikka da'vo qiladi. Har bir voqea va konfliktlar, ilgari surilgan g'oyalar majmuasi kabilar inson va insonning atrof muhit bilan uzviy aloqasi, munosabatlaridan kelib chiqadi. Qisqa qilib aytadigan bo'lsak "Pashshalar hukmdori" bugungi kunda haqiqiy manifest, "o'qish shat" deb hisoblanuvchi asar va haqiqiy bashorat, zamonaviy jamiyat muammolariga e'tiborga chaqiriq deyish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://www.uplift.uz/kitoblar/uilyam-goldingning-pashshalar-hukmdori-kitobi-xulosasi/>
2. <https://moscsp.ru/uz/povelitel-muh-protivostoyanie-dvuh-vozhdei-povelitel-muh-hudozhestvennyi.html>
3. <https://moscsp.ru/uz/povelitel-muh-protivostoyanie-dvuh-vozhdei-povelitel-muh-hudozhestvennyi.html>
4. <https://william-golding.co.uk/about-william-golding#:~:text=In%20addition%20to%2012%20novels,wanted%20to%20be%20a%20writer.>

SAINT-VENANT TENGLAMALARI SISTEMASI

Davronova Sevara
O'zMU magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada Saint- Venant tenglamalar sistemani ochiq kanallarda suvni tarqalishini tasvirlanishini keltirib o'tdik.

Kalit so'zlar: Saint-Venant tenglamalari, ochiq kanallar, matritsa, gorizontal suv tezligi.

Аннотация

В этой статье мы упоминали, что система уравнений Сен-Венана описывает распределение воды в открытых каналах.

Ключевые слова: уравнения Сен-Венана, открытые каналы, матрица, горизонтальная скорость воды.

Annotation

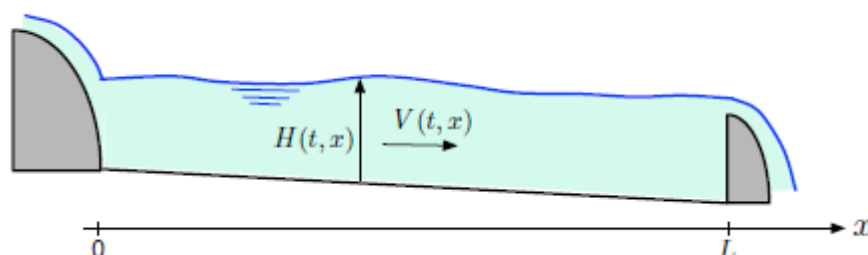
In this article, we mentioned that the system of Saint-Venant equations describes the distribution of water in open channels.

Key words: Saint-Venant equations, open channels, matrix, horizontal water velocity.

Saint-Venant tenglamalari (sayoz suv tenglamalari) ochiq kanallarda suvning tarqalishini tasvirlaydi (2.1-rasm)[Barre de Saint-Venant (1871),].Oddiy holatda doimiy burchakka ega bo'lgan kanalning to'rtburchak kesimi va birlikning kengligi, Saint-Venant modeli ikki muvozanat qonunlari sistemasidir. $H(t, x)$ suv chuqurligi va $V(t, x)$ - gorizontal suv tezligi.

$$\begin{aligned} \partial_t H + \partial_x (HV) &= 0, \\ \partial_t V + \partial_x \left(\frac{V^2}{2} + gH \right) + \left(C \frac{V^2}{H} - gS_b \right) &= 0, \end{aligned} \tag{2.10}$$

Yana aniqki, $V(t, x)$ vertikal suv ustunida o'rtacha hisoblangan gorizontal tezlikni bildiradi. S_b - doimiy quyi nishab, g - doimiy tortishish tezlashish va C – doimiy ishqalanish koeffitsienti. Birinchi tenglama massa muvozanat va ikkinchi tenglama momentum balansi.

Rasm 2.2: Doimiy pastki qismida ochiq kanalli havzaning ma'lum bir qismi ko'rinishi yassi va to'rtburchak kesim.

Ushbu model $Y_t + F(Y) Y_x + G(Y) = 0$ umumiy yarim regrali shaklida yozilgan.

$$Y \square \begin{pmatrix} H \\ V \end{pmatrix}, \quad F(Y) \square \begin{pmatrix} V & H \\ g & V \end{pmatrix}, \quad G(Y) \square \begin{pmatrix} 0 \\ CV^2H^{-1} - gS_b \end{pmatrix}.$$

$F(Y)$ matritsasining xos qiymatlari $V + \sqrt{gH}$ va $V - \sqrt{gH}$.

Froude raqami deb ataladigan bo'lsa oqim subkritik (yoki fluvial) deb aytiladi.

$$Fr = \frac{V(t, x)}{\sqrt{gH(t, x)}} < 1.$$

Bunday holda, sistema xarakterli tezlik bilan giperbolikdir

$$\lambda_1(Y) = V + \sqrt{gH} > 0 > -\lambda_2(Y) = V - \sqrt{gH}.$$

Riman koordinatlari, deb ta'riflanishi mumkin va ularo'zgartirilishi mumkin

$$R_1 = V + 2\sqrt{gH}, \quad R_2 = V - 2\sqrt{gH}$$

$$H = (R_1 - R_2)^2 / 16g, \quad V = (R_1 + R_2) / 2.$$

Ushbu koordinatalar yordamida sistema xarakterli shaklda yozilgan

$$R_t + \Lambda(R)R_x + C(R) = 0$$

$$\Lambda(R) \square \begin{pmatrix} \lambda_1(R) & 0 \\ 0 & -\lambda_2(R) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \frac{3R_1 + R_2}{4} & 0 \\ 0 & \frac{R_1 + 3R_2}{4} \end{pmatrix}$$

$$C(R) \square \begin{pmatrix} 4gC\left(\frac{R_1 + R_2}{R_1 - R_2}\right)^2 & -gS_b \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix}.$$

USING CORRECTLY WITH VOCABULARY BOOKS

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI TALABASI
RUSTAMOVA ZUMRAD SHAVKATOVNA

Annotatsiya: Ushbu maqola lugʻat kitoblar haqida va ulardan qanday foydalanish kerakligi, shevaga xos soʻzlar haqida umumiy maʼlumotlar keltirilgan.

Kalit soʻzlar: Lugʻat, shevaga xos soʻzlar, mental leksika, konstruktsiya.

Abstract: This article provides general information about dictionaries, how to use them, and dialectal words.

Key words: Dictionary, dialectal words, mental lexicon, construction.

Аннотация: В этой статье представлена общая информация о словарях, о том, как ими пользоваться, и о диалектных словах.

Ключевые слова: словарь, диалектные слова, мысленная лексика, конструкция.

The mental lexicon is defined as a mental dictionary that contains information regarding a word, such as its meaning, pronunciation, and syntactic characteristics.

The mental lexicon is a construct used in linguistics and psycholinguistics to refer to individual speakers' lexical, or word, representations. However, there is some disagreement as to the utility of the mental lexicon as a scientific construct.

The mental lexicon differs from the lexicon more generally in that it is not just a collection of words; instead, it deals with how those words are activated, stored, processed, and retrieved by each speaker. An individual's mental lexicon changes and grows as new words are learned and is always developing, but there are several competing theories seeking to explain exactly how this occurs. Some theories about the mental lexicon include the spectrum theory, the dual-coding theory, Chomsky's nativist theory, as well as the semantic network theory. Neurologists and neurolinguists also study the areas of the brain involved in lexical representations.

Recent studies have also shown the possibility that the mental lexicon can shrink as an individual ages, limiting the number of words they can remember and learn. The development of a second mental lexicon (L2) in bilingual speakers has also emerged as a topic of interest, suggesting that a speaker's multiple languages are not stored together, but as separate entities that are actively chosen from in each linguistic situation.

Although the mental lexicon is often called a mental "dictionary", in actuality, research suggests that it differs greatly from a dictionary. For example, the mental lexicon is not organized alphabetically like a dictionary; rather, it seems to be organized by links between phonologically and semantically related lexical items. This is

suggested by evidence of phenomena such as slips of the tongue, for instance replacing anecdote with antidote.

While dictionaries contain a fixed number of words to be counted and become outdated as language is continually changing, the mental lexicon consistently updates itself with new words and word meanings, while getting rid of old, unused words. The active nature of the mental lexicon makes any dictionary comparison unhelpful. Research is continuing to identify the exact way that words are linked and accessed. A common method to analyze these connections is through a lexical decision task, in which participants are required to respond as quickly and accurately as possible to a string of letters presented on a screen to say if the string is a non-word or a real word.

In the sample model of the mental lexicon pictured to the right, the mental lexicon is split into three parts under a hierarchical structure: the concept network (semantics), which is ranked above the lemma network (morphosyntax), which in turn is ranked above the phonological network. Working in tandem with the mental lexicon, in particular with the phonological network, is the mental syllabary, which is responsible for activating articulatory gestures in response to the phonological network. According to the theory which this diagram illustrates, different components both within and outside of the mental lexicon are linked together by neural activations called S-pointers, which form pathways together with large clusters of neurons called buffers (e.g. "concept production" and "word audio" in the diagram).

One theory about the mental lexicon states that it organizes our knowledge about words "in some sort of dictionary." Another states that the mental lexicon is "a collection of highly complex neural circuits". The latter, semantic network theory, proposes the idea of spreading activation, which is a hypothetical mental process that takes place when one of the nodes in the semantic network is activated, and proposes three ways this is done: priming effects, neighborhood effects, and frequency effects, which have all been studied in depth over the years.

Priming is a term used in lexical decision tasks that accounts for decreased reaction times of related words. Interchangeable with the word "activation" in many cases, priming refers to the ability to have related words assist in the reaction times of others. In the example above, the word bread "primed" butter to be retrieved faster.

Neighborhood effects refer to the activation of all similar "neighbors" of a target word. Neighbors are defined as items that are highly confusable with the target word due to overlapping features of other words. An example of this would be that the word "game" has the neighbors "came, dame, fame, lame, name, same, tame, gale, gape, gate, and gave," giving it a neighborhood size of 11 because 11 new words can be constructed by only changing 1 letter of "game". The neighborhood effect claims that words with larger neighborhood sizes will have quicker reaction times in a lexical

decision task suggesting that neighbors facilitate the activation of other neighborhood words.

Frequency effects suggest that words that are frequent in an individual's language are recognized faster than words that are infrequent. Forster and Chambers, 1973, found that high frequency words were named faster than low frequency ones, and Whaley, 1978 found that high frequency words were responded to faster than low frequency ones in a lexical decision task.

In the spectrum theory, at one end "each phonological form is connected to one complex semantic representation", at the opposite end, homonyms and polysemes have their "own semantic representation[s]". The middle of the spectrum contains the theories that "suggest that related senses share a general or core semantic representation". The "dual coding theory (DCT)" contrasts multiple and common coding theories. DCT is "an internalized nonverbal system that directly represents the perceptual properties and affordances of nonverbal objects and events, and an internalized verbal system that deals directly with linguistic stimuli and responses". Others work around Chomsky's theory that "all syntactic and semantic features are included directly in the abstract mental representation of a lexical word".

Alternative theories

Not all linguists and psychologists support the mental lexicon's existence and there is much controversy over the concept. In a 2009 article, Jeffrey Elman proposes that the mental lexicon does not exist at all. Elman suggests that because context, both linguistic and nonlinguistic, is fundamentally inseparable from language, the human mind should be viewed more holistically when discussing the storage of lexical information. In Elman's view, this is a more realistic approach than assuming that the mental lexicon stores every minute contextual detail about every single lexical item. Elman states that words are not observed "as elements in a data structure" that are "retrieved from memory, but rather as stimuli that alter mental states".

Conclusion.

In conclusion, we can say that, Most speakers of American English are aware of some uniquely British terms. It is generally very easy to guess what some words, such as BrE "driving licence", mean, the AmE equivalent being "driver's license". However, use of many other British words such as naff (slang but commonly used to mean "not very good") are unheard of in American English.

References:

1. Hill, H. C., Beisiegel, M., & Jacob, R. (2013). Professional development research: Consensus, crossroads, and challenges. *Educational Researcher*, 42(9), 476–487.
2. TNTP. (2015). *The mirage: Confronting the hard truth about our quest for teacher development*. Brooklyn, NY: TNTP.
3. Easton, L. B. (2008). From professional development to professional learning. *Phi Delta Kappan*, 89(10), 755–761; Fullan, M. (2007). *The new meaning of educational change*, 4th edition. New York City, NY: Teachers College, Columbia University.

METHODOLOGY OF TEACHING VOCABULARY

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI TALABASI
XO'JAMQULOVA MOHINUR NODIRJON QIZI

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabda lug'at ustida ishlash metodikasi, uning asosiy yo'nalishlarini o'rganish, maktabda nutq o'stirishning muhim vazifalaridan biri ekanligi hamda lug'at ustida ishlashni yaxshilash, tartibga solish, uning asosiy yo'nalishlarini ajratish va asoslash, o'quvchilarning lug'atini boyitish jarayonini boshqarish haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: maktab, so'z, lug'at, lug'at tarkibi, leksikologiya, nutq, metodika.

Abstract: In this article, the methodology of working on vocabulary at school, studying its main directions, that it is one of the important tasks of speech development at school, as well as improving and organizing work on vocabulary, separating and justifying its main directions, it is about managing the process of enriching students' vocabulary.

Key words: school, word, dictionary, vocabulary structure, lexicology, speech, methodology.

Аннотация: В данной статье рассмотрена методика работы над лексикой в школе, изучение ее основных направлений, что является одной из важных задач развития речи в школе, а также совершенствование и организация работы над лексикой, выделение и обоснование ее основных направлений. , речь идет об управлении процессом обогащения словарного запаса учащихся.

Ключевые слова: школа, слово, словарь, словарная структура, лексикология, речь, методика.

After children learn to read independently, their vocabulary is greatly influenced by books, newspapers, and magazine materials. That is why independent reading outside the classroom and forms of guidance are considered to be the most important sources of enriching students' vocabulary and developing their speech.

Grammar and spelling lessons with the help of special exercises help to master many words and terms, students learn words that express subject, sign, action, count, order. In these lessons, students' vocabulary is organized, grouped in the process of studying word groups, vocabulary is clarified by studying word structure, word formation, word change; they begin to use the words they have learned in their speech, and as a result, their vocabularies are activated. Pupils' vocabulary is enriched and organized with the help of special lexical-logical exercises. In addition, the texts of movies and TV shows, the speeches of teachers and other school and non-school institutions also enrich the pupils' vocabulary. are sources of enrichment and improvement. Different dictionaries are a very useful guide in vocabulary enrichment.

There is a "Spelling dictionary" for elementary school students. The teacher uses various dictionaries (synonyms, antonyms, phraseological dictionaries of the Uzbek language, various terminological dictionaries) for information and material selection. successfully uses nouns. Explaining the meaning of a word. Explaining the meaning of a sentence enriches the students' vocabulary and develops their speech. The terms of subjects taught in primary grades are also words that need to be explained. are included in the list. Explaining the meaning of terms helps to better understand the concept that this word means. For example, by explaining the meaning of the term subject, students will learn that the subject is used in a broad sense, that all objects, events, and concepts in nature are called subjects. It helps them to quickly understand terms like noun, adjective, number, verb. Students should not be distracted from the topic. For this purpose, during the preparation for each lesson, the teacher determines the words whose meaning needs to be explained, the most convenient ways to explain them, and where to explain them in the lesson.

It takes very little time to explain the meaning of the word and does not know the main meaning of the lesson, which is encountered for the first time in the texts of textbooks.

Some words are explained before reading the text. In the process of reading the text, it is necessary to stop explaining the meaning of words. If there is a need to explain a word while reading the text, the meaning of the word is briefly explained without distracting the attention of the readers from the content of the text.

The methodology uses the following methods of explaining words:

1. Explain the word based on the context. In this case, the word that the students do not understand is explained with the help of a sentence (or text) that uses words that are understandable to them;
2. Explain the meaning of the word using the dictionary and the explanation given under the text in the textbooks. It is important to teach students to independently understand the meaning of words using the explanation;
3. Explain the meaning of the word using the synonym of the same word. For example, sabo - breeze, defense - protection, musician - musician, country - homeland, building, samo — like the sky. When explaining a word by choosing a synonym, it is necessary to indicate the stylistic (methodical) significance of this word;
4. Explaining the concept expressed by an unfamiliar word by comparing it to the concept expressed by a familiar word (its antonym). For example, the concept of ishchan can be explained by comparing the concept of clangasa, the word truthful to the word liar. Words and phrases used figuratively, descriptive quotes, proverbs are also explained using the method of comparison;
5. Explain the word with a concept close to itself - another expression. In this case, the explanation of the word to be explained should be short and clear. For example,

arbitrariness means doing things as you wish, doing things as you wish; specialist - owner of a profession; the eagle is a sharp-eyed bird that flies far; a dish made of mesh cowhide; guidon is a container for gui, etc. Some words are explained by explaining their function. For example, a combine harvester is an agricultural machine that harvests, threshes, and cleans grain at the same time; excavator is a machine that simultaneously digs the ground and loads the soil into a truck; airfield - a place where airplanes stay, take off or land, etc.

6. Explain the word by explaining the main sign of the object. A shark is a very large predatory fish that lives in the oceans.

7. To explain the meaning of words expressing moral, abstract concepts with the help of examples. For this, the actions of the hero of the work, who has a moral virtue, are analyzed from the artistic work studied by the students.

CONCLUSION

In short, working on explaining the meaning of words enriches students' vocabulary and makes their speech more fluent. Figurative words and artistic speech units used figuratively are explained after reading the text, because their meaning is best understood from the content of the text and the context. Especially when reading parables, the figurative words in it cannot be explained before or during the reading of the work.

REFERENCES:

1. Botirova, S. (2020). The Role of Artistic Psychology in the Metaphorical Harmony of Man and the Reality of Life. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 9(4), 16-20.
2. Mardonov, S., Khodjamkulov, U., Botirova, S., & Shermatova, U. (2020). The Need to Educate Young People with the Spirit of Patriotism in the Context of Globalization. *Journal of Critical Reviews*, 7(12), 166-169.
3. Botyrova Sh.I. (2020). For Students of Philology Teaching Literary Conditions of Learning Basic Analysis. *Science and Education*, 7(5), 110-113.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI O‘QITISH TARIXIDAN

*URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI TALABASI
OTABOYEVA ELINUR RUSLANBEK QIZI*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek xalqining ilm-fanning rivojlanishidagi o‘rni va ona tili o‘qitish metodikasida yaratilgan qo‘llanmalar to‘g‘risida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Grammatika va orfografik materiallar, ko‘nikma, malaka.

Аннотация: В данной статье рассказывается о роли узбекского народа в развитии науки и о созданных методических пособиях по методике обучения родному языку.

Ключевые слова: Грамматический и орфографический материал, навыки, компетентность.

Abstract: This article describes the role of the Uzbek people in the development of science and the manuals created in the methodology of teaching the native language.

Key words: Grammar and spelling materials, skills, competence.

O‘zbek xalqi juda qadim zamonlardayoq ilm-fanga katta e‘tibor bilan qaragan va uni rivojlantirishga harakat qilgan. Ibn Sino, Beruniy, al-Xorazmiy, Amir Temur, Ulug‘bek va boshqa ko‘plab allomalar ilm-fanni dunyoga tanitganlar.

Ilm-ma‘rifatga beqiyos hurmat bilan qaragan xalqimiz qanday qiyinchilik va to‘siqlar bo‘lmasin, o‘z farzandlarining savodli bo‘lishini orzu qilganlar, ularni yoshligidanoq maktabga o‘qishga berganlar. Maktabdor domlalar o‘z usullari va tajribalariga asoslanib bolalarga saboq berganlar. Demak, O‘zbekistonda o‘qitishning o‘ziga xos usullari mavjud bo‘lgan va ular rivojlanib borgan. Bu jarayon silliq kechmagan, ba‘zi xato va kamchiliklarga ham yo‘l qo‘yilgan.

Chunonchi, XX asrning 20-yillarida maktabni rivojlantirishda juda jiddiy xatolarga yo‘l qo‘yildi. Kompleks dasturlarda ona tilini o‘rganish tizimi buzildi: grammatik, orfografik ko‘nikmalarga yetarli ahamiyat berilmadi. Savod o‘rgatishda yaxlit so‘z metodi tilning fonetik xususiyatlariga mos kelmadi, analitiksintetik ishlar taminlanmadi, puxta, to‘g‘ri yozuv masalalari uchun zamin yaratilmadi. Keyinchalik 1931-yil 5-sentabrda qabul qilingan „Boshlang‘ich va o‘rta maktab haqida“gi, 1932-yil 25-avgustda qabul qilingan „Boshlang‘ich va o‘rta maktab o‘quv dasturlari rejimi haqida“gi qarorlar yuqoridagi kabi yo‘l qo‘yilgan xato va kamchiliklarni bartaraf qilishda va o‘quv mashg‘ulotlari tizimini ishlab chiqishda maktabga va o‘qituvchilarga yordam berdi. Tezlik bilan savod o‘rgatishda analitiksintetik tovush metodi qayta tiklandi. Grammatik, orfografik materiallarni izchil o‘rgatishga, o‘quvchilarning har tomonlama savodli bo‘lib, madaniy nutqni egallashlariga katta ahamiyat berila

boshlandi. O'quvchilar va o'qituvchining o'quv mehnatini tashkil etishning asosiy shakli bo'lgan dars metodikasi muvaffaqiyatli ishlana boshlandi.

O'tgan asrning 50—70-yillari mobaynida boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi sohasida anchagina qo'llanmalar yaratildi. Bu yillarda ona tili o'qitish metodikasi fan sifatida rivojlana boshladi, umumiy pedagogik, didaktik va psixologik xarakterdagi ilmiy tekshirishlarning natijalari ona tili o'qitish metodikasini takomillashtirish va yangi metodika yaratishga imkon berdi.

O'zbek tilshunosligi sohasidagi muvaffaqiyatlar ham tilni o'zlashtirish jarayoniga va metodikaning rivojlanishiga jiddiy yordam ko'rsatdi. Xuddi shuningdek, bu fanning rivojlanishiga o'qituvchilarning ommaviy ish tajribalarini o'rganish, umumlashtirish katta ijobiy ta'sir ko'rsatdi. O'sha davrdagi jurnallarda o'nlab metodik maqolalar bosilib chiqdi. 1955-yildan boshlab pedagogika institutlari qoshida boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari tayyorlaydigan fakultetlar ochila boshlandi. Bu ham ona tili o'qitish metodikasining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi, ya'ni boshlang'ich sinf o'qituvchilarining umumiy va maxsus tayyorgarlik darajasi o'sdi. Institutlar qoshidagi kafedralarda ishlovchi ilmiy xodimlar metodik masalalarni chuqur, ilmiy asosda hal qilishga harakat qildilar.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq ona tili o'qitishga katta ahamiyat berila boshlandi. Bunda 1989-yil 21-oktabrda „O'zbek tiliga Davlat tili maqomini berish haqida“gi qaror alohida o'rin tutadi. Ta'lim sohasidagi bu o'zgarishlar ona tili o'qitish metodikasida ham bir qator imkoniyatlarni yuzaga keltirdi. Bu yangiliklardan ko'plari maktablarda amaliyotga tatbiq qilinmoqda, ba'zilar hozircha sinovdan o'tkazilmoqda. Sinov davrida, birinchidan, o'quvchiga, uning darsdagi va darsdan tashqari vaqtdagi o'quv mehnatiga, u duch kelayotgan qiyinchiliklarga, ko'nikma-malakalarini va rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish metodikasiga ko'proq ahamiyat berilmoqda. Ikkinchidan, ta'lim jarayonida bolaning fikrlash qobiliyatini o'stirish, mustaqilligini va o'quv ishlari jarayonidagi aqliy faolligini oshirish vazifalari hal qilinmoqda. Uchinchidan, mavjud ta'lim tizimidagi tekshirishlar bilan bir qatorda o'qitishning istiqboli haqidagi vazifalarni hal qilish maqsadida ham tekshirishlar olib borilmoqda.

Shunday qilib, fan sifatida ona tili o'qitish metodikasining o'z predmeti, vazifasi, nazariy va ilmiy sohasi bo'lib, bir qator fanlar o'rtasida uning ma'lum o'rni bor. Bu fan ham boshqa fanlar kabi rivojlanib, taraqqiy etib bormoqda. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach, ta'lim sohasida ham katta islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, „Ta'lim to'g'risida“gi qonun, „Kadrlar tayyorlash milliy dasturi“ qabul qilindi, „Davlat tili to'g'risida“gi qonun qaytadan ko'rib chiqildi, Davlat ta'lim standartlari ishlab chiqildi, ona tili dasturlari va darsliklari yangilandi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 13-maydagi „O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'limni tashkil etish to'g'risida“gi 203-sonli qarorida umumiy o'rta ta'lim ikki bosqichdan iborat qilib belgilandi:

1. Boshlang'ich ta'lim.
2. Umumiy o'rta ta'lim.

Respublikamizda umumiy o'rta ta'limning standarti yaratildi. Unda boshlang'ich bosqich va umumiy o'rta ta'lim nihoyasida o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning minimal darajasi belgilab berildi. Jumladan, 1-4-sinflarda o'quvchilar ona tili va o'qish predmetlaridan o'qish texnikasi, matn mazmunini va o'zgarlar fikrini anglash malakasi, fikrni yozma shaklda bayon etish malakasi bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarning minimal darajasi belgilab berildi. Bu o'rinda ona tiliga katta vazifa yuklatildi: ona tili ta'limiga o'quv fani sifatidagina emas, balki butun ta'lim tizimini uyushtiruvchi ta'lim jarayoni sifatida qaraldi. Ona tili bo'yicha minimal talablar uch parametrlil standart o'lchovi orqali aks ettirildi: o'qish texnikasi, o'zgarlar fikrini va matn mazmunini anglash, fikrni yozma shaklda bayon etish malakasi. Bu talablarni amalda bajarish ta'lim jarayoniga yangicha o'qitish texnologiyalarini tatbiq etishni taqozo qiladi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, hozirda o'quvchilarga bilim berish, bilimlarni oshirishda mustaqil ishlarni uyushtirish, bilimlarni hisobga olish kabi metodik tavsiyalar tizimi ishlab chiqilmoqda, texnik vositalardan unumli foydalanish, grammatik ta'limiy o'yinlarni joriy etish keng tus olmoqda, ta'lim jarayonida test topshiriqlaridan, turli boshqotirma va jadvallardan keng foydalangan holda mashg'ulotlar uyushtirilmoqda. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, ona tili o'quv fani sifatida shakllanib, rivojlanishning murakkab yo'lini bosib o'tmoqda deb ayta olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yu. K. Babanskiy. Hozirgi zamon umumiy ta'lim maktabida o'qitish metodlari. - T.: „O'qituvchi”, 1990.
2. O'. Tolipov, M. Usmonbekova. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. — T.: „Fan”, 2006.
3. O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'lim strategiyasi muammolari va ta'lim mazmunining yangi modellari, ularni tatbiq etish yo'llari/ R. Safarova, U. Musayev, P. Musayev, F. Yusupova, R. Nurjanova. — T.: „Fan”, 2005.
4. Q. Abdullayeva, K. Nazarov, Sh. Yo'ldosheva. Savod o'rgatish darslari. — T.: „O'qituvchi”, 1996.

QUDRAT HIKMATNING “UCH O‘RTOQNING SOVG‘ASI”
SHE’RIDA BOLALARNING ONA TABIATGA BO‘LGAN
MUNOSABATINING BADIY TALQINI

Norbekova Sitora,

O‘zbekiston-Finlandiya Pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Maqolada o‘zbek bolalar adabiyotida o‘z o‘rniga ega ijodkor Qudrat Hikmatning “Uch o‘rtoqning sovg‘asi” deb nomlangan she’rida bolalarni ona-Vatanga va tabiatga bo‘lgan muhabbatini ulug‘lash hamda shu orqali bolalarni mehnatga o‘rgatish g‘oyalari badiiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: bolalar adabiyoti, tabiat, mehnat, sovg‘a

Har qanday qahriqattiq, bag‘ritosh odam borki, biror san‘at na‘munasi –ta’sirli she’r, hikoya yoki musiqa eshitganda unga bir lahza rom bo‘lmasdan qolmaydi. Adabiyot ya’ni so‘z san‘ati shunday narsaki o‘zining butun xilqati bilan insonni og‘ushida allalay oladi, bir necha kun hattoki o‘zi haqida o‘ylab yashashga majbur eta oladi. Ana shunday san‘at namunalarini yaratish ham har kimning qo‘lidan ham kelavermaydi, o‘tkir qalam egalarigina faqat kitob yoki daftarning sahifasidangina emas, insonning yurak qo‘ridan, qalbidan joy olishni uddalaydigan san‘at asarlarini kashf eta olishadi.

Insonning yetuk, barkamol shaxs bo‘lib yetishida badiiy san‘atning ham o‘rni beqiyos. Bu jarayon bola beshikdaligidayoq onaning farzandida ko‘rishni istagan orzu-istaklarini kuyga solib unga alla aytishidayoq namoyon bo‘ladi. Chaqaloqlik, bog‘cha, maktab, o‘smirlik, o‘rta yoshlik va qarilik kabi bosqichlarning har birida alohida o‘ziga xos badiiy adabiyot namunalariga egadir. Shular ichida eng qiziqarli va o‘z o‘rnida anchagina ma’suliyatli bolalar adabiyoti sanaladi. Nega bolalar adabiyotiga ma’suliyatli deya ta’rif keltirdik, chunki jajji qalblarni o‘ziga rom eta oladigan, ulardagi “bu nima”, “bu qanday”, bu qayerdan keladi” kabi ajoyib savollariga o‘rin qoldirmay barchasini o‘quvchi tasavvurida to‘laqonli gavdalantirib bera oladigan ijod na‘munasi yaratish to‘laqonli mas’uliyat, albatta.

Ana shunday mas’uliyatli ishni uddalay olgan, o‘zbek bolalar adabiyotida o‘zining o‘chmas o‘rniga ega ijodkor Qudrat Hikmatning she’rlaridan yod olmagan bola bo‘lmasa kerak. O‘z asarlarida ona vatanning istiqboli, ravnaqi bolalar bilan bog‘liqligi, ularning o‘qishi, bilishi va halol mehnatga o‘rganishi muhimligini ko‘p bora talqin qilgan ijodkor bolalar adabiyotining eng o‘tkir qalam sohiblaridan biri sanaladi. Uning ko‘plab asarlarida bolalarni vatanga va mehnatga bo‘lgan muhabbatini ulug‘lovchi satrlarni ko‘rishimiz mumkin. “Uch o‘rtoqning sovg‘asi” deb nomlangan she’ri ham shunday ijod namunalari qatoriga kirib uch pahlavonning tabiatga qanday sovg‘a bera olishi mumkinligi to‘g‘risidagi bahsi bilan boshlanadi:

Kechqurun katta uyda (Men ham bor edim unda)

O‘ltirishib uch o‘rtoq, suhbat qurdilar uzoq.

Navbat bilan oxiri, debdi ulardan biri

– Gulbahorga endi sen, nima sovg‘a etasan?

She‘rning boshlanishi bilan barcha ishlarini, darslarini tugatib, kech tushgan payt bir uyda qizg‘in suhbat olib borayotgan uch do‘stning bejirimgina davrasi barchaning ko‘z oldida gavdalanadi, albatta suhbat davomida gulbahor tilga olinishidan bilishimiz mumkinki, she‘rda bolajonlarning erta bahor kunlaridan biridagi suhbat aks ettirilmoqda. Quvonarlisi shuki, o‘ltirishda uch do‘sti ertasi kuni qaysi o‘yinlarni o‘ynashi yoki qanaqa shoxliklar qilib vaqtini chog‘ o‘tkazishi haqida emas, balki yangilanish-yasharish fasli bo‘lgan bahor uchun jajji qo‘llari bilan qanday sovg‘a hozirlay olishlari mumkinligi haqida maslahat qilishmoqda. Bulardek tabiatni, o‘zlari yashab turgan joylarini sevuvchi mehnatkash bolalarni uchratish mushkul.

Salmoqlanib Ne‘mat der: – Jamoamiz millioner,

Bor uning katta bog‘i serhosildir tuprog‘i.

Keyingi misrada bolalarning o‘zlarini millioner deb atashi e‘tiborni tortadi. Axir, ular hali maktab o‘quvchisi bo‘lsa, qayerdan bo‘lsin millionlar? Lekin, ularning ixtiyorida pul-boylikdan ham muhimroq katta, serhosil va mevali bog‘ bor edi. Mana bilimdonlar millionermiz deya nimani nazarda tutishgani ma‘lum bo‘ldi.

Ko‘rkamlikda yagona , tut ko‘chatdan yuz dona –

Ekaman Xol bobomdek, o‘sib olma, bodomdek,

Bo‘lsinlar yashil daraxt, barglaridan hamma vaqt,

Ipak qurtlar bahr olsin, Dong‘i elga taralsin.

Mana mening sovg‘am shu.

Barchamizga ma‘lumki, bizning vatanimizda ipak qurtlar boqiladi va xalqimizga, davlatimizga ko‘plab foyda olib keladi. Ipak qurtlar esa tut daraxtining barglari bilan oziqlanishi hech kimga sir emas. Demak, tut daraxtini eksa nafaqat tabiatga balki, mamlakatimizga ham moddiy jihatdan yaxshigina foyda olib kelishi turgan gap. Ne‘mat o‘zining oldiga tut ko‘chatini ekishni maqsad qilgani tahsinga sazovordir. Xol bobomdek ko‘chat ekaman deganidan “qush uyasida ko‘rganini qiladi” maqolining qanchalik to‘g‘riligiga amin bo‘lishimiz mumkin. Boladagi bunday foydali ishlarni qilishga bo‘lgan xohish oila muhitida singdirilgan ekan. U ekkan tutlarning soyasidan odamlar bahramand bo‘ladilar, ob-havoni zararli changlardan tozalaydi. Shunday ekan, qahramonimiz nafaqat tabiatga sovg‘a beryapti, balki savobli ishga qo‘l urayapti deb bemalol aytishimiz mumkin.

Yana qizir tortishuv: – Gulbahorga endi sen

Nima sovg‘a etasan? – Bolalar, – dedi, Ergash,

Bolalarning ismi nomma-nom tilga olinayotganligidan bilishimiz mumkinki, har bir pahlavon tabiat uchun o‘zining sovg‘asini tayyorlamoqchi bo‘lib yurgan ekan.

Ularning bu yaxshiliklarini katta odamlarda ko'rish ham qiyin, albatta. Shunday ekan, o'zlarini maroqli o'yinlaridan va darslaridan vaqt orttirib, mitti qo'llari bilan Gulbahorga sovg'a hozirlashni niyat qilgan bolajonlarning bu ishlari tahsinga sazovordir.

Bog'da ishlash tag'in gasht. Har xil rangli gullardan
Tanlab-tanlab ulardan, maktabimiz yoniga,
Dam olish maydoniga, yangi gulxona yasab,
O'tkazaman safma-saf.

Ergash maktabning yonidagi xiyobonni gulzorga aylantirmoqni o'z oldiga maqsad qilib qo'yibdi. Turli-tuman gullar, guldand-gulga qo'nib yurgan kapalaklar va ulardan taralayotgan xushbo'y is insonning bahridilini ochishi va har qanday hafa bo'lgan insonni ham ko'tarinki kayfiyatga olib kelishi quvonarli hol. She'rni o'qiguvchi kitobxon ham gulzorni ko'z oldiga gavalantirib, hattoki hayolan gulzorda sayr qilib, o'zgacha yoqimli quvonch hissini tuyishi turgan gap.

Shabodalar ertalab, g'unchalarni erkalab,
Yoqimli hidlar sochsin, kishi bahrini ochsin.
Mana mening sovg'am shu. Lekin oson emas bu.

– Gulbahorga endi sen Nima sovg'a etasan? –

Dunyoda bahor tonggidanda go'zalroq manzara bo'lmasa kerak. Ertalab uyg'onib hovliga chiqqanda musaffo havo, go'zal manzara, mayin shabada va kulimsiragandek boqib turgan o't-o'lanlardagi tomchi-tomchi shudringlar insonni go'yo ertaklardagi sehrli diyorga tushib qolgandek o'zgacha ko'yga soladi. Kishilarga shunday go'zallikni ulashishni niyat qilgan Ergash haqiqatan ham foydali va savobli ishga qo'l urgan deb bermalol aytishimiz mumkin. Qanday chiroyliya ko'chadan o'tgan har bir inson u yaratgan go'zallikdan bahramand bo'ladi, maktabga har kuni borganda va qaytganda uning o'zi ham o'z mo'jizasidan zavq oladi:

Qodirjon dedi: -Men ham, quti yasayman ko'rkam
Qushlar unga in solar, yayrab o'sar qushchalar.
Chittak, mayna, bulbullar bizga qalin do'st ular.

Gulbahor uchun tutzor va gulzor barpo etilishi haqida rejalashtirib olindi. Navbatdagi qahramonimiz ham tabiat uchun foydali bo'lgan hadya o'ylab topibdi. Qodirjon qushlar uchun inlar yasashni niyat qilibdi. Ular bexavotir va qulay yashashi uchun o'zining beminnat yordamini bermoqchi ekan jajji do'stimiz. Axir, qor va yomg'irga ularning o'zlari yasagan inlari bardosh berolmasligi va turli xil hayvonlar ularning polaponlariga hamla qilib qolishi mumkinda. Qodirjonning nega aynan qushlarga g'amxo'rlik qilgisi kelgan ekan?

Turli zararkunanda hasharotni ko'rganda,
Ayamasdan har qatda qirib tashlar, albatta.
O'ynab behi, olchada, yursinlar keng bog'chada,

Mening sovg'am shu bo'lar, bog'ga husn qo'shilar.

Mana nima uchun qushlarning g'amini yeyotganligining sababi ochildi. Peshona teri to'kilib, qancha mehnatlar bilan unib-o'sgan ekinlarni yuq joydan ega chiqib yaroqsiz holatga keltirib ketishsa-ya. Xuddi shu zararkunandalarni ayovsiz qirib tashlab tabiatga, insonlarga katta foyda keltiradigan qushlar qancha e'zozlansalar ham kamdir. Shunday ekan ular e'tiborga loyiqlar, albatta. Qushlar bizning qanotli do'stlarimiz deya doimo ardoqlanib kelingan. Ular uchun in yasab bog'ga o'rnatish juda yaxshi taklif bo'lgan. Ko'rkam va ajoyib uychalar bog'ning husniga yanada husn qo'shib turishi yanayam ajoyib. Shunday qilib qahramonimiz nima uchun qushlarni tanlaginining sababini ham oydinlashtirib oldik.

Xullas, mehnat – baxt, shu baxtni qo'lga kiritish uchun, avvallo, unga xohish va muhabbat bo'lishi kerak. Quadrat Hikmatning “Uch o'rtoqning sovg'asi” deb nomlangan she'ri ana shunday mehr-muhabbatni nafaqat bolalar, balki kattalarning ham qalbida uyg'onishiga turtki bo'ladigan asarlari sirasiga kiradi. Ushbu she'ri bolalarni har xil zararli va bekorchi o'yinlardan ko'ra foydali ishlarga jalb qilish, yashab turgan zaminga mehr, mehnat kishilarga muhabbat va o'zlari bunyod etgan narsalarni e'zozlashga o'rgatish kabi tarbiyaviy da'vatlarni o'zida mujassamlashtirgan asar deb qo'rqmasdan aytishimiz mumkin.

Adabiyotlar

1. Quadrat Hikmat (1925-1968)- Ziyo uz.com.
2. Quadrat Hikmat - Arboblarni.uz.
3. Quadrat Hikmatning badiiy mahorati - arxiv.uz.
4. Bolalar adabiyoti - Samarqand Davlat universiteti kutubxonasi.
5. Quadrat Hikmat- yoshlik jurnali.uz
6. Rahimova G. Ona tili va adabiyot (bolalar adabiyoti). O'quv qo'llanma. – Samarqand: SamDU nashri. 303-b.

АНВАР ШОҲ КАШМИРИЙ ҲАҚИДА ҚИЛИНГАН ТАДҚИҚОТЛАР

Низомиддинов Ҳошимжон Муҳаммаджонович
 Ўзбекистон Халқаро Ислом Академияси докторанти
 Ўзбекистон, Тошкент
 +998901682955
hoshimjonnizomiddinov@yandex.ru

Аннотация: Ушбу мақолада аллома, муҳаддис Муҳаммад Анвар Шох Кашмирий (1875-1935 йй.) ҳаёти ва илмий фаолияти хусусида олиб борилган тадқиқотлар ва ёзилган асарлар ҳақида қисқача таҳлилий маълумотлар баён этилган. Муҳаддис олим ҳақидаги маълумотларни атрофлича тадқиқот олиб бориш натижасида маълум бўлдики, у ҳақда ёзилган асосий манба ва тадқиқотларни шартли равишда уч қисмга бўлиб ўрганиш мумкин. Булар араб, урду ва турк тиллардаги тадқиқотлар ҳисобланади.

Annotation: This article provides a brief analysis of scholar Muhammad Anwar Shah Kashmiri's (1875-1935) research and written works on his life and scientific activity. A thorough investigation of information about the scholar Muhaddis revealed that the main sources and research written about him can be conditionally divided into three parts. These are Arabic, Urdu, and Turkish language studies.

Калит сўзлар: Тадқиқот, мақола, Муҳаммад Анваршоҳ Кашмирий, китоб, маълумот, аллома, илм, Девбанд, дорул-улум, университет, нашр, тил.

Keywords: Research, article, Muhammad Anvarshoh Kashmiriy, books, scholar, information, knowledge, Devband, dorul ulum, university, publication, language.

Асрининг ҳофизи, муҳаддис, муфассир, фақиҳ, тилшунос, шоир, имом, шайх, буюк Аллома Муҳаммад Анвар Шох Кашмирий ибн Шайх Муъзам Шох Кашмирий бутун умр илм-маърифат таратиб, ҳақли равишда “Аллома”, “Замонасининг Байҳақийси” каби номлар олган. Бундай улуғ зотларнинг ҳаётини ўрганиб янги авлодга намуна, ўрнатки сифатида етказиш, асарларидан илм аҳлининг кенг фойдаланиши учун уларнинг ҳаёт ва фаолиятларини қайта-қайта ўрганиб, тадқиқотлар олиб бориш, мақола ва асарлар ёзиш керак бўлади. Ана шу мақсадда дунёнинг кўплаб олимлари Аллома Кашмирий ҳақида тадқиқотлар олиб боришган. Олиб борилган тадқиқотларни излаб, улар ҳақида маълумот тўпланганда бу тадқиқотлар шартли равишда асосан уч тилда – араб, урду ва турк тилларида амалга оширилгани маълум бўлди. Буларнинг асосий қисми китоблар ҳисобланади, ундан ташқари магистирлик ва докторлик диссертация иши ҳамда мақола сифатида нашр этилганларини ҳам келтирилди.

Араб тилида олиб борилган тадқиқотлар:

1. “Нафхату-л-анбар фи ҳаяти имамил-аср аш-Шайх Анвар” Муҳаммад Юсуф Баннурийнинг қаламига мансуб бу асар Кашмирий билан алоқадор қимматли маълумотларни ўзида жамлаган бўлиб, ўзидан кейинги кўплаб тадқиқотларга манба бўлиб хизмат қилиб келмоқда.

Баннурий Кашмирийни китобида устозини илм кишиси, тафсирчи, ҳадисшунос, фақиҳ ва адабиётчи сифатида кўрсатган. “Мажлисул илмий” томонидан қилинган сўнги нашрда бу асар 349 бет бўлиб нашр этилган¹.

2. “Мукаддимату ятимату-л-баян фи шайъин мин улумил-Куръан, Муҳаммад Юсуф Баннурий бу асарида “Нафхату-л-анбар” асарида зикр этмаган маълумотларни келтирган. Бу асар Карачида “Мажлисул илмий” томонидан нашр этилган.

3. “Акидату-л-ислам” ва “Мушкилату-л-Куръан” мукаддималари ҳам Муҳаммад Юсуф Баннурий томонидан нашр этилган.

4. Муҳаммад Абдуллоҳ Форук Ансорий томонидан “Аш-Шайх Муҳаммад Анвар Шоҳ ал-Кашмирий ва Араҳул-иътиқодийя” мавзусида Уммул Куро университетида 2000 йилда магистирлик десертация иши сифатида тадқиқот иши олиб борилган. Унда Аллоҳнинг борлиги ҳақидаги далиллар, Аллоҳнинг сифатлари, Аллоҳни кўриш, қазо ва қадар, ислом, иймон, куфр, нубувват, қиёмат аломатлари, қабр азоби ва шафоат каби эътиқодий масъалалар ҳақида Кашмирийнинг қарашлари баён этилган².

5. Шоҳид Расул Кокохел томонидан “Аллома Муҳаммад Анвар Шоҳ ал-Кашмирий фи Давъи Интажатиҳил адабийя вал-илмийя” номли докторлик иши амалга оширилган. Ушбу тадқиқот иши Покистоннинг Боҳаланпур ислом университетининг араб тили ва адабиёти бўлимида 2009 йили ёқланган ва Кашмирийнинг фикҳ, тафсир, адабиёт мавзуълари кенг ёритилган³.

6. Мустафо Фазлурроҳман Абдулборий томонидан “Таржихатул-Кашмирий ва ихтияротухул-фикҳийя мин хилали шарҳиҳи лит-Тирмизий фи китабис-солат” номли докторлик иши 2014 йилда Малайзиядаги Мадина ислом университети ислом илмлари факултетига амалга оширилган бўлиб, “Сунан Термизий” асари, “Намоз” китобига ёзган шарҳи орқали Кашмирийнинг таржихлари, аниқроқ деб билган жавобларини ўрганади.

7. Насир ибн Сайф Насир томонидан “Тааққубатул-Кашмирий фи китабиҳи Файзул-бари ала-л-Ҳафиз Ибн Ҳажар фи китабиҳи Фатҳил-барий” номли тадқиқот иши Урдун университетида 2008 йил магистирлик иши сифатида амалга оширилган.

¹ Юсуф Баннурий. Нафхатул анбар фи ҳаяти Анвар.–Каротиший:Мактабатул Баннурийя. 2 нашр.1424.–Б. 349.

² Муҳаммад Абдуллоҳ Ансорий. “Аш-Шайх Муҳаммад Анвар Шоҳ Кашмирий ароҳул иътиқодийя”. Уммул Куро университети. Макка 2000. – Б. 400.

³ Шоҳид Расул Кокохел. “Ал-Аллама Муҳаммад Анвар шоҳ Кашмирий фий довъи интажатиҳи-л-адабийяти вал илмийя”. Баҳавалпур ислом университети. Покистон, 2009. – Б. 300.

8. Абдулфаттоҳ Абу Ғудда томонидан битилган “Тарожиму ситта мин фуқаҳаил-аламил-ислами фил-қарнир-робий ашар” асари йигирманчи асрда яшаб ўтган олти фақиҳ ҳақида маълумот беради. Аба Ғудда китобида биринчи навбатда Кашмирийга жой бериб, у ҳақда кўпгина муҳим маълумотлар бериб ўтган.

9. Кашмирийнинг “Ат-тасриҳ бима таватаро фи нузулил-Масиҳ” номли асарига Абдулфаттоҳ Абу Ғудда муқаддима ёзиб, Кашмирийнинг ҳаёти ва фаолияти ҳақида маълумот бериб ўтган⁴.

10. Убайдуллоҳман Тоййиб томонидан ёзилган “Аллама Анвар Шоҳ ал-Касмирий адваъ ала ҳаятиҳи ва ароиҳи фи илми-т-тафсир” номли мақола Девбанд университетининг ойлик журналида 2014 йили Кашмирийнинг тафсирга доир қарашларини таҳлил қилиб нашр этилган.

11. Муҳаммад Шакиб Қосимий томонидан “Ал-Имам ал-Кашмирий ва васайлут-тадрис” номли илмий иш қилинган ва унда Кашмирийнинг таълим методларини ўрганган.

12. Абдулхай ибн Фахриддин Хусайний томонидан “Нузхатул-ховатир ва баҳжатул-масамиъ ван-навазир” номли асарда Ҳиндистоннинг таниқли шахсиятлари тилга олинган бўлиб, саккизинчи жилдида Кашмирий ҳақида маълумот келтирилган.

13. Абдурахмон Берунийнинг “Уламау Девбанд ва ходалатуҳум фи илмил-ҳадис.

14. Аҳмад Эмре Ойдинли томонидан “Муҳаммад Анвар Шоҳ Касмирий ва Маорифус-сунан китобидаги Сунан Термизийни шарҳлаш услуги” Урдунда 2019 йил магистирлик иши сифатида амалга оширилган.

Урду тилидаги тадқиқотлар:

1. “Нақши Давам” номли урду тилида Кашмирийнинг невараси Анзар Шоҳ Масъудий Кашмирий томонидан ёзилган асарда ҳам Аллома Кашмирий ҳақида жуда муҳим маълумотлар келтирилган. Байтул ҳикма Девбанд томонидан 1978 йили 484 бетда нашр этилган⁵.

2. Хуршид Ҳасан Қосимийнинг “Дарул-улум ор Девбанд ки тарихи шахсийят” номли 169 бетли асари “Мактабату тафсири Қуръонил мажиди Девбанд” томонидан нашр этилган.

3. Сайид Маҳбуб Ризвийнинг “Тарихи дарул-улум Девбанд” номли тадқиқот иши 2005 йили Лаҳордаги “Мизон” нашриёти томонидан нашр этилган.

⁴ Абул Фаттоҳ Абу Ғудда. Муқаддиму ала “Ат-тасриҳу бима тавотара фий нузули Масиҳ ли Анвар Шоҳ Кашмирий. – Байрут: Дорул қалам. 5 нашр, 1412. – Б.13.

⁵ Анзар Шоҳ ибн Анвар Шоҳ. “Нақши давом ҳаёту Муҳаммад Шоҳ Кашмирий”. Мактабатул матбаатил исломийя, Ҳалаб 1997. – Б. 960.

4. Абдулқайюм Ҳаққонийнинг “Жемали Анвар тезкира ва севаниҳ” 154 бетли тадқиқот иши Қосим академияси томонидан нашр этилган.
5. Кашмирнийнинг ўғли Анвар Шоҳ Масъудийнинг “Наводироти Имам Кашмирий” невараси Аҳмад Хидир Шоҳ киритган ўзгаришлар билан “Мейман Исламик Букс” томонидан 198 бетли асар сифатида нашр этилган.
6. Абдурраҳман Кондонинг “Ал-Анвар” номли 771 бетли тадқиқот иши “Надватул мусаннифин” томонидан нашр этилган.
7. Саййид Сулаймон Надавийнинг “Ёди рефтеган” номли 228 бетли асарининг 146-148 бетларида Кашмирий ҳақида маълумот берилган.
8. Муҳаммад Анварийнинг “Анвар Анварий” номли 292 бетли асари “Жомиату арабиёти аҳсанул улум” томонидан нашр этилган.
9. Муҳаммад Зафируддин Соҳибнинг “Машаҳири уламаи дарул-улум Девбанд” номли асари Девбанд университетида фаолият олиб борган машҳур устозлар ҳақида ёзилган бўлиб, Кашмирий борасида 52-54 бетларда маълумот берилган.
10. Кашмирийнинг машҳур шогирдларидан Аҳмад Ризо Бекнурийнинг “Малфузати муҳаддис Кашмирий” асарида Кашмирийнинг ҳадис дарсларидаги кўпгина маълумотлар келтирилган.
11. Ғулом Муҳаммаднинг “Аллама Анвар Шоҳ Кашмирий ки илми Карнаме” асари.
12. Абдулҳалим Нуъмонийнинг 1978 йилда “Тавн маориф” томонидан нашр этган мақоласи⁶.

Кашмирий ҳақида Туркияда олиб борилган тадқиқотлар:

1. Ҳорун Ўзжелик томонидан “Файзу-л-борий шарҳу Саҳиҳ Бухорий”. Туркиянинг Отатурк университети ижтимоий билимлар институтида 2002 йилда докторлик десертацияси сифатида амалга оширилган бу тадқиқотда Кашмирийнинг ҳаёт ва фаолияти билан бирга “Файзу-л-борий” асарининг манбалари, шарҳлаш методи ва “Саҳиҳ Бухорий”нинг бошқа шарҳлари орасидаги ўрни ҳақида баҳс юритилади.
2. Ҳорун Ўзжелик томонидан “Кашмирийнинг баъзи ҳадис масъалалари ҳақидаги қарашлари” номли мақола Туркиянинг Отатурк университети Илоҳиёт факултети журналида нашр этилган. Бу мақолада Кашмирийнинг ҳадис илмига тегишли ўнга яқин масъалалардаги қарашлари баён этилган.
3. Муҳаммад Рашид Акпинарнинг “Кашмирийнинг ҳуқуқ тушунчаси” Газиантеп университети ижтимоий билимлар институтида 2017 йилда докторлик десертацияси сифатида амалга оширилган бу тадқиқот “Инсон яйинлари”

⁶ Иброҳим Анар. “Анвар Шоҳ ал-Кашмирийнинг ҳадисчилиги”. Караман ўғли Меҳметбей университети, ижтимоий фанлар институти. Караман, 2020. Б:186.

нашриётида чоп этилган. Унда Кашмирийнинг фақиҳлиги ҳар томонлама ёритилган.

4. Сердар Мурат Гурсес томонидан “Кашмирийнинг “Ал-арфуш-шазий” ва Муборакфурийнинг Тухфату-л-аҳвазий” асарлари ҳанафий ва салафийларнинг ҳадисларни шарҳлаш услубларини солиштирилиши”. Бу тадқиқот Инону университети ижтимоий билимлар институтида 2018 йилда докторлик диссертацияси сифатида амалга оширилган.

5. Иброҳим Анар томонидан “Анвар Шоҳ Кашмирийнинг ҳадисчилиги” номли докторлик диссертация иши амалга оширилган. Бу илмий иш Караман ўғли Меҳметбей университети ижтимоий фанлар институтида 2020 йили 186 бетда нашр этилган.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, араб, урду ва турк тилларида Аллома Анвар Шоҳ Кашмирий ҳақида, унинг илмий фаолияти ва ижодиёти борасида кўпгина илмий тадқиқот ишлари олиб борилгани маълум бўлди. Аммо булар ҳали алломани танитиш учун қилинган хизматлар холос. Унинг илмий меросини чуқурроқ ўрганиш масаласи ҳалигача долзарб масъала бўлиб қолмоқда. Қолаверса, бор тадқиқотлар ҳам асосан учта тилда мавжудлиги бу борада дунёнинг кўплаб давлатларида ва жаҳон тиллари сирасига кирадиган инглиз, рус, испан, франсуз, хитой каби тиллар, қолаверса, ўзбек ва форс тилларида ҳам бундай тадқиқотлар олиб бориш ва ёш авлодни Анвар Шоҳ Кашмирийдек улуғ зотлар меросидан баҳраманд қилиш ҳар қачонгидан муҳим бир иш бўлиб қолмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН МАНБА ВА АДАБИЁТЛАР:

1. Абул Фаттоҳ Абу Ғудда. Мукаддимату ала “Атгасрийҳу бима тавотара фий нузули Масийҳ ли Анвар Шох Кашмирий. – Байрут: Дорул қалам. 5 нашр, 1412. – Б. 13.
2. Юсуф Баннурий. Нафҳатул анбар фи ҳаяти Анвар. – Каротиший: Мактабатул Баннурийя. 2 нашр. 1424. – Б. 349.
3. Анзар Шох ибн Анвар Шох. “Нақши давом ҳаёту Муҳаммад Шох Кашмирий”. Мактабатул матбаатил исломийя, Ҳалаб 1997. – Б. 960.
4. Муҳаммад Абдуллоҳ Ансорий. “Аш-Шайх Муҳаммад Анвар Шох Кашмирий ароухул иътиқодийя”. Уммул қуро университети. Макка 2000. – Б. 400.
5. Иброҳим Анар. “Анвар Шох ал-Кашмирийнинг ҳадисчилиги”. Караман ўғли Меҳметбей университети, ижтимоӣ фанлар институти. Караман, 2020. Б: 186.
6. Шоҳид Расул Кокохел. “Ал-Аллама Муҳаммад Анвар шох Кашмирий фий доъби интажатиҳи-л-адабийяти вал илмийя”. Баҳавалпур ислом университети. Покистон, 2009. – Б. 300.

TADBIRKORLIK FAOLIYATI TURLARI VA VAZIFALARI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Iqtisodiyot yo'nalishi 1-kurs talabasi

Elmurodov O'lmasjon Baxrom o'g'li

Haydarov Azizbek Botir o'g'li

Tel: +998 97 694 28 24

+998 94 511 06 04

Annotatsiya: Bu maqolamda tadbirkorlik faoliyatining vazifasi va tadbirkorlik mulkiy jihatidan xususiy, jamoaviy va davlat tadbirkorligi, yuritish uslibi jihatdan oshkora va yashirin tadbirkorlik, faoliyat ko'lami jihatidan kichik, o'rta va yirik tadbirkorlik faoliyatlari haqida ma'lumot berilgan. Shuningdek tadbirkorlik tizimi, toifasi tadbirkorlik va biznesning o'rtasidagi bog'liqlik, yuritish sohasi jihatdan industrial, agrar va servis tadbirkorlik haqida malumotlar.

Kalit so'zlar: Tadbirkorlik, biznes, industrial, agrar, servis, yashirin tadbirkorlik, jamoaviy, xususiy, foyda, tadbirkorlik tizimi, toifa, kapital

Tadbirkor kim ? Tadbirkorlik faoliyati deganda qanday faoliyat tushuniladi ? Tadbirkor – tashabbuskor, g'ayratli, tahlikali hollardan qo'rqmaydigan, yuqoridarajali foyda olish va jamiyatga ham naf keltirish maqsadida Adam Smitning fikricha « ko'rinmas qo'l » qoidasi asosida ish yurituvchidir. Tadbirkorlik faoliyati esa foyda olishga qaratilgan maqsaddir. Tadbirkorlik o'z faoliyatini biznes asosida amalga oshiradi. Tadbirkorlik bilan biznes tushunchasi bir xil tushuncha emas. Tadbirkorlik faoliyati rasmiylashtiriladi, tadbirkorlik o'z mablag'i yoki kredit asosida ish yuritadi. Biznes ishining qanday bo'lishidan qat'iy nazar foyda olishdir. Shuning uchun tadbirkorlik faoliyati biznes faoliyatining bir tomonini qamrab oladi. Tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy faoliyatning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib hisoblanadi. Tadbirkorlik — bu mahsulot ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishga ijodkorlik, yangilik yaratish ruhi asosida yondashish bilan bog'liq faoliyatdir. O'zbekiston Respublikasining «Tadbirkorlik va tadbirkorlar faoliyatining kafolatlari to'g'risida»gi Qonunida ta'riflanishicha, «Tadbirkorlik (tadbirkorlik faoliyati) — yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan mulkiy ma'suliyat ostida, mavjud qonunlar doirasida, daromad (foйда) olish maqsadida, tahlika bilan amalga oshiriladigan iqtisodiy faoliyatdir». Bugungi kunda tadbirkorlik faoliyati nazariyasining rivojlanishda «uch tolqin», ya'ni mazkur sohani ilmiy jihatdan tadqiq etishdagi alohida bosqichlar shartli ravishda ajratiladi. Birinchi bosqich - dastlabki erkin bozor munosabatlari shakllanishi davri. U XVIII asrda paydo bolib, tadbirkor tomonidan amalga oshiriladigan tavakkalchilik jarayonlari bilan bog'langan. Fransuz iqtisodchisi R.Kantilon tadbirkorlikning muhim tavsifiy xususiyatlaridan biri sifatida tavakkalchilikni ajratib ko'rsatadi. Uning

fikricha, tadbirkor - voqea va hodisalarni oldindan ko'ra bilish xususiyatiga ega bolgan, o'z zimmasiga barcha mas'uliyatni olib tavakkal qiluvchi, o'z xatti-harakatlari tufayli daromad olishga umid qiluvchi va har qanday yo'qotishlarga tayyor bolgan ixtiyoriy bir shaxsdir. Ikkinchi bosqichida tadbirkorlikning asosiy xususiyati sifatida innovasion faoliyat ajratib ko'rsatiladi. Bu oqimning asoschisi Y.Shumpeter bo'lib, uning fikricha, iqtisodiy o'sishning negizida tadbirkorning ishlab chiqarish omillarini yangi kombinatsiyasini ishlatishga, qollashga bolgan intilishi yotadi va bu intilishning natijasi innovatsiya, yangiliklar hisoblanadi. Uchinchi bosqichning asosiy g'oyasi - tadbirkorning muhim shaxsiy fazilatlari, jumladan, izlanish va tadqiqot hisoblanadi. Bu oqim namoyandalari F.Xayek va L.Mizes tadbirkorlikka yangi iqtisodiy imkoniyatlarni izlab topish va tadqiq qilish deb qaraydi, shu bilan birga, faoliyati izlanish tarzida kechadigan har qanday shaxsni bog'usi tadbirkor deb hisoblashadi.

Tadbirkorlik faoliyati to'g'risida yuqorida keltirilgan turli xil fikrlar va yondashuvlarni umumlashtirgan holda, qisqa qilib quyidagicha ta'rif berish mumkin: tadbirkorlik faoliyati — shakli va sohasidan qat'i nazar, foyda olish va undan samarali foydalanish maqsadiga qaratilgan iqtisodiy faoliyatdir. Tadbirkorlik faoliyati tushunchasining mazmuni uning to'rtta o'zaro bog'liq vazifasini aniqlash bilan toliq tushuniladi: 1) tadbirkor foyda olish maqsadida tovar (yoki xizmat) ishlab chiqarishning yagona jarayonida yer, suv, kapital va mehnat resurslarini birlashtirish tashabbusini oladi. Shu bilan birga, tadbirkor bir vaqtda ishlab chiqarishning harakatlantiruvchi kuchi va ishlab chiqarishni amalga oshirish uchun boshqa resurslarni bir joyda uyg'unlashtiruvchi tashabbuskor hisoblanadi; 2) tadbirkor biznesni yuritish, foydani ko'paytirish bo'yicha asosiy qarorlar qabul qiladi, bu qarorlar korxonada faoliyatining maqsadini aniqlab beradi; 3) tadbirkor — yuqori foyda orqasidan quvib, yangi mahsulotlar, yangi ishlab chiqarish texnologiyasi yoki hatto biznesni tashkil qilishning yangi shakllarini joriy qilishga harakat qiluvchi, yangilikka intiluvchi shaxs hisoblanadi; 4) tadbirkorlik faoliyati - bu tavakkalchilikka boruvchi faoliyatdir.

Tadbirkorlik faoliyatining tarixi uzoq o'tmishga borib taqalsada, uning ilmiy tushunchasi VII asrga kelib paydo bo'lgan va mulkdor degan tushuncha bilan bir xil tushunilgan. Mulkchilikning turli shakllariga asoslangan, raqobatli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishni tashkil etish, boshqarish turli xil shakl va usullarda olib boriladi. Ularning ichida tadbirkorlik faoliyati alohida o'rin tutadi va bu faoliyat orqali mulkchilikning turli shakllarini iqtisodiy jihatdan ro'yobga chiqarish ya'ni foyda olish amalga oshiriladi. Bozor iqtisodiyotining bosh bo'g'ini tovar ishlab chiqarish va unga asoslangan tovar ayirboshlashdir. Tovlar ishlab chiqarish faqat bozor uchun mo'ljallangan moddiy mahsulotlarni yaratish bilan cheklanmay, turli nomoddiy shaklga ega bo'lgan xizmatlarni ko'rsatishni ham o'z ichiga oladi. Ishlab chiqarish esa tadbirkorlik faoliyati orqali yuz beradi. Tadbirkorlik bozor iqtisodiyotiga xos boigan

maxsus iqtisodiyfaoliyat bo‘lib, bu ishlab chiqarishni resurslar bilan ta‘minlash, ularning samarali ishlatilishini tashkil etish yo‘li bilan tovar va xizmatlarni yaratish, ularni bozorga yetkazib berish va foyda olishga qaratiladi. Tadbirkorlik mehnat faoliyatining bir turi, lekin o‘ta murakkab, xatarli va g‘oyat mas‘uliyatli mehnat turidir. Shu sababli tadbirkorlik qobiliyati ishlab chiqarishning omillaridan biri hisoblanadi. Tadbirkorlik yollanma mehnatdan farqliroq tovar va xizmatlarni yaratish bilan bevosita shug‘ullanmaydi, balki ishlab chiqarishning moddiy va insoniy omillarini birikishini tashkil etish, uning yaxshi natija berishini ta‘minlaydi. Tadbirkorlik bozor iqtisodiyotining kategoriyasidir, chunki bu bozor qonun-qoidalariga asoslangan faoliyat hisoblanadi. Buni umumiy iqtisodiy kategoriya bo‘lgan tejamkorlik va ish bilan muvofiqlikdan farqlantirish kerak. Bular azaldan bo‘lgan, ular cheklangan resurslardan yaxshi foydalanib, cheksiz ehtiyojlarni qondirish uchun xizmat qiladi. Biroq bunga har xil vositalar bilan erishiladi.

Tadbirkorlik bozor iqtisodiyotiga xos bo‘lgan usuldir, chunki bu bozor qonun-qoidalariga asoslanadi, u yaratgan iqtisodiy vositalar yordamida amalga oshadi. Tadbirkorlik maxsus guruhga mansub kishilarning foyda topish borasidagi iqtisodiy xatti-harakatlarini anglatadi. Tadbirkorlik boshqa faoliyat turlaridan o‘zining bir qator belgilari bilan ajralib turadi: 1. Tadbirkorlik muayyan mulkchilikka tayanadi. U bilan shug‘ullanuvchilar aksariyat hollarda xususiy mulk sohibi bo‘ladilar. Resurslar va yaratilgan mahsulotlar shu mulkka taalluqli bo‘ladi. Biroq tadbirkorlik cheklangan tarzda bo‘lsada, jamoa-guruh va davlat mulkiga ham tayanadi. 2. Tadbirkorlik pul topishni, ya‘ni foyda olib boy bo‘lishni ko‘zlaydi, ammo buning uchun kishilarga kerakli tovar va xizmatlarni yaratib, ularni bozorga yetkazib berish talab qilinadi. 3. Tadbirkorlik riskli, ya‘ni xavf-xatarli ish bo‘ladi, bunda yutish va yutqazish, boy bo‘lib ketish yoki sinib bankrot bo‘lish ehtimoli yonma-yon turadi. 4. Tadbirkorlik noyob qobiliyat talab qiluvchi faoliyat, u bilan hamma emas, balki saralangan kishilar shug‘ullanadi. U maxsus iste‘dod va tayyorgarlikni talab qilganidan bu ish bilan faqat qo‘lidan kelganlar shug‘ullanadi. Odatda tadbirkorlik bilan mehnat yoshidagi aholining 8—10% shug‘ullanadi, qolganlar yollanib ishlaydi. 5. Tadbirkorlik raqobatbardoshlikni talab qiluvchi faoliyat, u bilan shug‘ullanganlar raqobat muhitida ishlaydilar, muqarrar ravishda o‘z raqiblari bilan kurashda bo‘ladilar. 6. Tadbirkorlikka yaratuvchilik, doimo izlanishda bo‘lish, novatsiyaga (yangilikka) moyillik xos bo‘ladi, chunki bularsiz raqobatda g‘olib chiqib bo‘lmaydi, yangi tovar va xizmatlarni yaratibgina boyish mumkin. 7. Tadbirkorlik sabr-toqat talab qiluvchi faoliyat bo‘lib, qo‘yilgan maqsad sari izchillik bilan borishni, shoshma-shosharlikka yo‘l qo‘yilmaslikni bildiradi. 8. Tadbirkorlik beboshlik emas, balki jamiyatdagi tartib-qoidalarga amal qilgan holda, qonunlar belgilagan tartibda va ruxsat etilgan ishlar bilan shug‘ullanib pul topishni bildiradi. 9. Tadbirkorlik ma‘lum axloqiy qoidalarga ega bo‘lib, bular yozilgan va yozilmagan axloqiy me‘yorlardir. Ulardan biri qonunlarda

ko'rsatilgan bo'lsa, boshqasi axloq-odob udumlari shaklida bo'ladi. Tadbirkorlik to'g'risidagi qonunlarga ko'ra ruxsat etilgan, ya'ni man etilmagan ish bilan davlat idoralari ro'yxatidan o'tgandan so'ng va belgilangan tartibga rioya etgan holda shug'ullanish mumkin. Yozilmagan bozor qoidasiga ko'ra tadbirkorda lafz va halollik bo'lishi kerak, buni islom dini ham e'tirof etadi. 10. Tadbirkorlik doimo rivojlanib, yangilanib boruvchi faoliyat. Tadbirkorlikka kirib kelish va uni tark etish birgalikda boradi, tadbirkorlikning yangi va yangi turlari paydo bo'lib turadi.

Tadbirkorlik tizimi — bu tadbirkorlikka xos bo'lgan iqtisodiy munosabatlar va tadbirkorlikning huquqiy-tashkiliy jihatlari va unga oid siyosatning yaxlitligi, ya'ni majmuasidir. Tadbirkorlik g'oyat murakkab va mas'ul faoliyat bo'lganidan uning har xil turlari mavjud. U klassifikatsiyalanganida mulkiy maqom, qonuniylik, faoliyat turi kabi mezonlar asos qilib olinadi.

Mulkiy jihatdan xususiy, jamoaviy-guruhiy va davlat tadbirkorligi ajratiladi: Xususiy tadbirkorlik — bu xususiy mulkchilikka asoslangan tadbirkorlik. Bu yerda tadbirkorlikka jalb etilgan moddiy, moliyaviy resurslar, yaratilgan tovar va xizmatlar, ularni sotishdan kelgan daromad, birinchidan, individual (yakka tarzdagi), ikkinchidan, korporativ (guruh tarkibidagi) xususiy mulk hisoblanadi. Bozor iqtisodining yetakchisi xususiy tadbirkorlik hisoblanadi. Shu sababli O'zbekistonda xususiy mulkning ustuvorligini ta'minlash strategik vazifa hisoblanadi. O'zbekistondagi xususiy tadbirkorlik jami tovar va xizmatlarning eng ko'p qismini yaratadi. O'zbekistondagi xususiy tadbirkorlik, xususiy korxonalar (firmalar), fermer va dehqon xo'jaliklari, yakka tartibda biznes qilish doirasida kechadi. Jamoaviy-guruhiy tadbirkorlik xususiy mulk sohiblari o'z mulkini ko'ngilli ravishda birlashtirganda paydo bo'ladi. Bu turli kooperativlar, uyushmalar va shirkatlardan iborat. Bu yerda mulk ikki qismga ajratiladi, birinchisi jamoaga birikkanlarning umumiy mulki, ikkinchisi ulaming individual (pay) mulki. Davlat tadbirkorligi — bu davlatga qarashli korxonalar faoliyati bo'lib, iqtisodiyotning davlat sektorini tashkil etadi. Ular davlat mulki hisoblanadi, lekin bozor qoidalariga amal qilgan holda mustaqil ish yuritadilar. Oshkora tadbirkorlik — bu ruxsat berilgan va davlat belgilagan qonun-qoidalarga binoan yuritiladigan tadbirkorlik bo'lib, bu ochiq-oydin amal qiladi. Uning qanday faoliyat bilan shug'ullanishidan jamiyat ahli xabardor bo'ladi. Bu iqtisodiyotning rasmiy, ya'ni oshkora sektori hisoblanadi. Bu yerda tovar va xizmatlarning asosiy qismi yaratiladi. Yashirin tadbirkorlik — bu rasman ruxsat etilmagan, lekin amalda xufiyona tarzda va sir saqlangan holda yuritiladigan tadbirkorlik. Yashirin tadbirkorlikning eng xavflisi bu kriminal (jinoiy) biznesdir. Kriminal biznes ashaddiy va g'oyat zararli faoliyat bo'lganidan jamiyat unga qarshi bor kuchi bilan kurashadi.

Tadbirkorlik o'zining yo'nalishi, ya'ni qaysi sohada yuz berishiga qarab industrial, agrar va servis bizneslariga ajratiladi: Industrial biznes — bu sanoat, qurilish, aloqa va transport sohasidagi tadbirkorlik unga dinamizm, ya'ni shiddat bilan

yangilanib borish xos, lekin bu serxarajat hisoblanadi. Uning asosini sanoat firmalari tashkil etadi. Agrobiznes — bu qishloq xo'jaligidagi tadbirkorlik bo'lib, uning turlari g'oyat cheklangan. Uning asosini fermer xo'jaligi tashkil etadi. Servis biznesi — bu aholiga xizmat ko'rsatishga qaratilgan biznes. Bu ham tadbirkorlik hisoblanadi, lekin uning turlari g'oyat ko'p, chunki dinamizm ham unga xos. Bunga tibbiyot, ta'lim, shou (tomosha), sport, turizm (sayyohlik), qimor (kazino, avtomat o'yinlari), madaniy va maishiy xizmat ko'rsatishga oid biznes turlari kiradi. Iqtisodiyot qanchalik yuksak bo'lsa, shunchalik servis biznesi rivoj topadi. Biznes turlarining iqtisodiyotdagi salmog'i har xil bo'ladi.

Tadbirkorlik ish kolamiga qarab farqlantirilganda u 3 ta guruhga ajratiladi: 1. Kichik tadbirkorlik. Bunga kichik korxonalar, mikrofirmalar, mayda fermer va dehqon xo'jaliklari kiradi. 2. O'rta tadbirkorlik. Bunga kichik va yirik korxonalar oralig'idagi, ya'ni faoliyat miqyosi o'rtacha korxonalar va fermer xo'jaliklari kiradi. 3. Yirik tadbirkorlik. Bunga yirik firmalar, korporatsiyalar, katta fermer xo'jaliklari va ziroatchilik plantatsiyalari (g'oyat yirik xo'jaliklar) kiradi. Kimki tadbirkorlik ishi bilan shug'ullansa, shu tadbirkor deyiladi. Barcha tadbirkorlik qiluvchilar birgalikda tadbirkorlar toifasini tashkil etadiki, bu ma'lum guruh kishilarning ijtimoiy-iqtisodiy yaxlitligidir.

Tadbirkorlik yuzaga kelishi uchun tadbirkorlik qobiliyatining mavjudligi kifoya qilmaydi. Buning uchun yetarli miqdorda kapital ham topilishi kerak. Turli sohalardagi biznesning kapital sig'imi, ya'ni uni boshlash uchun zarur bo'lgan kapital miqdori turlicha boladi. Bir yerda u katta bo'lsa, boshqa yerda kichik bo'ladi. Lekin bundan qat'iy nazar biznes boshlash uchun minimal miqdorda kapital to'plash zarur. Kapital jamg'arilgach tadbirkorlik faoliyati boshlanadi.

Tadbirkorlar toifasi ikki yo'l bilan shakllanadi: 1) tadbirkorlik avloddan avlodga o'tadi, ya'ni bu toifa o'zini-ozini takroran yaratadi. Buning natijasida tadbirkorlar sulolasi paydo bo'ladi. 2) ilgari tadbirkorlik qilmaganlar tadbirkorlikka qo'l uradi, natijada tadbirkorlar safiga kirib boradi. Tadbirkorlar avlodi yangidan shakllangan bo'lsa, ularning keyingi avlodi o'zini-ozini qaytadan yaratish asosida yuzaga keladi. Tadbirkorlar toifasining shakllanib ulgurishi o'tish davrining tugallanganligini bildiradi, chunki iqtisodiyot bozor qoidalariga amal qiluvchi faol kishilar qo'lga o'tadi.

Adabiyotlar:

1. O'lmasov A., Vaxobov A.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. - T.: «Iqtisod-moliya», 2014.
2. Shodmonov Sh.Sh., G'ofurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. - T.: «Iqtisod-moliya», 2010
3. Shodmonov Sh.Sh., G'afurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. - T.: «Fan va texnologiya». 2005

4. Razzoqov A., Toshmatov Sh., O‘rmonov N. Iqtisodiy ta’limotlar tarixi. – T.: «Moliya». 2002.
5. Xudoyberdiyev H., Xodjitdiniva T. “Iqtisodiy bilim asoslari”
6. Gaibnazarova Z.T., Isamuhametov Sh.A. “Iqtisodiy nazariyasi”

QANDLI DEABED KASALLIGI

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi
Maxmudova Lola Sagdullayevna
Karabaeva Lola Xudoyberdiyevna
Muxtorova Nargiza Muxammadiyevna

Anotatsiya: Bu kasallik bugungi kunda ko'plab insonlarni qiynab kelmoqda buning asosiy sababi , organizmda insulin tanqisligi va moddalar almashinuvining buzilishidir .

Insulin qondagi ortiqcha glukoza glikogenga aylantirib jigarda to'playdi. Insulin kupayganida hujayralarda glukoza sarfi oshib, glikogen sintezi tezlashadi

Kalit so'zlar: Qandli deabed, glukoza , insulin, langergans, oshqozon osti bezi, qon, qand, glukogen, immunitet, glukoza,

DIABETES

Abstract: Insulin hormone is produced in the islet of largerhans of the pancreas. Insulin converts excess blood glucose into glycogen and stores it in the liver. Helps lower blood sugar. Diabetes , also known as diabetes mellitus, is a group of metabolic disorders characterized by a higt blood sugar level over a prolonged period of time. Symptoms often include frequent urination, increased thirst and increased appetite.

Key words: Diabetes, glucose, insulin, langergans, pancreas, blood, sugar, glucogen, immunity;

Qandli deabed

Ushbu kasallik sharq tabobati tarixida qadimdan malum.

Qandli deabed - me'da osti bezi funksiyasining yetishmovchiligi oqibatida uglevod almashinuvining buzulishi. Bu yillab davom etib kasallik to'liq tuzalmaydi. Kasallik yingil, o'rta, og'ir shaklda kechishi mumkin.

Kasallik oshqozon osti bezi hujayralarining insulinini yetarli darajada ishlab chiqarmaganligi oqibatida kelib chiqadi. Kasallik asta- sekin ba'zan bemorga bilinmasdan boshlanadi. Dastlab bemorda holsizlik, kup chanqash, terining qurishi, bemor bir kecha kunduzda 5-8 litrgacha suyuqlik ichadi va kechalari kup siyadi. Ishtaxa kuchayadi lekin kup ovqat yeyishiga qaramay bemor arriqlab ketadi. Bemorda tez charchash, ko'rish sohasida muammolar, bo'g'im sohasida og'riqlar paydo bo'ladi. Qandli deabedi bor bemorlarda immunitet sust bo'ladi, infeksiyon kasalliklarga moilligi oshadi. Qandli deabedi bor bemorlarimida labarator tekshiruvlarida bir qanchasida o'zgarishlar paydo bo'ladi. Misol uchun: siydikda qand paydo bo'ladi. Sog'lom inson organizmida normada siydikda qand bo'lmaydi. Qonda qand miqdori oshadi. Normada

sog'lom organizmi qonida ham qand bo'ladi 3,3 dan 5,5 gacha qonda glukoza miqdori aniqlansa bu normal holat hisoblanadi. Qandli deabedi bor bemorlar doimiy holatda parxezga rioya qilgan holatda yurishlari lozim. Yog'li, xamirli, qovurilgan, sho'r ovqatlarni kamroq iste'mol qilishlari lozim. Qandli deabed kasalligi ikki tipga bo'linadi:

Birinchi tip kasalligi 40 yoshgacha bulgan insonlarda uchraydi.

Ikkinchi tip kasalligi 40 yoshdan oshgan bemorlarda uchraydi.

Hozirgi kunda asosan ikkinchi tipga mansub insonlarda kasallik kup uchramoqda. Bunga sabab insonlarda ortiqcha vazn ya'ni semizlik, kam harakatlilik, tez asabiylashish, kup yog'li, sho'r, qovurilgan narsalarni is'temol qilishimizdan kelib chiqmoqda.

Afsuski, ko'p holatlarda birinchi turdagi diabetni oldini olish mushkul vazifa. Chunki uning asosiy sabablari irsiy omillar va kichik viruslardir. Lekin kasallik hammadam ham rivojlanavermaydi. Olimlar ko'krak suti bilan ko'proq oziqlangan bolalarda qandli diabet kamroq uchrashini ta'kidlashadi, ammo bu hali isbotlanmagan.

Ikkinchi turdagi diabetda esa umuman boshqacha holat. Chunki u noto'g'ri ovqatlanish va hayot tarzi natijasida shakllanadi, shuning uchun profilaktik choratadbirlarni qo'llasa bo'ladi, demak:

- Tana vaznini normallashtirish;
- Qon bosimi va yog'lar almashinuvining nazorat qilish;
- Yengil hazm bo'ladigan ovaqatlar iste'mol qilish;
- Jismoniy faollikka amal qilish va shu bilan birga haddan ziyod zo'riqishlardan o'zini tiyish.

Qandli deabetni davolash. Bu juda bahsli masala, bugungi kunda qandli diabetni to'liq davolash imkoniyatlari faol izlanishlar ostida. Qiyinchiligi shikastlangan organlarni tiklashdadir. Ikkinchi turdagi diabetni butunlay davolashning iloji bor, parhez tutilib, tana vazni me'yorga keltirilsa kasallik butunlay yo'qolib ketadi.

Qandli deabed bir umrlik kasallik, uni butun umr davomida davolash zarur. Bu kasallik barcha azolarning kapillarlarini shikastlaydi. Davolash muddati kasallikning og'irligi, o'tkizib yuborilgani yoki yangiligi turiga bog'liqdir.

MAQSUD SHAYXZODA-IKKI XALQNING DILBANDI.

*Toshkent Davlat Transport universiteti
Transport tizimlari boshqaruvi fakulteti*

3-bosqich talabalasi

Xushnazarova Zarnugor Botir qizi

zarixushnarova@gmail.com

2-bosqich talabasi Temirova Madina Toxir qizi

vitaminkamadinka092@gmail.com

ANNOTATSIYA. Bizlar buyuk mutafakkir ajdodimiz shoir Mir Alisher Navoiyga bag'ishlab kecha va tadbirlar o'tkazganimizda ul zotni "G'azal mulkingning sultoni" deb ataymiz. Bu ta'rifni ilk marotaba qo'llagan shoir Maqsud Shayxzoda hayotimizda yuksak e'tirofga sazovor bo'lgan shaxs sifatida shakllangan. she'riyat, do'st, e'zozlash, dramalar

KALIT SO'ZLAR. Ozarbayjon, qadr, iste'dod, tarjimon, mutafakkir,

Atoqli shoir va mutafakkir Maqsud Shayxzoda 1908-yil Ozarbayjonning Ganja viloyatidagi Agdash (Oqtosh) shahrida tug'ildi. U yoshligidan she'riyatga qiziqdi. O'zining e'tirof etishicha, hali alifboni egallamasdan oldin she'r yarataboshladi. Ijod na'munalari ona vatanida ko'z ochdi, lekin ilg'or fikrlari tufayli ta'qibga uchrab, 1929-yil Toshkentga ko'chib keladi. Shundan boshlab umrining oxirigacha O'zbekiston unga ikkinchi vatan bo'lib qoldi. Toshkentda shoir bir qator gazeta va jurnallarda ish boshlaydi, oliy o'quv yurtlarida dars beradi, shu qatori Nizomiy nomidagi TDPU da ilmiy faoliyat dlib bordi. Uning ko'pdan ko'p tadqiqotlari o'zbek adabiyotshunosligi rivojiga muhim hissa bo'lib qo'shildi.

Maqsud Shayxzodaning o'zbek adabiyotiga, madaniyati ravnaqiga qo'shgan hissasi mustaqil O'zbekiston va uning hukumati tomonidan munosib e'zozlandi. Qator maktab va ko'chalar uning nomi bilan taqdirlangan. Maqsud Shayxzoda bundan tashqari 2001-yilda "Buyuk xizmatlari uchun" ordeni bilan taqdirlandi.

Shoir hech qachon, kitobiy, sun'iy muammolarni izlamadi. U eng avvalo, o'zini hayajonga solgan, o'zidagi fuqarolik va poetik hujayralari ko'zini ochgan masalalarga murojaat etadi. Shoir uyg'otgan yog'dular kitobxon qalbi, shuurga ham ko'chib o'tadi. O'zining yangi umrini boshlaydi. Uning she'rlarida, ayniqsa, chiroyli badiiy obrazlar mo'ldir. Shoirga ba'zan dengizdagi nuqtadek qayiq "suv ustidagi xol" bo'lib tuyulsa, ba'zan chag'alaylar quyrig'i "Ufqqa berilgan savol" bo'lib jaranglaydi.

Shayxzoda she'rlari "Chorak asr davomida", "Dunyo boqiy", "Xiyobon" singari o'nlab to'plamlarda bosilib chiqdi. Bu she'rlar yuksak insoniy orzular bilan yashayotgan zamondosh xayollari, muhabbati, dardlari, umidlari bilan kuylandi.

To'g'ri, qirq yil davom etgan ijodida Shayxzoda Lenin, Kreml, sho'rolar, irga va firqaviylarni ham kuyladi. Lekin bu zamon va tuzumning shoir taqdiri va ijodidagi muhridir. Biroq Shayxzoda she'riyatining qimmatini bu yo'nalishdagi asarlar bilan emas, inson qalbining nozik va betakror holatlarini nafis va ko'tarinki, umidvor aks ettirib, o'quvchida shunday go'zal onlarning yanada boyishida xizmat qiluvchi asarlari bilan belgilanadi. Shayxzoda shoirning asosiy vazifasini "inson ruhini tarbiyalash, odamda yaxshilik unsurlarini ko'paytirish, xalqqa go'zallik va nafosat tuyg'usini yanada baland darajada ko'tarishda" deb bilgan edi.

Umr shomiga yaqin Shayxzoda bir xatti- harakatlari, dunyoga qarashi, atrofdagilarga munosabati, xususan, ichki va tashqi istarasi bilan qator judoliklarni boshdan kechirdi. 1966-yilda yaqin do'sti, buyuk shoir G'afur G'ulom, munosabatlari yaqin bo'lgan ulkan davlat arbobi Usmon Yusupov vafot etdi. Bu yo'qotishlar shoir yuragida kuchli aks sado berdi: "G'afurga xat" va "Ayriliq"(Usmon Yusupov xotirasiga) nomli she'rlar yaratildi.

Insonni qadrlash, har bir qalbning munosabat muammolarini badiiy yoritish Shayxzoda she'riyatining etakchi yo'nalishini tashkil etadi. Shoir o'zi ham hayotga bir qator adolatsizlikka ro'barsh keldi. O'tgan asrning 20-yillarida nohaq quv-quvga uchradi, 50-yillar avvalida nohaq qamalib chiqdi. Bular bari beiz o'tmadi, albatta: Do'stlar, yaxshilarni avaylab saqlang! "Salom" degan so'zning salmog'in oqlang! O'lganda yuz soat yig'lab turgandan - Uni tirigida bir soat yo'qlang!

"Ayriliq" she'rida shu poetik g'oya yanada chuqurlashtirildi. Asar XX asr o'rtalarida O'zbekistonga rahbarlik qilgan, xalqning sevimli farzandi xotirasini ulug'lashga qaratilgan bo'lsa-da, vmohiyatan, xalq, Vatan uchun fidoyi siymolar nomini abadiylashtirish, ularga hurmat bajo keltirish keltirish maqsadlariga qaratilgan. Yurak kichik, lekin o'ziga ko'p narsani sig'dirishi mumkin. Yo'qotilgan insonning katta-kichigi bo'lmasa-da, do'st ayrilig'ini, Vatanning sevimli farzandidan judolikni yurakka sig'dirish qiyin ekan, deydi shoir: Motamning o'lchovi sig'mas yurakka, Faryodlar achchig'i tepar ko'krakka.

"Ayriliq" she'rining ayniqsa, so'nggi ikki misrasi e'tiborli:

Ammo uning bevaqt o'limiga, oh,

Senda ham, menda ham bor jindek gunoh!

Maqsud Shayxzodaadabiyotinio'zbek "Jaloliddin Manguberdi", "Mirzo Ulug'bek" nomli tarixiy dramalar bilan boyitdi. Shekspir, Bayron, Maxmumquli, Tagor, Avetik Isaakyan, Nozim Hikmat asarlarining o'zbek tiliga o'girilgan qator namunalarida Shayxzodaning yuksak tarjimonlik san'ati namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. 5-sif adabiyot darsligi "Sharq" nashriyoti 2015 yil
2. <https://saviya.uz>
3. <https://library.ziyonet.uz>

**MAHALLIY BUG'DOY DONINING KIMYOVIY KO'RSATKICHLARINI
TADQIQ ETISH.**

Toshkent kimyo-texnologiya instituti SHahrisabz filiali asisstanti

Uzoqov Yusuf Axrol o'g'li

E-mail: Yusufuzoqov@inbox.ru

Toshkent kimyo-texnologiya instituti SHahrisabz filiali talabasi

Hamroyev Azizbek Akrom o'g'li

E-mail: azizbekhamroyev77@gmail.com

Toshkent kimyo-texnologiya instituti SHahrisabz filiali talabasi

Hafizov Shoxruh G'ofurjon o'g'li

E-mail: hafizovshohruh48@mail.com

ANNOTATION

For average physical activity, a person is recommended to consume 1200 - 1300 kJ of food products the day. 100 g of bread has a capacity of 1100 - 1300 kJ. The amount of food required for proper nutrition depends on people's age, sex, work activity and climatic conditions. In terms of nutritional value, bread products are at the top. Protein plays an important role in the nutritional value of food. In one night, a person eats 80-120 g of protein with food. When flour products are consumed, 30-40% of the human body's need for protein and 50-60% of its need for carbohydrates are met. In addition to these, these products contain amino acids, fats, vitamins and minerals that cannot be replaced from important biological substances. This article focuses on the varieties, chemical composition and consumption of local wheat grains.

Key words: Protein, carbohydrates, minerals, starch, fiber.

ANNOTATSIYA

O'rtacha jismoniy faoliyat uchun inson bir kecha-kunduzda 1200 - 1300 kJ kaloriyaga teng oziq-ovqat mahsulotlari iste'mol qilishi tavsiya etiladi. 100 g non 1100 - 1300 kJ gacha quvvatga ega. To'g'ri ovqatlanish uchun zarur oziq-ovqat miqdori insonlarning yoshi, jinsi, mehnat faoliyati va iqlim sharoitiga bog'liq. Oziqaviy quvvati jihatidan non mahsulotlari yuqori o'rinda turadi. Oziqalarning iste'mol qiymatida oqsil muhim ro'l o'ynaydi. Bir kecha-kunduzda inson oziq-ovqat mahsulotlari bilan birga 80-120 g oqsil iste'mol qiladi. Un mahsulotlari iste'mol qilinganda inson organizmining oqsilga bo'lgan talabining 30-40 foizi, uglevodlarga bo'lgan ehtiyojining esa 50-60 foizi qondiriladi. Bu mahsulotlarda bulardan tashqari muhim biologik moddalardan almashtirib bo'lmaydigan aminokislotalar, yog'lar, vitaminlar va mineral moddalar mavjud. Ushbu maqola mahalliy bug'doy donining navlari, kimyoviy tarkibi hamda iste'molda tutgan o'rniga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Oqsil, uglevod, mineral moddalar, kraxmal, kletchatka.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil 6-fevraldagi PF-334-sonli farmoniga asosan O'zbekiston Respublikasi Don mahsulotlari vazirligi tugatilib, uning negizida O'zbekiston Respublikasi Don mahsulotlari («O'zdonmahsulot») davlat konserni tashkil etilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1994 yil 22 apreldagi PF-840-sonli farmoniga asosan «O'zdonmahsulot» davlat konserni «O'zdonmahsulot» davlat - aksionerlik korporatsiyasiga aylantirilgan. Ushbu korporatsiyasiga qarashli 44 ta un ishlab chiqaruvchi korxonalar mahalliy bug'doy donini qayta ishlab un ishlab chiqaruvchi asosiy korxonalaridir.

Inson oqsilga bo'lgan ehtiyojining 40% ni non mahsulotlari hisobiga qondiradi. Don mahsulotlari oqsili almashtirib bo'lmaydigan aminokislotalar mutanosibli bilan farq qiladi. Don mahsulotlari tarkibida lizin aminokislotalari kam bo'ladi. Don mahsulotlarida yog' kam miqdorda bo'ladi. Ayrim don mahsulotlarida yog' 2 %ni tashkil qiladi xolos. Yog' asosan donning pushtida va qobig'ida bo'ladi. Endospermada yog' yo'q hisobi. Don mahsulotlarida yog' oz bo'lsada, ma'lum darajada biologik qiymatga ega. Bu yog'larga linol, fosfolipidlar, letsitin kiradi. Don pushtidagi yog'da eruvchi E vitamini (tokoferol) ko'p miqdorda bo'ladi. Yarim to'yingan yog' kislotalari tez oksidlanib, donning tez buzilishiga olib keladi. Don mahsulotlarida uglevodlar nisbatan ko'p bo'ladi. Uglevodlar boshqoqli donda 65% dukkakli donlarda 50 % gacha bo'ladi. Uglevodlar don tarkibida asosan kraxmal holida bo'ladi. Mineral moddalarning moddalarning asosiy qismi don pushtida bo'ladi. Umumiy miqdori 1,5-4% gacha. Don mahsulotlari tarkibida kaliy, fosfor, magniy va oz miqdorda kalg'tsiy bo'ladi. Organizmga don mahsulotlari orqali sutkada 1600 mg fosfor, 2000 mg kaliy, 250 mg kalsiy, 90 mg magniy tushadi, bu sutkalik extiyojni qondirish uchun yetarlidir. Yoki don tarkibidagi fitin birikmalari hisobiga kaltsiy va fosforning o'zlashishi yaxshi kechmaydi. Don mahsulotlarida B guruhiga mansub hamma vitaminlar bo'ladi. 100 gr don mahsulotida 0,4-0,7 mg tiamin, 0,2 mg riboflavin va 2-5 mg niatsin aniqlanadi. Bundan tashqari, donda piridoksin (0,5mg), lantotenat va paraaminobenzoy kislota, inozit va biotin, tokoferollar mavjud bo'ladi. Vitaminlar donning pushti va qobig'ida bo'ladi.

Mahalliy bug'doy navlari va uning sifatleri

Navlar	Ekish muddati	Hosildorlik, s/ga	1000ta donning vazni, gr	Oqsil, %	Kleykoven, %	Umumiy non yopish bahosi ball
Marvarid	Bahorgi	21,7-15	38,7	16,2	31,5	4
Marjon	Bahorgi	43,9-59,6	41-52,3	12-16	28-30	4,8-5
Sanzar-4	Kuzgi	42-56,5	38-40	11,6-	28-29	4-5

				14,8		
Sanzar-6	Kuzgi	17,7-23,4	37-45	8,5	27,5	3
Sanzar-8	Kuzgi	45,4-55,5	42,5	11,2-13,7	27	-
Sherdor	Kuzgi	63	41,5	13,2-15,8	-	-
Enbosh	Kuzgi	43-57	38,8-45,5	11,9-14,7	24-30	4,7
Tezpishar	Kuzgi	7,8-21,8	-	9,1	27,5	3,5
Unumli bug'doy	Bahorgi	47,3-49,8	40,6-43,4	11,3	26	5
Karlik-85	Kuzgi	45,4	38,4-45,8	-	-	4
Ko'k bo'lak	Kuzgi	15,1	38,9-45	9,8	25,5	3,8
Zumrad	Kuzgi	16,6	38,5-44,9	9,3	27	3
Makuz-3	Bahorgi	25,1	38,4-39,1	-	-	4

Mutaxassislarining fikriga ko'ra, tuproqni tarkibiga bog'liq holda yumshoq bug'doy donidagi oqsil miqlori tabiiy ravishda ko'payishi yoki kamayishi kuzatiladi va uning barcha fraksiyalari hamda kraxmal miqdori mos ravishda o'zgaradi. Bug'doy donining biologik qiymati va uning hosildorligi bir vaqtning o'zida ahamiyatli darajada ortadi.

100 g bug'doy donida asosiy oziqa moddalarining miqdori

Don qismlari	Massa buyicha don qismlari nisbati	Oqsil	Kraxmal	Shakar	Kletchatka	Pentozalar	Yog'	Kul
Butun don	100,00	16,06	63,07	4,32	2,76	8,10	2,24	2,18
Endosperm	81,60	12,91	78,82	3,54	0,15	2,72	0,68	0,45
Murtak	3,24	41,30	-	25,12	2,46	9,74	15,04	6,32
Qobiq bilan								

aleyron qatlam	15,48	28,75	-	4,18	16,20	36,65	7,78	10,5 1
----------------	-------	-------	---	------	-------	-------	------	-----------

E.A. Filippova va boshqalar olib borgan tadqiqotlarda keltirilishicha, ertapishar bug'doy doni navlarida kleykovina miqdori ajralib turishini aniqlashdi. O'rta va kechpishar bug'doy doni navlarida kleykovina miqdori 30-40% gacha etishi aniqlangan.

A.V. Volkov olib borgan tadqiqotlarda kuzgi bug'doy doni navning qarishi bilan un dagi kleykovina miqdori kamayishini aniqlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. Toshkent: 2017-yil, 7-fevrali, PF-4947-son
2. Дон ва дон маҳсулотлари товаршунослиги. Доц. Айходжаева Н.К., Равшанов С.С. Тошкент: 2012-йил.-157 бет
3. Филиппова, Е.А. Влияние природных факторов на вегетационный период, продуктивность и качество сортов мягкой пшеницы / Е.А. Филиппова, Л.Т.Мальцева, Н.Ю.Банникова // Аграрный вестник Урала. – 2011. - №4 (83). - С. 6-9.

O‘ZBEKISTONDAGI UN ISHLAB CHIQARISH SANOATINING QISQACHA TARIXI

Toshkent Kimyo Texnologiya Instituti Shahrisabz Filiali assistenti

Uzoqov Yusuf

Toshkent Kimyo Texnologiya Instituti Shahrisabz Filiali talabasi

Safarov Shahzod

ANNOTATION

Today, our domestic market is full of various types of flour products, but before that, our flour production industry has passed through different stages, and because of these periods, our range of flour products looks different today. In this thesis, we will tell about the brief history of our flour production industry.

Key words: Wheat, flour, semolina, flour mill, pasta.

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda ichki bozorimiz turli xildagi un mahsulotlariga to'la lekin bungacha un ishlab chiqarish sanoatimiz turli bosqichlarni bosib o'tgan va ana shu davrlar sababli un mahsulotlarimiz assortimenti bugunga kunda turli-tuman ko'rinishga ega. Biz ushbu tezisda un ishlab chiqarish sanoatimizning qisqacha tarixi haqida aytib o'tamiz.

Kalit so'zlar: Bug'doy, un, yorma, un tegirmoni, makaron.

„O‘zbekistonning o‘z yangilanish va taraqqiyot yo‘liga asos bo‘lgan eng muhim qoidalaridan biri bozor iqtisodiyotiga o‘tishning barcha bosqichlarida oldindan kuchli ijtimoiy siyosatni o‘tkazishdir“ [1].

«O‘zdonmahsulot» aksiyadorlik kompaniyasi un tortish, yorma tayyorlash, omixta yem ishlab chiqarish, non, makaron va qandolat mahsulotlari tayyorlaydigan korxonalarini o‘z ichiga oladi. Tarixdan ma'lumki, ota-bobolarimiz O‘rta Osiyo hududida dondan un olishda turli usullardan foydalanganlar. Masalan, Xorazm viloyatida ikki toshdan iborat yormachiq qo‘l tegirmoni yoki yog‘ochdan tayyorlangan o‘g‘irlardan foydalanilgan. Keyinchalik suv tegirmonlari qurila boshlagan. Toshkent shahrida birinchi bo‘lib 1883 yili hozirgi 3-un tegirmoni Mirzo Ulug‘bek tumanidan o‘tadigan Salor arig‘ining shimoliy qirg‘og‘ida qurilib, kuniga 20 t jaydari un ishlab chiqargan. O‘zbekiston viloyatlarida asosan mayda suv tegirmonlari mavjud bo‘lib, ular ariqlar yon bag‘riga joylashgan edi. Bunday tegirmonlar hunarmandchilikda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ular soni 1903 yilda 1875 yildagidan ortiq edi. Tegirmonlarda tortiladigan unga ko‘p mehnat sarf qilinadi va buning natijasida mahsulot tannarxi qimmatlashardi.

Asrimiz boshlarida O‘rta Osiyoda paxta maydonlari kengayib borishi tufayli o‘lka iqtisodiyoti o‘zgardi. Buning natijasida kattaroq quvvatga ega bo‘lgan tovar tegirmonlarini barpo etish zaruriyati paydo bo‘la boshladi va Samarqand (1898 y),

Andijon (1901 y), Toshkent (1909 y) shaharlarida bug‘doydan bir necha navli un ishlab chiqaradigan, elektr quvvati yordamida va chet el texnologiyasi asosida ishlaydigan tegirmonlar mahalliyashtirildi. 1918 yilga kelib o‘lkadagi barcha tegirmonlar qayta qurildi. Tegirmonlardagi eski dastgohlar chet eldan keltirilgan yangi dastgohlar bilan almashtirildi, norma va normativlar qaytadan ishlab chiqilib, texnologiyasi yanada takomillashtirildi. Respublikada don resurslarning cheklanganligi sababli mutaxassislarining e‘tibori tegirmonlarni qayta tiklash, mahsulot birligi uchun sarf bo‘ladigan xom ashyo miqdorini iqtisod qilish kabi chora-tadbirlarga qaratildi. Buning natijasida don resurslari iqtisod qilinib, un ishlab chiqarish hajmi o‘tdi. 1921 yilda tegirmon sanoati oziq-ovqat xalq komissariati ixtiyoriga o‘tadi. 1922 yili "Xleboprodukt" aksionerlik jamiyati tuzilib, uning qaramog‘ida "Aziyaxleb" tresti tashkil topadi. Shu yillardan boshlab tegirmonlar yiriklashib, maydalari esa asta-sekin kamaya boradi. 1932 yili "Aziyaxleb" jamiyati qayta tuzilib, uning o‘rniga "Trestsredazglavmuka" tashkil etiladi. Bu trest tarkibiga O‘zbekiston, Tojikiston, Qirg‘iziston va Turkmaniston respublikalarida joylashgan un, yopma ishlab chiqaruvchi korxonalar kirgan. "Trestsredazglavmuka"da 1938 yili un-yorma korxonalarining soni 3814 ga etib, bulardan 24 tasi tovar tegirmonlari edi. Tovar tegirmonlari yalpi mahsulotlarning salkam 80 % ini ishlab chiqarsa, qolgan qismi esa qishloq xo‘jaligi tegirmonlari zimmasiga to‘g‘ri kelardi. Shunga qaramasdan, mayda tegirmonlar O‘zbekistonning qishloq aholisini un bilan ta‘minlashda muhim hissa qo‘shib keldi. Respublikada un ishlab chiqarish hajmi 1941 yilga kelib 1917 yilga nisbatan 10 marta oshdi.

II jahon urushi yillarida barcha korxonalar bir navli un ishlab chiqarishga o‘tib, barcha kuchlarini front uchun safarbar etadi. 1950-1955 yillarga kelib ko‘pgina korxonalar texnika bilan qayta qurollandi, 1955 yilning oxirlarida asosiy dastgoh bo‘lgan valli stanoklarning 63,5 %, un elaklari, don tozalaydigan mashinalarning 64% almashtirildi. 1956 yil sentyabr oyida "Trestspedazglavmuka" o‘rniga Respublikada Don mahsulotlari Ministrligi tashkil etiladi. 1956-65 yillarda tegirmon sanoati oldiga un ishlab chiqarish hajmini ko‘paytirish, un sifatini yaxshilash, ishlab chiqarish iqtisodiy ko‘rsatkichlarini ko‘tarish masalalari asosiy vazifa qilib qo‘yildi. Shu yillarda katta un kombinatlari qurilib, don qabul qilish punktlarida 25 ta kichik hajmga ega bo‘lgan, kuniga 15 t navli un ishlab chiqaradigan, chet eldan olib kelingan tegirmonlar montaj qilindi. Ularning jami quvvati sutkasiga 375 tonna unni tashkil qilardi. Harakatdagi tovar tegirmonlari rekonstruksiya qilinib, ular yangi texnika va ilg‘or texnologiya bilan almashtirildi. Yuqori mexanizasiyalashgan korxonalarda kuniga 240 t un ishlab chiqaradigan yangi tegirmonlar qurila boshlandi. Shular jumlasiga Farg‘ona (1962 y.), Yangiyo‘l (1963 y.), Namangan (1964 y.), Andijon (1965 y.), Samarqand (1967 y.), Buxoro (1968 y.) va Navoiy (1960 y.) dagi tegirmonlarni kiritish mumkin. Respublikada 1971-1975 yillarda kuniga jami 540 t un ishlab chiqarish quvvatiga ega

7 ta korxonalar: Jizzax (1971 y.), Ohangaron (1971 y.), Qo‘qon (1971 y.), Qarshi (1973 y.), Asaka (1974 y.), Jomboy (1974 y.) va Taxiato‘sh (1975 y.)da ishga tushirildi. 1980 yili tegirmonlar 6330 t donni qayta ishlab, mahsulot olish quvvatiga ega bo‘lib, ikkinchi jahon urushi davridagiga nisbatan bir necha marta ko‘p un ishlab chiqara boshladi. Saksoninchi yillarda bular qatoriga Xonqa va Uchqo‘rg‘ondagi Shvetsariya litsenziyasi asosida to‘la avtomatlashgan, kuniga 500 t. uch navli un ishlab chiqaradigan tegirmonlar qo‘shildi [2].

Hozirgi kunga kelib Respublika tegirmon sanoati aholining non va un mahsulotlariga bo‘lgan talabini to‘la qondirib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. Toshkent: "O‘zbekiston", 1996.-322 bet
2. Un, yorma va omixta yem texnologiyasi. prof. P.M.Tursunxo‘jaev Toshkent: 2013-yil.-172 bet
3. <https://www.uzdon.uz/content/about/history/>

**RESPUBLIKAMIZ AHOLISING BUG‘DOY UNIGA BO‘LGAN EHTIYOJI
VA BUG‘DOY UNINING ISTEMOLDA TUTGAN O‘RNI HAMDA
AHAMIYATI**

Toshkent kimyo-texnologiya instituti SHahrisabz filiali assistenti

Uzoqov Yusuf Axrol o‘g‘li

E-mail: Yusufuzoqov@inbox.ru

Toshkent kimyo-texnologiya instituti SHahrisabz filiali talabasi

Sodiqov Saidkamol Zaripboy o‘g‘li

Toshkent kimyo-texnologiya instituti SHahrisabz filiali talabasi

Eshniyozov Paxlavon Akbar o‘g‘li

ANNOTATSIYA

Bizning mentalitimizda un va un mahsulotlari iste‘moli yuqori o‘rinda turadi, bu bizning qon-qonimizga singib ketgan desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Boshqa xalqlarga nisbatan bizda unli mahsulotlar xususan non mahsulotlari iste‘moli boshqa xalqlarga nisbatan yuqori o‘rinda turadi. Shundan kelib chiqib ham bizda don mahsulotlarini qayta ishlash texnologiyasini rivojlantirishni taqozo qiladi. Bundan tashqari aholi sonini ortib borishi ham mahsulot hajmini oshirib borishni taqozo qiladi.

Kalit so‘zlar: Don, un, Byuler, don mustaqilligi, O‘zdonmahsulot.

ANNOTATION

It is no exaggeration to say that the demand for flour and flour products is in our mentality. Compared to other nations, we have a higher demand for flour products, especially bread products. Based on this, it is necessary to develop the technology of grain products processing in our country. In addition, the increase in the population also requires an increase in the volume of production.

Key words: Grain, flour, Buhler, grain independence, O‘zdonmahsulot.

Mustaqillikning dastlabki yillarida xalqimiz ehtiyojini ta'minlash maqsadida katta mablag‘ evaziga O‘zbekiston chetdan don mahsulotlarini olib kelar, hali oyoqqa turib olmagan yosh davlatimiz uchun bu moliyaviy jihatdan ancha qiyinchiliklarni keltirib chiqarar edi. Yuqoridagilarni inobatga olgan holda birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov boshchiligidagi hukumat respublikani don mustaqilligini ta'minlash to‘g‘risida keng ko‘lamli islohotlar boshlandi.

1994 yildan O‘zbekistonning g‘alla mustaqilligini ta'minlash dasturi amalga oshirila boshlandi. “O‘zdonmahsulot” Kompaniyasi tarkibida 9 navli un, manniy yormasi ishlab chiqaradigan 52 ta zavod bo‘lgan. Ularning 17 tasi zamonaviy texnologik uskunalar (asosan Shveysariyaning “Byuler AG” firmasi) bilan jihozlangan. 1994 y. “O‘zdonmahsulot” korxonalarida 2945 ming t un ishlab chiqarildi.

Shu tariqa yillar davomida qo‘llanilgan tadbirlar va sarflangan mehnat o‘z samarasini berdi. O‘zbekiston ming yillar oldingi g‘allachilik an‘analarini tikladi va bu sohada o‘zining tarixiy kulminasiyasiga erishdi.

Agar 1992 yilda 1 million 250 ming tonna don yetishtirilgan bo‘lsa, bu ko‘rsatgich 2020 yilda 8 million tonnadan oshib ketdi [1].

"O‘tgan yillarda mamlakatimiz g‘alla mustaqilligiga erishdi, mahsuldorlik uch baravarga va umumiy yig‘im miqyosi yetti baravardan ko‘proqqa oshdi. Bugun biz nafaqat xalqimiz talabiga javob bera olamiz, balki bug‘doyni eksport ham qilayapmiz" [2].

O‘tgan davr mobaynida don maxsulotlarini qayta ishlash xamda un maxsulotlari ishlab chiqarish sanoati bir qancha hujjatlar, qarorlar, farmonlar bilan yangilanib bordi.

Vazirlar mahkamasining - «Don tayyorlash va non mahsulotlari ishlab chiqarish tizimida xarajatlarni qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2002 yil 4 dekabrda 424-son qarori.

Vazirlar mahkamasining «O‘zdonmahsulot» davlat-aksiyadorlik korporatsiyasini «O‘zdonmahsulot» aksiyadorlik kompaniyasiga aylantirish to‘g‘risida» 2004 yil 6 avgustda 376-son qarori.

Vazirlar mahkamasining 2006-yil 25-mayda 25-son qarori «Don va donni qayta ishlash mahsulotlari hisobini yuritish tizimini takomillashtirishga, ularning saqlanishi ustidan nazoratni kuchaytirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar» to‘g‘risida.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 4 martda 4707-son «2015-2019 yillarda ishlab chiqarishni tarkibiy o‘zgartirishni ta‘minlash, diversifikatsiyalash, modernizatsiya qilish chora-tadbirlari dasturi to‘g‘risida»gi;

2016 yil 18 fevralda 2492-son «Respublika oziq-ovqat sanoatini boshqarishni tashkil yetishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi;

2017 yil 7 fevralda 4947-son «O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi farmonlarida belgilangan vazifalar asosida respublikamizda un ishlab chiqarish texnologiyalarini takomillashtirish, ehtiyot qismlarni respublikamizda ishlab chiqarish bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Bu ishlardan ko‘zlangan asosiy maqsad respublikamiz aholisiga xavfsiz un va un maxsulotlarini yetkazib berish

Vazirlar mahkamasining - «Mamlakatimiz aholisini va iqtisodiyot tarmoqlarini raqobat va bozor mexanizmlarini joriy etish asosida don, un va non bilan ishonchli ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2018 yil 13 sentyabrda 731-son qarori.

Prezident farmoni - "Davlat ishtirokidagi korxonalarini isloh qilishni jadallashtirish hamda davlat aktivlarini xususiylashtirishga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi 2020 yil 27 oktyabrda 6096-son farmoni [3].

Amalga oshirilgan ishlar natijasida yangi ish urinlari yaratildi, elektr energiya sarfi 15-20 foizgacha kamaydi, ishlab chiqarish hajmi va turlari 2-3 marta ko‘paydi.

Statistika ma'lumotlariga ko'ra har bir kishi yil davomida o'rtacha 133 kg g'alla (bug'doy) donini iste'mol qiladi. Bu raqam bizning respublikada 160-170 kg tashkil qiladi. Bu boshqa mamlakatlardagiga qaraganda ko'p. 1994 yildan boshlab respublika rahbariyati qarorida paxta ekiladigan dalalar sonini qisqartirib ularga g'alla ekinlari ekila boshladi. Agar 1994 yilda 100000 tonna bug'doy yetishtirilgan bo'lsa, 1998-1999 yillarda bu raqam 4000000 tonnadan oshib ketdi.

2020 yili respublikamiz g'allakorlari 8 mln tonna atrofida hosil yig'ib oldilar. Turli taomlar tayyorlashda un asosiy xomashyolardan biri bo'lib hisoblanadi. Oziq mahsulotlarning qiymati ularning kimyoviy tarkibi va inson organizmining to'liq quvvati va normal faoliyati uchun zarur bo'lgan moddalar majmuasi bilan baholanadi. O'rtacha jismoniy faoliyat uchun inson bir kecha-kunduzda 1200 - 1300 kJ kaloriyaga teng oziq-ovqat mahsulotlari iste'mol qilishi tavsiya etiladi. 100 g non 1100 - 1300 kJ, 100 g turli makaron gacha quvvatga ega. To'g'ri ovqatlanish uchun zarur oziq-ovqat miqdori insonlarning yoshi, jinsi, mehnat faoliyati va iqlim sharoitiga bog'liq. Oziqaviy quvvati jihatidan non mahsulotlari yuqori o'rinda turadi. Oziqalarning iste'mol qiymatida oqsil muhim ro'l o'ynaydi. Bir kecha-kunduzda inson oziq-ovqat mahsulotlari bilan birga 80-120 g oqsil iste'mol qiladi. Un mahsulotlari iste'mol qilinganda inson organizmining oqsilga bo'lgan talabining 30-40 foizi, uglevodlarga bo'lgan ehtiyojining esa 50-60 foizi qondiriladi.

Yuqori navli un tarkibida oqsil moddasining miqdori pasayishi sababli almashtirib bo'lmaydigan aminokislotalarning iste'mol darajasi ham kamayib boradi. Oliy navli undan tayyorlangan 500 g nonda oqsil moddasi 30 foizdan oshmaydi, I navli unda esa - 35 foiz, II navli unda 40 foizga yaqin va javdari unda 45-55 foizni tashkil qiladi. Xuddi shunga o'xshash boshqa biologik faol aralashmalar, shu jumladan vitaminlar 15-60 foiz, mineral moddalar esa 15-80 foizni tashkil qiladi. Un navlari ichida iste'mol qiymati bo'yicha javdari un yuqori hisoblanadi, unda inson organizmi uchun zarur barcha oziq moddalar mavjud [4].

Donlarda almashtirib bo'lmaydigan aminokislotalar 25-28 foizni tashkil qiladi. Unda bu nisbat donlardan meva qobiqlari va murtakni olib tashlagandan so'ng aminokislotalarning kamayishi hisobiga pasayadi. Yuqori navli un tarkibida oqsil moddasining miqdori pasayishi sababli almashtirib bo'lmaydigan aminokislotalarning iste'mol darajasi ham kamayib boradi. Oliy navli undan tayyorlangan 500 g nonda oqsil moddasi 30 foizdan oshmaydi, I navli unda esa - 35 foiz, II navli unda 40 foizga yaqin va javdari unda 45-55 foizni tashkil qiladi. Xuddi shunga o'xshash boshqa biologik faol aralashmalar, shu jumladan vitaminlar 15-60 foiz, mineral moddalar esa 15-80 foizni tashkil qiladi. Un navlari ichida iste'mol qiymati bo'yicha javdari un yuqori hisoblanadi, unda inson organizmi uchun zarur barcha oziq moddalar mavjud [5].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://www.uzdon.uz> «O‘zdonmahsulot» davlat-aksiyadorlik korporatsiyasi faoliyati.
2. <https://www.bbc.com> 07.19.2013 Prezident I.A.Karimovning 2013-yilgi g‘alla xosilini yig‘ib olingandagi tabrigi.
3. <https://lex.uz> Don tayyorlash va non mahsulotlari ishlab chiqarish tizimida xarajatlarni qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. Toshkent: 2020 yil, 27 oktyabrda, PF-6096-son.
4. Don va don mahsulotlari tovarshunosligi. Dos. Ayxodjaeva N.K., Ravshanov S.S. Toshkent: 2012-yil.-157 bet .
5. Черняев С.И., Зевакин И.И., Марков М.В. Некоторые аспекты экологии, питания и здоровья //Пищевая промышленность, 2000-с.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	SUVDAN SAMARALI FOYDALANISH VA G‘O‘ZANI YETARLI MINERAL O‘G‘ITLAR BILAN OZIQLANTIRISH	3
2	BRONXIAL ASTMA KASALLIGI	7
3	CHEMICAL COMPOSITION AND MEDICINAL PROPERTIES OF SAFFRON PLANT	9
4	ATROF MUHITNING IFLOSLANISHI VA EKOLOGIK MUOMMOLAR	14
5	ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОГРАНИЧЕНИЙ НА ОБМЕН ТОВАРАМИ МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И РОССИЕЙ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	17
6	ALOE O‘SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARINI O‘QITISHNING AHAMIYATI	22
7	HOMILADOR AYOLLARDA DORI-DARMON BILAN DAVOLASHNING ASOSIY TAMOYILLARI	25
8	ВЛИЯНИЕ ЗДОРОВЬЯ ПОЛОСТИ РТА И ЭСТЕТИКИ ЗУБОВ НА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ И СОЦИАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ПОДРОСТКОВ	29
9	ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ	33
10	ТЭОРИЯ ПОСТРОЕНИЯ И СОСТАВЛЕНИЯ ГИРИХОВ – «ГИРИХСАЗИЙ»	41
11	ZULFIYA HAYOTBAHXSH TUYG'ULAR KUYPCHISI VAFO TIMSOLI	56
12	MEANS OF TRANSLATION OF JOURNALISTIC TEXTS AND THE PHENOMENON OF EQUIVALENCE IN WRITTEN TRANSLATION	62
13	ISSUES OF TRANSLATION OF JOURNALISTIC TEXTS IN WRITTEN TRANSLATION	67
14	THE MEANING AND TRANSLATION PROBLEMS PHRASEOLOGICAL UNITS	72
15	BARQAROR TARAQQIYOTDA AYOLLAR: ILM-FAN VA SIFATLI TA'LIM	77
16	ЁШЛАР ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА ОИЛА ВА ТАЪЛИМ ТАРБИЯНИНГ ЎРНИ:	82
17	THE IMPORTANCE OF VOCABULARY IN LEARNING ENGLISH LANGUAGE	88
18	МУТАХАССИСЛАРИНИНГ КОГНИТИВ ФАОЛИЯТИ ТИЗИМЛАРИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	91

19	ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARINI ZAMONAVIY METODLAR ASOSIDA TASHKILLASH YUZASIDAN METODIK TAVSIYA	98
20	O'ZBEK TILIDA BIR TOVUSHDAN IBORAT QO'SHIMCHALAR TAVSIFI	102
21	ONA TILI DARSLARINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA DIDAKTIK O'YINLAR ROLI	106
22	SOG'LOM VA BARKAMOL AVLODNI SHAKLLANISHIDA OILA, MAHALLA VA JAMOAT TASHKILOTLARINING O'RNI	109
23	EMPIRICAL ANALYSIS OF ECONOMIC GROWTH THROUGH SOLOW-SWAN GROWTH MODEL	111
24	THE IMPORTANCE OF SERIAL VERB CONSTRUCTIONS	119
25	THE MEANS OF CREATING HUMOR EFFECTS IN POLITICAL DISCOURSE	122
26	TEXT LINGUISTICS – HISTORY, EVOLUTION AND APPROACHES	124
27	MAKTAB O'QUVCHILARIDA CHARCHOQNING PAYDO BO'LISHI	127
28	UILYAM GOLDINGNING "PASHSHALAR HUKMDORI" ASARIDA ILGARI SURILGAN G'OYALAR. PERSONAJLAR TASVIRI	131
29	SAINT-VENANT TENGLAMALARI SISTEMASI	135
30	USING CORRECTLY WITH VOCABULARY BOOKS	137
31	METHODOLOGY OF TEACHING VOCABULARY	141
32	BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH TARIXIDAN	144
33	QUDRAT HIKMATNING "UCH O'RTAQNING SOVG'ASI" SHE'RIDA BOLALARNING ONA TABIATGA BO'LGAN MUNOSABATINING BADIY TALQINI	147
34	АНВАР ШОҲ КАШМИРИЙ ҲАҚИДА ҚИЛИНГАН ТАДҚИҚОТЛАР	151
35	TADBIRKORLIK FAOLIYATI TURLARI VA VAZIFALARI	157
36	QANDLI DEABED KASALLIGI	163
37	MAQSUD SHAYXZODA-IKKI XALQNING DILBANDI	165
38	MAHALLIY BUG'DOY DONINING KIMYOVIY KO'RSATKICHLARINI TADQIQ ETISH	167
39	O'ZBEKISTONDAGI UN ISHLAB CHIQRISH SANOATINING QISQACHA TARIXI	171
40	RESPUBLIKAMIZ AHOLISING BUG'DOY UNIGA BO'LGAN EHTIYOJI VA BUG'DOY UNINING ISTEMOLDA TUTGAN O'RNI HAMDA AHAMIYATI	174

**JOURNAL OF
NEW CENTRY
INNOVATIONS**

IN ALL AREAS

